AYDINLIK

sosyalist dergi

louis althusser
şahin alpay
ali orhan yücelalp

halkımızın millî - demokratik mücadelesi
bugünkü durumu, düşmanları ve meseleleri

devrim silahı olarak felsefe

XIX. yüzyıl ticaret sözleşmeleri ve
osmanlı toplum yapısı üzerine etkileri

çağdaş bilim ve materyalizm

Nisan 1969

6

SAYI : 6 AYDINLIK Aylık Sosyalist Dergi NİSAN

İÇİNDEKİLER :

Kurucular	Vahap Erdoğdu, Erdoğan Güçbilmez. Doğu Perinçek, Şahin Alpay, Seyhan Erdoğdu, Gün Zileli, Cengiz Çandar, Münir Aktolga, Atıl Ant.
Kurucular Adına Sahibi	Münir Aktolga
Sorumlu Yazı İş. Md.	Vahap Erdoğdu
Teknik Yönetmen	Yavuz Tarakçıoğlu
İdare Yeri	Süleyman Sırrı Sok. 2/12 Yenişehir — Ankara
Yazışma ve Abone Adresi	P. K. 100, Cebeci — Ankara
İstanbul Temsilcisi	Fuat Fegan Babıali Cad. 29 Cağaloğlu — İstanbul
Abone Şartları	Türkiye / yıllık 50 TL., altı aylık 25 TL., Avrupa ve Ortadoğu / yıllık 75 TL., altı aylık 40 TL.,Diğer ülkeler / yıllık 125 TL., altı aylık 65 TL.
İlân Şartları	Tam sayfa 800 TL. üzerinden hesaplanır. Yayın ilânları indirimlidir.
Dizgi ve Baskı	İş Matbaacılık ve Ticaret Tel : 11 92 83, Ankara
İstanbul Dağıtımı	Fuat Büte, Ankara Cad. No. 34 Tel : 27 89 49
Ankara Dağıtımı	Ankara Umum Gazete Bayileri Kooperatifi
Ege Bölgesi Dağıtımı	Orhan Özşişman, 452. Sok. 5 — İzmir Tel : 38786

AYDINLIK'TA DÜNYA VE TÜRKİYE

halkımızın millî-demokratik mücadelesi bugünkü durumu düşmanları ve meseleleri

Türkiye'de emperyalizme karşı mücadelenin, güçlenmesi ve emperyalizmle ortaklarının halkımız üzerinde kurdukları baskı ve sömürü düzenini her geçen gün daha büyük bir güçle tehdit etmesi, millî kurtuluşçu hareketi zorbalıkla bastırma eğilimlerini de kuvvetlendirmektedir. Emperyalizmin boyunduruğu altında ve yarı feodal bir yapıya sahip olan Türkiye'nin 1960'tan sonra kavuştuğu sınırlı demokratik ortam, emperyalizm ve işbirlikçilerini gittikçe daha fazla tedirgin etmekte, millîci güçlerin Anayasanın demokratik hak ve hürriyetlerine dayanarak geliştirdikleri anti-emperyalist mücadele yığınlara malolmaktadır. İşçi sınıfımızın ekonomik mücadelesinin zaman zaman ve yer yer siyasî boyutlara ulaşması, büyük şehirlerde gençliğin öncülük ettiği anti-emperyalist hareketlerin yığınları harekete getirmesi,

topraksız ve fakir köylülerin toprak işgalleri, orta köylü tabakalarının demokratik yönde mücadele eğiliminin gelişmesi, küçük burjuvazinin asker - sivil - aydın kesiminin anti - emperyalist yönde her geçen gün daha tutarlı ve daha mücadeleci bir tutuma girmesi, emperyalistlerin proleter sosyalistlerini diğer millîci güçlerden tecrit politikasının, millî bilincin ve millî - demokratik mücadelenin gelişmesi oranında etkisiz kalması, sosyalist harekete musallat olan ve emperyalizmle uzlaşma halindeki oportünizmin etkinliğini geniş ölçüde kaybetmesi, bütün bu gelişmeler, zafere doğru ilerleyen millî kurtuluş hareketimizin güçlendiğinin işaretleridir.

Millîci hareketin güçlenmesi, yığınlarla bağ kurması ve millî - demokratik ittifakın sağlam temellere oturma yolunda gelişmesinin, devrimci renkleri koyulaştırdığı Türkiye manzarası karşısında, ABD emperyalizmi, AP dışındaki işbirlikçi ve tutucu, parlamentarist çevrelerle pazarlığını yürütürken, millî kurtuluş hareketinin dayandığı sınırlı demokratik ortamı tamamen ortadan kaldırma imkânını da ihtiyat olarak saklamaktadır. Görünen, ABD emperyalizminin kesin kararını henüz vermediğidir. Ancak unutulmaması gereken esas nokta, Türkiye'deki gelişmeleri, Türkiye'nin geleceğini ABD emperyalizminin yalnız başına tayin etmediğidir. En sonunda bu geleceğe, bağımsızlık ve demokrasi zaferiyle damgasını vuracak millî - demokratik güçler de vardır. Bu kuvvet ilişkisi içinde, emperyalizm, ricat etmekte, Türkiye'deki nüfuzunu her geçen gün daha fazla kaybetmektedir.

DEVRİMCİ MÜCADELENİN BAŞARILARI BÜYÜK ZAFERLERİN HABERCİSİDİR!

Çağlayangil, Mart ayı başında, 6. Filo'nun Türk limanlarına yapacağı ziyaretlerin «şimdilik» kaydıyla ertelendiğini açıkladı. Amerikan emperyalizminin oyuncağı olan haber ajansları, Amerikan finans kapitalinin sözcüsü olan Amerikan basınında, Amerikalıların «Türk halkının şerefinin rencide edilmemesi» ne dikkat etmelerini ifade eden yazıların yazıldığını bütün dünyaya yaydılar. Amerika'nın Türkiye'deki 20000 askerinden 1000 tanesinin geri çekileceği, Tumpane şirketinin Türkiye'den gideceği, Komer'in de Nixon tarafından geri çağırıldığı söylentileri duyuldu.

6. Filo, Amerikan askerleri, Tumpane şirketi, Komer, hepsi cehennemin dibine gitsinler! Ama ne Amerikan emperyalistleri ne de onların, onlar kadar azgın, onlar kadar halk düşmanı yerli ortakları şunu kafalarına iyi koysunlar : Türkiye halkının millî demokratik devrimi, Amerika'yı herşeyiyle vatan topraklarından sürüp atana kadar, Türkiye halkını geri bırakan bütün feodal kalıntıları kökünden kazıyana kadar, tam zafere kadar yürüyecektir! Devrimci mücadelemiz, 6. Filo ziyaretlerinin «ertelenmesiyle», «insan kasabı» Komer'in geri çekilmesiyle bitmez. Amerikan emperyalistlerinin ve onların yerli uşaklarının böyle tavizlere girişmelerinden Türkiye devrimcileri sadece şu dersleri çıkarırlar: Küçük başarılar, büyük başarıların; küçük zaferler, büyük zaferlerin habercisidir! Amerikan emperyalistleri görünüşte ne kadar güçlüyseler, gerçekte o kadar kof, o kadar zavallıdırlar!

Türkiye'de 200 tane irili ufaklı Amerikan üssü, 20000 Amerikan işgalci askeri vardır. Hâkim sınıflar 54 adet ikili anlaşmayla vatanı Amerikan emperyalistlerine peşkeş çekmişlerdir. Ekonomimizin her dalında çalışan Amerikan şirketleri halkımızın kanını emmektedir. Emperyalizme karşı mücadelemiz, anayasanın verdiği bütün demokratik hakları sonuna kadar ve derinliğine kullanarak, bütün bunları kökü kazınana kadar, Türkiye gerçekten bağımsız bir ülke haline gelene kadar devam edecektir.

Amerikan emperyalistleri er geç ve mutlaka kovulacaklardır. Onlar sanıldığı kadar güçlü değillerdir. Amerikan emperyalistleri gittikçe ağırlaşan ekonomik, siyasî ve askerî bir bunalımın içine yuvarlanmaktadırlar. Dışarıda bütün dünya halklarının Amerikan emperyalizmine karşı ölüm - kalım mücadelesi; içeride Afro - Amerikan halkın kurtuluş mücadelesi, gittikçe derinleşen iktisadî buhran, Amerikan emperyalizmini hızla çöküşe götürmektedir.

Halkımızın millî demokratik devrimi tam zafere mutlaka ulaşacaktır. Mücadelemizin artık bütün yurt katına yayılmış olması da göstermektedir ki, alınan yol küçümsenemez. Emperyalistlerin ve kuklalarının tavizlerle bizi avutmaya çalışmaları da göstermektedir ki, şimdiden çok hızlandık. Bütün meselemiz, bütün Türkiye halkını, emeğiyle yaşayan bütün millî sınıf ve tabakaları, bütün millî unsurları, yani halkımızın yüzde doksanbeşini birleştirmek, mücadeleye cesaretle devam etmek, güçlüklere göğüs germek ve mücadelede kararlı olmaktır.

«İRTİCA» MİLLÎ KURTULUŞ HAREKETİMİZİN DÜŞMANIDIR.

Hakimiyet alanı gittikçe daralan ve Türkiye'deki gelişmelere yön verme insiyatifi gittikçe zayıflayan emperyalizm ve işbirlikçileri, feodalite artığı ideoloji kırıntıları ile ve faşist zorbalık kanunlarıyla halkımızın millî - demokratik mücadelesine karşı koymaya çalışmaktadır.

Camiler, Kur'an kursları, İmam Hatip Okulları, gerici ittifakın bütün yurt çapındaki örgütlenme ve propaganda yerleri olarak, emperyalizm ve ortaklarının baş ideolojik araçları olarak, emperyalizmin hizmetindeki faaliyetlerini hızlandırmışlardır. Kapitalizmin son aşaması olan emperyalizm, her girdiği toplumda, en gerici ideolojilerle ittifak kurmaktadır. İlerici olduğu dönemde millî hareketler yaratan kapitalizm, bugün emperyalist aşamada, millî hareketleri bastırmak için, hâkim olduğu bütün ülkelerde en gerici güçleri kullanmaktadır. Dinci ve gerici çevreler, güçlenen millî kurtuluş hareketimize karşı örgütlenmekte, millîcilere karşı «cihad» çağrıları yapılmakta, islâmiyet, emperyalizmin ideolojik aracı olarak, bütün millîci ve demokratik güçleri hedef alan anti - kömünizm silâhı olarak kullanılmaktadır. Oportünizmin ideolojik bayraktarlarından olan bir öğretim üyesinin «islâmcı halk cephesi»(!) diye adlandırdığı gerici ittifak, mukaddesatını sömürdüğü bilinçsiz insanlarla, işbirlikçi iktidarın seferber ettiği bütün devlet imkânlarından da yararlanarak, millî kurtuluş hareketini yıldırmak ve sindirmek teşebbüslerini hızlandırmaktadır. Millî - demokratik güçlere saldıranlar «halk» değildir. Nasıl ki, tekelci Al-

man sermayesinin uşaklığını yapan ve Avrupa halklarına saldıran, çoğunluğu işçi ve köylülerden meydana gelen Nazi orduları halk değil idiyse. Ve bugün Vietnam'da millî kurtuluşçularla savaşan ABD askerleri ve kukla Güney Vietnam ordusu halk değil ise. Sınıflar, kendi sınıf hedeflerinin bilincine ulaştıkları ve kendileri için sınıf oldukları zaman, tarih sahnesinde kendileri adına savaşırlar. Bilinçsiz yığınlar, ne kadar fakir tabakalardan gelirlerse gelsinler, egemen sınıfların emrinde maddî bir kuvvet veya bir alet olmaktan öte bir şey ifade etmezler. Avrupa'da anti-faşist mücadelelerin, demokratik direniş hareketlerinin yiğit partizanları, kimlere kurşun attıklarını biliyorlardı, ama gözlerini de kırpmadılar. İstilâcı nazi ve faşist orduları ve onların kukla uşaklarına hiçbir yurtsever, «halk» gözüyle bakmadı.

OPOTÜNİZMİN «İRTİCA» İLE UZLAŞMASI

Sınıf mücadelesinin barış'a dönüşmesi gibi, sınıflı toplumların gerçeğiyle bağdaşmayan bir amaca bilerek veya bilmeyerek hizmet eden oportünizm, bu niteliğiyle pratikte statükocu güçlerin yanında yer almaktadır. Millîci harekete karşı «cihad» ilân edenlerin peşinden gidenler, bu tutumu devam ettirdikleri sürece, millî kurtuluş hareketinin düşmanıdırlar. Bunlar, 31 Mart isyancılarından, Anzavur kuvvetlerinden, millî mücadelede kuvvay-ı milliyecilere pusu kuran emperyalist uşaklarından, Doğu halkını İngiliz emperyalizminin emrine sokan Şeyh Sait ordusundan ayrı görülemezler. Bunlar, İngiliz emperyalistleri ve işbirlikçi İstanbul hükûmetinin, Mustafa Kemal'in millî kurtuluş ordusuna karşı harekete geçirdiği kuvvay-ı inzibatiye'nin yerini almışlardır. Oportünizm ise, emekçi sınıflar edebiyatıyla, halk dalkavukluğuyla, devrimci teoriyi, yani bilimi bir yana bırakıp, cihadçıların sınıf durumlarına bakarak, emperyalizme barış ilân etmekte ve uzlaşmacı bir tutumu sürdürmektedirler.

Millî-demokratik devrim, Türkiye emekçilerinin davasıdır, onlar içindir. Ve ancak proletaryadan olsun, küçük burjuvaziden olsun, köy ve şehir emekçilerinin devrimci saflarda harekete geçmesiyle, millî-demokratik zafer gerçekleşecektir. Bugün mücadelemiz, emperyalizmin ve müttefiki kapitalizm öncesi ideolojilerin, dinci ve gerici akımların ideolojik hakimiyeti altındaki millî sınıflara devrimci bilinci kazandırmaktır; emperyalizmin halkımız üzerine karabulut gibi çöken ideolojik hakimiyetini ve baskı rejimini dağıtmaktır. Bu, millî sınıfların emperyalizm ve işbirlikçisi sınıflara karşı mücadele içinde eğitilmesiyle, örgütlenmesiyle olur. Sınıf düşmanlarının, halk düşmanlarının safında, kanunî hareketler düzenleyen millîcilere saldıranları, devrimci mücadelenin dışından, başına bir «islâmcı» sıfatı ekleyerek, «halk cephesi» diye adlandıramayız. Taksim'de millî kurtuluşçulara saldıranlar, o anda« kardeşlerimiz» de değildi. Onlar Türkiye'li işçilerin, Türkiye'li bütün köylülerin, bütün Türkiye'li aydın ve memurların, zenaatkâr ve esnafın, emperyalizmle ortaklığı olmayan herkesin, bütün yurtseverlerin düşmanıydılar. Ve döktükleri kan, yurtseverlerin kanıydı. Halk düşmanlarına «halk»

adı vermek, «kardeşlerimiz» demek, bir yönüyle, uyanan millî sınıflara yanlış bilinç aşılayıp, onları uyuşturmaya ve sosyal pasifizme (sınıf mücadelesini terketmek) iterken, bilimsel bir yanı olmayan aynı entellektüel gevezelikler, «batıcı - ilerici cephe» yi, yani asker - sivil - aydın kadroları düşman ilân ederek, millî sınıfların arasını açmaya ve kurulması zorunlu olan millî - demokratik ittifakı baltalamaya yönelmektedir. Devrimci mücadeleye giren her yurtsever, oportünizmin bu uyuşturucu ve devrimci hareketi baltalamaya yarayan, emperyalizmle kol kola tutumunu yaşayarak görmektedir. Uzun süreden beri «irtiçayı karşıya almayalım» diye tutturan oportünizmin bozguncu borusu hangi sınıflar hesabına ötmektedir? Bu mesele üzerinde biraz daha durmakta fayda var.

«İrtica», feodal toplumun artığı, feodal kalıntılarının ideolojisi ve hareketidir. Ve emperyalizmin müttefikidir. Bugün sosyalistlerin görevi, proletaryayı devrimci sınıf ideolojisine kavuşturmak ve bütün millî sınıflara millî bilinci vermekse, hangi ideolojiye karşı savaşmaktayız? Emperyalizm, Türkiye gibi, boyunduruğu altındaki yarı feodal ülkelerde, karşımıza demokratik ve lâik burjuva ideolojisiyle çıkmıyor. «İrtica» denen şey, emperyalizmin Türkiye'deki ideolojisidir. Türkiye gibi ülkelerde, emperyalizmin ideolojik dayanağı, anti - komünizm ve dinci - gerici akımlardır. «İrticayı karşıya almayalım, halkı küstürürüz» demek, «emperyalizmle mücadeleyi bırakalım, sosyal barış ilân edelim, sınıf mücadelesini kaldıralım» demektir. Bu istek ise, bilimle, gerçekle, devrimcilikle bağdaşmaz; yalnız, statükoyu korumak ve barış içinde sömürüsüne devam etmek isteyen emperyalizmin emelleriyle bağdaşır. Oportünizm, «irtica» yı karşıya almamakta haklıdır. Çünkü o, emperyalizmin devrimci hareketi objektif olarak, arkadan vurmaya çabalayan müttefikidir. O, Taksim'de «halk» kisvesi altında devrimciyi bıçaklayan emperyalist uşağı gibi, «sosyalizm» etiketiyle proleter sosyalizmine ihanet oklarını yöneltendir. Ve AYDINLIK, bu sebeple, her zaman bütün gücüyle oportünizmle mücadele etmiştir ve bu mücadeleye devam edecektir. AYDINLIK, devrimci mücadeleyi saptırmaya yönelen oportünizmin etkisiz bırakılması ve oportünizmin neticede karşı devrimcileri güçlendiren yanlış tahlillerinin çürütülmesi için mücadeleyi görev bilmiştir.

OPORTÜNİZM PROLETER SOSYALİZMİNİN DÜŞMANIDIR

Türkiye'de 27 Mayıs 1960'tan sonraki sınırlı demokrasi ortamında sosyalizm, uzun süre çok kaba hatlarıyla anlaşılmış, sosyalizmin bilimi derinlemesine kavranmadan genellikle küçük burjuva aydın çevrelerde sosyalizm taraftarları hızla çoğalmıştır. Ve çok defa sosyalizm, emekçileri sevmek, onlara acımak veya dalkavukluk etmek, emekçilerin refah seviyesini arttırmak, devletçilik, halk hayranlığı v.b. olarak anlaşılmıştır. Bilimsel temele dayanmayan, kaynağını romantizmden, küçük burjuva duygusallığından, populizm ve burjuva merhametinden alan bütün bu kavrayışlar, proletaryanın sınıf ideolojisiyle, proleter sosyalizmi ile çatışmıştır. İdeolojilerin ve sınıf mücadelesinin özünü ve proleter sosyalizmi ile kü-

çük burjuva sosyalizmi arasındaki derin ve tarihi etkileyecek farkı kavramayanlar, kendini «sosyalist» kabul eden herkesi, ideolojik fark gözetmeksizin birleşmeye ve beraber olmaya çağırmaktadırlar. Biz de dergimizde sosyalistlerin birliğini bütün gücümüzle savunduk. Ama aynı **ilke** etrafında birlik : Proleter sosyalizmi ve onun eylemi etrafında. Çünkü proleter sosyalizmi, proletaryanın ve onun müttefiki olan bütün Türkiye halkının menfaatlerine, millî bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinde rehberlik eden teori ve eylemdir.

Oportünizm, yenilgiye uğradıkça biçim değiştirmekte, ama özünde hiçbir değişikliğe uğramamaktadır. Oportünizm dünya kapitalizmi yaşadığı sürece yaşayacaktır. Çünkü oportünizm, dünya kapitalizminin, dünya sosyalist hareketi içindeki uzantısıdır. Ancak oportünizmi, etkisiz ve güçsüz bırakmak mümkündür. Nitekim, Türkiye sosyalist hareketi içinde, burjuva ideolojisinin etkisi, yani oportünizm, ağır bir darbe yemiş olmakla birlikte çeşitli biçimler altında yaşamaktadır. Her çelişkinin çözülmesinden sonra oportünizm, daha yukarı bir seviyede, başka bir biçimde gözükmektedir. Aslında oportünizmin tartışma alanını terketmiş gibi gözükmesi ve oportünizmle mücadelenin nisbî bir gevşekliğe düşmesinin başlıca nedenlerinden birini de, burada aramak gerekir. Çünkü, oportünizm biçim değiştirmiştir, eski mücadele platformu ortadan kalkmış gibi görünmektedir : Strateji (ki, ideolojinin belli şartlara uygulanması, onun ayrılmaz bir parçasıdır) konusundaki tartışmalarda oportünizm teslim olmuştur. Oysa burjuva ideolojisinin sosyalist hareket içindeki kolunun, yüzüne yeni maskeler takarak, yeni etki alanları bulma ve devrimcileri doğru mücadeleden saptırma çabasında olduğu gözden kaçmamaktadır. Örneğin, önümüzdeki devrimci adımı millî demokratik devrim olarak tesbit eden proleter sosyalistlerine oportünistler, «millî demokratik devrimciler» adını takma çabasındadırlar. Ve meseleyi bütünüyle kavramamış birçokları da bu adı kullanmaktadır. Bu durum, oportünizmin kavramları soysuzlaştırma çabasının bir örneğidir. Önümüzdeki devrimci adım, millî demokratik devrimdir. Bunun böyle olduğunu sosyalizmin bilimini kendilerine kılavuz edinmiş olan **proleter sosyalistleri,** teori ve Türkiye toplumunun gerçeklerine ve devrimci pratiğe göre tesbit etmişlerdir.

Proleter sosyalistlerinin, devrimci hareketin kontrolünü ele geçirmeleri ve oportünizmin özellikle sosyalist gençler üzerindeki etkisini geniş ölçüde bertaraf etmeleri, işçi ve köylü yığınlarıyla sağlam bağlar kurma yolunda olmaları ve ideolojik mücadeledeki zaferleri karşısında oportünizm, geri çekilmiş ve şimdi oklarını oportünizme karşı en çetin mücadele vermiş proleter sosyalistlerine ve devrimci teorinin terimlerine yöneltmekte, bu terimleri soysuzlaştırmaya çalışmaktadır. Oportünizm, ideolojik bakımdan yenildi mi, işçi sınıfı davasının savaşçılarıyla uğraşmakta, onları yıpratmaya çalışmaktadır. Proleter sosyalistleri arasındaki devrimci bağları, kardeşlik ve feragat havasını bozmayı amaçlıyan oportünizmin bu tutumu aslında yeni değildir, ancak yoğunluk kazanmış-

tır. Birçok samimî ve dürüst devrimci, daha önce benimsemiş oldukları yanlış tutumu terkedip, devrimci saflarda yerini alırken, doğru devrimci stratejiyi kabul etmiş gözüken bir kaç ferdiyetçi ise, daha önceki tutumunu savunmak ve kendini haklı göstermek endişesiyle devrimci teoriye ve onun eylemine bulanıklık getirmektedirler. Sosyalistlerin bütün bu eğilimleri dikkatle tesbit etmeleri gerekir. Bu sayımızda okuyacağınız mülâkatta Fransız marksistlerinden L. Althusser'in de belirttiği gibi, bir küçük burjuva aydınının gerçek bir devrimci olması, teoriyi derinlemesine anlaması, kendi düşünce ve eyleminde devrim yapması ve işçi sınıfının durumuna «yerleşmesi» ile mümkündür. Gene Althusser, kelimeler arasında da ideolojik mücadele vardır, diyor ve devam ediyor: «Kelimeler devrimci bir silâhtır, patlayıcı maddedir, bazen uyuşturucu madde veya zehirdir.» Oportünizmin devrimci teoriye ve onun terimlerine karşı verdiği mücadelede proleter sosyalistleri, uyanık olmak Türkiye'nin tarihini etkileyecek bu mücadelede tavizsiz davranmak zorundadırlar. Bunun yanında teorinin önemini kavramayan veya «hepsi aynı anlama geliyor» gibi ifadelerle uzlaştırıcı (aslında: devrimci hareketi baltalayıcı ve onun devrimci saflığını bozucu) tutum takınanlarla da mücadele edilmelidir. Çünkü bu tutum da, oportünizmin başka bir kılıkla karşımıza çıkmasıdır.

Proleter sosyalistleri, millî batımsızlık ve demokrasi çizgisi üzerinde bütün küçük burjuva unsurlarla güçbirliğine gidebilir, ama yukarda belirttiğimiz gibi, sosyalist hareket içindeki emperyalizmin beşinci koluyla, oportünizmle uzlaşamaz. Onlarla uzlaşmak emperyalizmle uzlaşmaktır. Samimî bir millî kurtuluşçu, sosyalist olmasa da, bizimle aynı saflarda «Tam bağımsız ve gerçekten demokratik Türkiye» için mücadele veren gerçek bir yurtseverdir. Sosyalizmi saptıran ve millîci hareketi baltalayan sahte sosyalizm şampiyonlarının ise, kesinlikle etkisiz bırakılması gerekir. Çünkü oportünizm, sosyalizm maskesi takarak, birçok samimî ve fedakâr insana yanlış hedefler göstermekte, yanlış taktikler vermekte, uyuşturucu ve uzlaşıcı bir tutum takınmakta ve objektif olarak emperyalizme hizmet etmektedir.

Devrimciler, oportünizmle mücadele ederek, daha doğru tahlillere kavuşur ve daha doğru taktikleri bulurlar, saf devrimci örgütler kurar ve geliştirirler, millî cepheyi doğru şiarlar etrafında gerçekleştirir ve ona önderlik ederler.

Oportünizmle bütün gücümüzle mücadele!

Proleter sosyalizmi saflarını güçlendirmek ve çelikleştirmek için!

Türkiye'nin şehir ve köy proletaryasını ve sosyalist aydınlarını gerçek ideolojilerine kavuşturmak, örgütlemek ve proleter devrimcileri yetiştirmek için!

Bütün millî sınıflar ve yurtseverlerle proletarya arasındaki millî ittifakı kurmak, bu ittifakı sarsılmaz bağlarla perçinlemek ve bütün halkımızın emperyalizme karşı zaferi, millî kurtuluş zaferi için!

TİP : BEYANNAME PARTİSİ

İçinde bulunduğumuz şartların genel bir tablosunu verirken ve bu arada zorunlu olarak oportünizm-

den söz ederken, Türkiye'nin yapısı itibariyle ilerici partisi TİP'teki gelişmelere de göz atmak gerekmektedir. TİP'nin oportünist yönetici kliği, pasifist tutumlarıyla, içinde birçok gerçek devrimciyi barındıran partiyi, sınıf mücadelesinin dışında bir beyanname partisi haline getirmişlerdir.

1961 yılından sonra kaba bir «sosyalizm» tarifi üzerinde birleşen birçok ilerici aydın ve bir kısım sendikacılar, TİP çatısı altında mücadeleye girmişlerdi. Partiye, küçük burjuva aydınları ve bir kısım profesyonel sendikacılar hükmetmişler, bununla beraber «sosyalizm» kelimesinin birleştirdiği çeşitli unsurlar, bir süre belli bir bütünlük içinde kalabilmişlerdir. Ancak şartları gittikçe sertleşen sınıf mücadelesi, dağılması zorunlu olan bu bütünlüğü parçalamıştır. Devrimci teorinin öğrenilmesi ve mücadele içinde daha doğru olarak kavranması ve uygulanması, Türkiye'de proleter sosyalistlerini güçlendirmiş ve mücadelenin mihrakı haline getirmiştir. TÜRK SOLU dergisiyle ve 1968 Mart ayındaki FKF Kurultayı'nda iktidara gelen devrimci yönetim aracılığıyla şiddetlenen ideolojik mücadele, TİP içindeki küçük burjuva sosyalisti, oportünist yönetici kliğini sarsmış ve 1968 yazında birden gelişen yığın hareketleriyle devrimci eylemin çok arkalarında kalan bu kliği parçalamıştır. Parçalanan TİP yönetici kliği içindeki çıkar çatışması yanında, TİP Devrimci Grubunun da katıldığı III. Büyük Kongre ve olağanüstü kongrelerden sonra, TİP'ne hâkim olan Aybar kliği, partiyi tam bir uyuşukluk ve atalete sürüklemiştir. TİP, Türkiye'deki sınıf mücadelesinin gerisinde, ona yön veren değil, ona tâbi bir örgüt halini almış ve TİP tabanındaki gerçek devrimciler, parti yönetiminden bağımsız olarak ve devrimci mihraklar etrafında mücadelelerine devam etmişlerdir. Aybar'a karşı, eski arkadaşları tarafından yürütülmüş olan ve ideolojik ayrılığa dayanmıyan sahte «muhalefet» de kongrelerden sonra, bütün küçük burjuva klikleri gibi mücadelenin dışında kalmıştır.

Bütün bunlara rağmen TİP içinde ve dışındaki proleter sosyalistleri, anti - emperyalist mücadelede kazandıkları tecrübeler ve sosyalist eğitimle kadrolarını geliştirmişler, yığınları etkileyen eylemlere girişmişlerdir. Özellikle sosyalist gençler, TİP yöneticilerinin yapmadıkları birçok işi başarmışlar, Elmalı'da, Bafa'da köylülerle bağlar kurmuşlar, Ege'de köylü yığınlarını harekete getiren anti - emperyalist ve demokratik hareketler düzenlemişler, işçi hareketleriyle dayanışma bağları kurmuşlar ve anti - Amerikan hareketlerle yığınları etkilemişlerdir. Sosyalizmin bilimi ışığında düzenlenen ve kazanılan her yeni tecrübeyle güçlenen ve hatalardan arınan bu hareketler, çığ gibi büyüme istidadındadır. Ve öyle gözükmektedir ki, geniş işçi ve köylü yığınlarının millî - demokratik harekete sahip çıkacakları ve sosyalist kadroların gelişerek sağlam örgütlenmelere yol açacağı bir döneme girilmektedir. Türkiye, proleter devrimcilerinin yetişmekte olduğu ve mücadelenin en önünde yer aldığı bir dönemin doğum sancıları içindedir. Devrimci hareket sağlam temellere oturma yolundadır.

Parlamento içindeki mücadelede ise, işbirlikçi iktidara ve emper-

yalistlere karşı mücadele bayrağını, sivil - asker - aydın zümrenin temsilcileri taşımaktadır. Senatoda Millî Birlik Grubu, her geçen gün daha sağlam bir çizgide anti - emperyalist bir tutumun mücadelesini vermekte, CHP sol kanadına mensup sözcüler, AP iktidarına karşı mücadelede TİP sözcülerinden daha etkili olmaktadırlar. Bütün parti liderleri Türkiye'yi taramakta, Ecevit, demokratik köylü hareketine sahip çıkmaya uğraşmaktadır.

TİP yönetici kliği, parlamento dışında olduğu gibi, parlamento içinde de elindeki kadrolara hükmetmekten aciz bir durumdadır ve tam bir küçük burjuva partisi ve gevşekliği içine düşmüştür. TİP yönetici kliği, Ankara'dan başka bir yere kıpırdamamakta, beyannamelerle durumu tam deyimiyle «idare» etmektedir.

Bu arada TİP yönetici kliğinin seçtiği Parti Bilim Kurulu üzerinde de durmak, yönetimin niteliği hakkında fikir vermek yönünden yararlı olacaktır. Yeni Bilim Kurulu, devrimci pratikten uzak, küçük burjuva entellektüellerinden oluşmuştur. Bilim kurulunu tayinde ölçü, Aybar'a sadakat olmuştur. Tarih, İktisat, Hukuk, Sosyoloji, Edebiyat v.s. gibi sosyalizmin bilimiyle bağdaşmayan birtakım dallara ayrılması da, Bilim Kurulu'nun kurulmasına hâkim olan burjuva bilim anlayışını yansıtmaktadır. İşçi sınıfının gerçek partilerinde, bilim kurulları, devrimci mücadelenin en önünde yer alan ve devrimci teoriyi kavramış savaşçılardan oluşur. Çünkü sosyalizmin bilimini onlar uygulamakta, şartları onlar görmekte, devrimci mücadele içinde onlar yoğrulmaktadır. Devrimci militanlar, bilim kurullarına küçük burjuva aydınlarından, üniversitelerin skolâstik öğretim üyelerinden ve dalkavuklardan daha fazla lâyıktırlar.

TİP Anadolu teşkilâtı da merkezle bağlarını koparmış, ya bir başı bozukluk içine düşmüş, veya gerçek devrimci mihraklarla bağlar kurarak mücadelesini yürütmektedir. Anadolu'nun bazı yerlerinde Demokratik Devrim Dernekleri, bazı yerlerinde ise İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Dernekleri gibi örgütler ve kurulan yeni mahallî dernekler, yayın organları v.b. örgütler, daha etkili bir duruma gelmişlerdir. Anadolu'da çetin mücadele veren devrimci gruplarla TİP yöneticilerinin hiçbir bağları kalmamıştır. Anadoluda gelişmekte olan devrimci merkezler, TİP yönetici kliğini eleştirmekte ve doğru düşünceleri savunmaktadır. Son olarak Karadeniz Ereğli'sinde yayınlanan aylık ÇIKIŞ dergisinin doğru ideolojik ve politik çizgiyi savunması ve teorik yetişkinliği Anadolu'daki gelişmeyi göstermesi yönünden dikkat çekicidir.

Bu gelişme içinde işbirlikçi iktidarın sözcüsü de TİP yöneticileri hakkında yumuşak bir dil kullanmakta ve parlamentonun onları «törpülemesinin» sevindirici bir olay olduğundan söz etmektedirler. Bir zamanlar hâkim sınıfların hedefi olan TİP, bugün gerici güçlerin şimşeklerini çekmemekte, hattâ belli ölçülerde sempatisini kazanmış durumdadır.

Bu tablo karşısında TİP içindeki proleter sosyalistlerinin görevi, parti içinde devrimci bir kanat oluşturmak, oportünist yönetici kliğe ve onun sahte muhaliflerine karşı, yani bütün küçük burjuva sosyalizmi peşinden giden kliklere kar-

şı mücadele etmek, TİP'nin dürüst ve fedakâr tabanını, özellikle proleterleri proleter sosyalizmi saflarına kazanmak ve en çalışkan, en yiğit devrimciler olarak halkımızın bağımsızlık ve demokrasi mücadelesindeki tarihî yeri almaktır.

TİP içindeki proleter sosyalistlerinin oluşturacağı devrimci kanat, TİP'ni, yarım yüzyıllık sosyalist hareketimizin mirasyedisi oportünist yöneticilerin elinden kurtarmak yolunda daha sistemli ve örgütlü çalışmak zorundadır.

POLİS TERTİPLERİ

Emperyalizm ve ortakları millî kurtuluş mücadelemizi parçalamak ve millî kurtuluşçu safların sol kanadını, sosyalistleri diğer millîci güçlerden tecrit etmek ve proleter sosyalistinden ilerici kemaliste kadar bütün anti - emperyalist güçleri dağıtmak hazırlıkları içindedir. Çeşitli polis tertipleriyle Türkiye'li sosyalistlerin dışardan yönetildiği sanısını uyandırmak ve seçimlere doğru emperyalizmin anti - komünizm silâhını daha etkili kullanabilmek emellerine karşı uyanık bulunmak gerekmektedir. Dışardan devrim ithal edilemiyeceğini devrimci teori bize öğretmektedir. Ve gene bilmekteyiz ki, doğru mücadele biçimlerini ve doğru taktikleri, ancak devrimci pratiğin içinde olanlar uygular ve şartları en iyi onlar değerlendirir. Emperyalizme karşı bütün dünyadaki anti - emperyalist hareketlerle tabiî dayanışma bağları olan Türkiye'li sosyalistler, kendi mücadelelerine kendileri yön vermektedirler. Meşruluğunu 27 Mayıs Anayasasının demokratik hükümlerinden alan devrimci mücadele hakkında denenen çeşitli usullerle şüpheler uyandırılmaya çalışılmakta ve türlü polis tertipleri düzenlenmektedir. AYDINLIK, devrimci mücadelenin başarısı için, bütün düşüncelerini, bütün baskı ve yıldırma tehditlerine rağmen devam ettirecektir. Ve düşüncelerini **açıkça** belirtecek, proleter sosyalizminin emrettiği yolda **açıkça** ilerleyecektir.

TÜRK SOLU dergisinin 70. sayısında yayınlanan bildirisiyle Demokratik Devrim Derneği, sosyalistleri hedef alan bir polis tertibini açıkladı. Adreslere yollanan ve illegal bir örgüt süsü verilen, kaymak kâğıda basılmış bildirilerle, TİP yöneticileri şiddetle eleştirilmiş, Türkiye'deki proleter sosyalistlerinin ideolojileri ve sloganları kullanılmış ve bildirilerin altına «millî demokratik devrimciler» imzası atılmıştır. Bugün Türkiye'de millîci güçlerin en ön safında mücadele veren sosyalistleri, sınırlı demokrasi ortamına rağmen, görüşlerini, Anayasa'nın verdiği bütün hakları sonuna kadar kullanarak ve hürriyetleri kısıtlıyan engellerle mücadele ederek belirtmektedirler. Düşüncelerini ellerindeki dergilerde açıkça ifade etme imkânları olan ve bu uğurda baskılara, hapis tehditlerine göğüs geren proleter sosyalistlerinin bu tip bildiriler yayınlamaya ihtiyacı olmadığı açıktır. Millî kurtuluş mücadelemizin en dinamik güçleri hakkında illegal çalıştıkları izlenimini uyandırmaya ve onları diğer millîci güçlerden tecrit etmeye yönelen bu acemi tertipler, seçimlere doğru girişilecek türlü oyunlarla, anti - komünizm silâhının etkili olarak kullanılabileceği bir ortamın hazırlığı olabilirler. Ta Bizansa kadar dayanan güçlü bir hafiye geleneği olan Türkiye'de dev-

rimcilerin her zamandan daha uyanık bulunmaları gerekmektedir.

ULUSAL KURTULUŞ CEPHESİ

TİP olağanüstü kurultayından sonra Türkiye'de sınıf mücadelesi yeni bir döneme girmiş olmasına rağmen, Türkiye'nin siyasal yelpazesinin sol kanadında belirli bir dağınıklık ve örgütsüzlük görülmektedir. Türkiye'de olaylar büyük bir hızla ilerlemekte ve devrimci güçlerin dinamizmi giderek artmakta ise de, Türkiye solunun dağınıklığı ve örgütsüzlüğü, emperyalizm ve işbirlikçileri karşısında millî kurtuluş hareketini zaman zaman güçsüz düşürmektedir. Bu dağınık ve örgütsüz durum, basından da takip edebildiğimiz gibi, Avrupa'daki Türkiye'li devrimcileri çeşitli yanlış tutumlara itmektedir.

Geçtiğimiz ay içinde sol basınımızın haftalık yayın organlarından biri, Avrupa'daki devrimci öğrencilerimizin çeşitli eylemlerinden söz etmekte ve Türkiye Ulusal Kurtuluş Cephesinin Avrupa'da şubeler kurduğunu bildirmekteydi. Birtakım nedenlerden dolayı yurt dışında öğrenim yapmak ve çalışmak zorunluluğunda olan millî kurtuluşçu kişilerin eylemlerini şartların elverdiği ölçüde yurt dışında yürütmeleri hiç şüphesiz ki, ikinci millî kurtuluş savaşımıza güç katacaktır. Ancak, şurası da bir gerçektir ki, Avrupa'da bulunan millî kurtuluşçular, Türkiye'nin devrimci pratiğinden belli ölçülerde uzaktırlar, bu sebeple Türkiye'deki şartları gereğince değerlendirememeleri ihtimali vardır. Türkiye'de bugün bir millî kurtuluş mücadelesi vardır ve bu mücadele elbette belli ittifaklar üzerine de kurulmuştur. Devrimci pratikte bugüne kadar gözükmemiş sun'i cephe örgütleri kurmanın, devrimci harekete yararı üzerinde durmak gerekir. Türkiye'nin millî kurtuluş cephesi, bugün devrimci örgütlerde, yayın organlarında çalışanların, polisin coplarına göğüs gerenlerin, hapislere atılmak pahasına mücadele verenlerin, yığınlarla bağ kurup, onları örgütleyenlerin cephesidir. Avrupa'da okuyan veya çalışan devrimcilerimiz, Türkiye'deki millî kurtuluş hareketleriyle bağlar kurmalı ve harekete yurt dışından yardımcı olmalıdır.

BASKI VE YILDIRMA REJİMİ

Emperyalizm ve işbirlikçilerinin millî kurtuluşçulara karşı anti-komünist propaganda ortamı yaratmak için düzenledikleri tertipler yanında, 27 Mayıs Anayasasının demokratik hükümlerini fiilen kökünden yoketmek ve faşist yönetimlerini bütün şartlarıyla devam ettirmek amacıyla çalışmalarına hız verdikleri bir döneme girmiş bulunuyoruz. Hazırlanan kanunlar, tutuklamalar, kanunsuz kitap toplamalar, dernekler hakkında açılan davalar bu gelişmenin delilleri olarak gözükmektedir.

İşbirlikçi iktidar, «Anayasa Nizamını Koruma Kanunu» ve «TRT Kanunu» tasarılarıyla saldırıya girişmiştir. Saldırının hedefi bütün millî-demokratik güçlerdir. Düşünceyi açıklama hürriyetini tamamen ortadan kaldırmaya ve düşünceye kilit vurmaya yönelen «Anayasa Nizamını Koruma Kanunu» Tasarısı, demokratik güçlerin şiddetli muhalefetiyle karşılaşmıştır. Öte yandan bu kanunun, lâik aydınlara tâviz niteliğinde, onların ittifaklarını sağlamak ve özellikle ordu içinde bü-

yük bir güç olan kemalist subayları tarafsızlaştırmak amacıyla, dinci ve gerici akımlara karşı da bazı sözde tedbirler getirmesi, AP içindeki mukaddesatçı kanadın da muhalefetine sebep olmuştur. Bu arada bir kaç AP'li aydın - liberal burjuvanın da, kanuna karşı bir tavır takındığı dikkat çekmektedir. Bütün bu şartlar, bu faşist saldırının, baskı ve yıldırma kanun tasarılarının, Türkiye'de sınıflar arasında kurulmuş güçler dengesi ve özellikle ilerici - demokratik küçük burjuva muhalefetinin gücü sayesinde kanunlaşamıyacağı anlaşılmaktadır. Ne var ki emperyalizm ve işbirlikçilerinin baskı ve yıldırma kanunları hazırlıyarak giriştiği saldırı, Türkiye'nin demokratik güçlerini statükoyu savunmaya zorlamıştır. Faşist Ceza Kanunlarından aktarılan meşhur 141, 142. maddelerin Türkiye'de fikir üzerine kurduğu zulümle mücadele, belli bir zaman için zayıflamış ve demokratik güçler, 141 ve 142. maddelerin sınırladığı mevcut şartları, korumak, yani eldeki mevzileri muhafaza etmek için mücadele zorunda kalmışlardır.

141 ve 142. madde çarklarının her zamankinden amansız çalıştırıldığı, devrimcilerin ve yurtseverlerin zindanlara atıldığı, kitapların toplatıldığı, her millîci faaliyetin, tutuklama ve hapse atılma tehtidi altında yapıldığı bir ortamda, **demokratik hareketin hedefi, yeni mevziler kazanmaktır, emperyalizmin gerici ittifakının zulüm çarkı olan 141. ve 142. maddeleri kaldırmaktır.**

MİHRİ BELLİ TUTUKLANDI

Türkiye proletaryası davasının türlü sınavlardan geçmiş savunucusu ve ikinci millî kurtuluş mücadelemizin önderlerinden Mihri Belli arkadaşımız, Ankara Hukuk Fakultesi'nde «**Millet Gerçeği**» konusunda vereceği konferanstan bir gün önce tutuklanmıştır. Emperyalist uşağı gerici basının sürekli olarak hücum ettiği Mihri Belli'nin konferansı üzerinde önemle duran işbirlikçi çevreler, konferansın yapılmaması için çeşitli tertiplere girişmişler, devrimci gençlerin konferans basma tehditlerini ciddiye almamaları üzerine, fakülte yönetimi üç beş çapulcunun yarattığı havadan duyduğu endişesiyle ve «güvenlik» mülâhazasıyla konferansı iptal etmiştir. Türkiye sosyalistlerinin, Türkiye'de yaşayanların bağımsız bir millet olması için verdikleri mücadelenin anlatılmasından endişe duyan işbirlikçi iktidarın, Mihri Belli'nin daha önce verdiği bir konferansta (Türkiye'de Karşı Devrim) komünizm propagandası olduğu iddiasıyla açtığı dava üzerine, gene konferanstan bir gün önce Mihri Belli tutuklanmıştır.

Şadi Alkılıç fikir suçundan hapistedir. Rasih Nuri İleri kitap çevirdiği için tutuklu ve hapistedir. Mihri Belli ve Hüseyin Korkmazgil hakkında verilen mahkûmiyet kararları Yargıtay tarafından incelenmektedir. Devrimci düşüncelerin, millî bilincin yayılmasından korkan işbirlikçi iktidar, yalnız devrimci aydınlar üzerinde değil, devrimci köylüler üzerine de baskılara girişmişlerdir. Bu sayımızda Kütahya'nın Değirmenözü köyü halkına kitap okudukları için yapılan zulmü belgeleriyle açıklıyoruz. Jandarma, Anayasanın ve kanunların vatandaşa verdiği hakları çiğneyerek bir eşkiya gibi davranmakta, kitap okuyan köylülere sürekli dayak

atılmakta ve piyasada serbest olarak satılan kitaplar müsadere edilmektedir.

Demokratik Devrim Derneği hakkında gene faşist kanunlar gereğince soruşturma açılmıştır. Fikir hürriyeti, dernek kurma hürriyeti, toplantı ve gösteri hürriyeti, kişi güvenliği, mal ve can güvenliği kalmamıştır. Bütün millî kurtuluşçular, devamlı baskı ve tehdit altında mücadele vermektedirler. İşbirlikçi güçlerin zorbalığı yaygınlaşmaktadır. Faşist baskılar karşısında demokratik güçlerin dayanışmalarını sağlamlaştırmaları önümüzdeki en önemli meselelerden biri olarak görülmektedir.

Faşist kanunlar ve polisin, savcıların keyfî tutumları, kanunların ifadesindeki bulanıklık dolayısıyla nasıl yorumlanacağının bilinmemesi, Türkiye'de düşünceyi, bilimi körelten, onun gelişmesini köstekleyen en büyük engeldir. Bütün bunlar, düşünmek, kendini geliştirmek, millî kurtuluşçu düşünceyi yaymak ve bilimle uğraşmak isteyen herkesin karşısına dikilen engellerdir. Düşünceyi kısırlaştırmak ve onun ifadesine kayıt getiren bütün sınırlamalarla mücadelemiz daha da şiddetlenecektir. **Türkiye'miz gerçekten demokratik bir ülke olana kadar.**

AYDINLIK, ilk sayısında çıkaracağını belirttiği İŞÇİ KÖYLÜ gazetesinin hazırlıklarına hız vermeyi, son gelişmeler karşısında zorunlu görmüştür. Emperyalizm ve ortaklarının korktukları başına gelmiştir. Millî demokratik devrim mücadelesi geniş işçi ve köylü yığınlarına malolmaktadır. İşçi Köylü gazetesi, halkımızın millî demokratik devrim mücadelesinin temel gücü olan işçi ve köylüleri mücadeleye kazanmak yolundaki çalışmalara katkıda bulunmak için çıkacaktır.

Kahrolsun emperyalizm ve yerli ortakları!

Yaşasın halkımızın millî demokratik devrimi!

ODTÜ ÖĞRENCİLERİ SERBEST BIRAKILDI

6 Ocak 1969 Pazartesi günü Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörü Kemal Kurdaş'ın davetlisi olarak bu üniversiteye gelen Amerikan Büyük Elçisi Kommer'in rektörlük binası önünde parketmiş bulunan otomobilini yakmaktan sanık olup tutuklu bulunan Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencilerinin ilk duruşmaları 12 Mart 1969 gününde Ankara Birinci Ağır Ceza Mahkemesi salonunda yapıldı.

Sanıkların sorguları yapıldıktan ve dosyadaki kâğıtlar okunduktan sonra, duruşmada hazır bulunan avukatlar adına söz aldığını bildiren avukat Halit Çelenk özetle şunları söyledi :

«Sayın başkan, sayın üyeler, sizlere Anayasa'mızın 8 inci maddesini okumak istiyorum. Bu madde, (Kanunlar Anayasa'ya aykırı olamaz. Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır) demektedir.

«Demek ki, mahkemeniz, öncelikle Anayasa hükümlerini uygulamakla görevlidir. Anayasamız, bu hükmü ile Türk hâkimine kanunları denetlemek, Anayasa'ya aykırı gördüğü kanunların iptali için Anayasa Mahkemesine başvurmak yetkisini vermiş ve böylece Türk hâ-

kimini yüceltmiş, onu hukuk yaratan Roma hâkimi seviyesine yükseltmiştir. Bu yetkileri kazanan hâkimlerimizin Anayasa'yı uygulamak, onu korumak yolunda başarıyla bir çalışma yapacaklarına inanıyoruz.

«Hâkimlerimizin hak ve görevleri konusunda açıklamayı yaptıktan sonra, yüksek kurulunuza Anayasa'nın tutuklama ile ilgili 30 uncu maddesini okuyorum :

«Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmayı veya delillerin yokedilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadiyle veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunla gösterilen diğer hallerde hâkim kararı ile tutuklanabilir. Tutukluluğun devamına karar verilmesi aynı şartlara bağlıdır.»

«Demek ki, bu temel yasamıza göre, bizi bağlayan bu kurallara göre, bir kişinin suç işlemiş olması, suç işlediğine dair deliller bulunması tutuklanması için yeter neden olamaz. Tutuklama kararı verebilmek için o kişinin kaçması veya delilleri yoketmesi veya değiştirmesinin anlaşılması gerektir. Yani kişinin böyle bir halde bulunduğuna dair delil bulunması lâzımdır. Maddedeki, «ve bunlar gibi» sözleri de yine, Kurucu Meclis tutanaklarındaki komisyon sözcülerinin açıklamalarına göre, sanığın kaçması, deliller' yoketmesi veya değiştirmesi gibi halleri öngörmektedir.

«Gerek bu maddeye ve gerekse Ceza Yargılama Usulü Kanununun 104 üncü maddesine göre, tutuklama bir «tedbir» dir, tedbir niteliğinde bir işlemdir.

«Ceza Yargılama Usulü Kanununun 104 üncü maddesinin ikinci bendinin birinci fıkrasında : (Tahkikatın mevzuu olan suçun ağır cezalı cürümlerden olması halinde) sanığın daima kaçacak sayılacağı yazılıdır. Bu fıkranın Anayasa'ya aykırı olması nedeniyle iptali için Anayasa Mahkemesine açılan dava sonunda, bu yüksek mahkeme, yediye karşı sekiz oyla davanın reddine karar vermiştir. Demek ki, Anayasa Mahkemesinin yarısına yakın çoğunluğu, bu fıkranın Anayasaya aykırı olduğu düşüncesindedir. Bu ayrışık oy kullanan üyelerin gösterdikleri gerekçelere göre, tutuklama, yargılama usulünü ilgilendiren bir işlemdir, «esas» la ilgili bir işlem değildir, suçun ağır cezalı olması, yalnız başına tutuklama nedeni sayılmamalıdır.

«Uygulama da bu düşüncemizi doğrulamaktadır. Gerçekten, ağır ceza mahkemelerimizde yargılanan sanıkların çoğu tutuksuzdur, beş yıl veya daha fazla hüküm giyen sanıklar serbest bırakılmaktadırlar. Özellikle fikir suçlarından hükümlü olanların cezalarının çektirilmesi Yargıtay'ın oynayından sonraya bırakılmaktadır ki bu tutum doğru ve yerinde bir tutumdur.

«Bütün bu açıklamalardan şu sonuçlar çıkmaktadır : Tutuklama bir tedbirdir, böyle bir tedbire ancak zorunlu hallerde başvurulabilir, tutuklama kararı vermek hâkimin takdirine bırakılmıştır, bu takdir de objektif ölçülere göre kullanılmalıdır ve bu da yargı denetimine tabidir.

«Kaldı ki müvekkillerimize yükletilen suç ağır cezalı da değildir. Sanıklar hakkında uygulanmak iste-

nen TCK'nun 128 inci maddesinin olayla hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Şöyle ki :

«Şimdi yüksek kurulunuza TCK nun 128 nci maddesini okuyorum.

«Devletin şahsiyetine karşı cürümler;

«Türkiye devletini harp tehlikesine maruz kılacak şekilde hükûmetin tasvibi olmaksızın yabancı bir devlet aleyhine asker toplayan veya diğer hasmane hareketlerde bulunan kimse beş seneden 12 seneye kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır. Eğer harp vukua gelirse müebbet ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Hasmane hareketler, yalnız yabancı bir hükûmet ile münasebeti bozacak veya Türkiye devletini veya Türk vatandaşlarını mukabelei bilmisle maruz kılacak mahiyette ise verilecek ceza iki seneden sekiz seneye kadar ağır hapistir.

Siyasî münasebet münkati olur veya mukabelei bilmisil vukua gelirse verilecek ceza üç seneden on seneye kadar ağır hapistir.»

«İşte huzurunuzdaki öğrenciler hakkında uygulanmak istenen madde budur. Bu maddeyi her okuyan hukukçu vatandaş, hayret etmektedir. Kendileri ile bu konuda görüştüğümüz hukuk profesörleri, bu maddenin olayla ilgisi olmadığını bildirmişlerdir.

«Maddenin matlabı (başlığı) : Devletin şahsiyetine karşı cürümler'dir. Yani bu madde, devletin şahsiyetine karşı suç işleyenleri cezalandırmaktadır. Yani olayda bu maddenin uygulanabilmesi için, sanıkların, Türk devletinin şahsiyetine karşı suç işlemek kasdiyle hareket etmiş olmaları gerekir. Oysa, bütün kamu bilmektedir ki, bu gençler Türk devletine saygılıdırlar, Türk devletinin bağımsızlığından yanadırlar ve bu konuda sonsuz bir titizlik içindedirler. Bu eylem, Türk devletinin şahsiyetine karşı değil, Amerikan Büyük Elçisi Kommer'in şahsına karşı girişilmiş bir eylemdir. Müvekkillerimiz, bu olayla ilgileri olmadığını savunmuşlardır. Bu gerçek, dava sonunda anlaşılacaktır. Ancak eylemi yapan kim olursa olsun, bunun hedefi, Kommer'in şahsıdır. Bu olay, Türkiye ile Amerika, Türk Hükûmeti ile Amerika Hükûmeti arasında bir olay değil, Türkiye'deki yurtsever, Atatürkçü, ulusal bağımsızlıktan yana, anti-emperyalist gençlikle Kommer'in şahsı arasında bir olaydır.

«Neden başka bir devletin elçisinin otomobili yakılmamış da Kommer'in otomobili yakılmıştır? Neden Amerika'nın diğer elçilerinin otomobilleri yakılmamış da Kommer'in otomobili yakılmıştır?

«Çünkü, daha Kommer Türkiye'ye gelmeden önce, adı gelmiştir. Onun, Vietnam'da, bu ülkenin mazlum halkını ezmek için yıllarca nasıl çalıştığı, orada pasifikasyon hareketlerini nasıl planlayıp uyguladığı, milyonlarca suçsuz insanın ölümüne, sefaletine sebep olduğu, Türk basınına intikal etmiş ve Türk halkı ve gençliği bunu öğrenmiştir. Bu çalışmalarından ötürü (Vietnam kasaba) adını alan Kommer İstanbul'a gelir gelmez, kendisinin 12 yıl CIA'da görev yaptığını basına açıklamış ve kendini tanıtmıştır.

«Böyle bir elçinin şahsına karşı duyulan tepkiyi haklı ve normal karşılamak gerekir. Kommer'in el-

çi olarak kabul edilmemesi için Atatürkçü, yurtsever birçok kuruluşlar tarafından yayınlanan bildiriler, Cumhurbaşkanı'na gönderilen yazılar ve mektuplar, bu düşüncelerimizi doğrulamaktadır. Bütün bu tepkiler, kaynağını yurtseverlikten almıştır.

«Sanıklar hakkında maddenin ikinci fıkrasının uygulanması istenmektedir. Bu fıkradaki «Hasmane hareketler» nedir? Kanun, hasmane hareketlerin ne olduğunu tanımlamamıştır. O halde, iki devletin siyasal ilişkilerini bozucu nitelikte hasmane hareketlerden neyi anlamak gerekmektedir?

«Biz burada, yüksek kurulunuza Amerika ile geçmiş ilişkilerimizden bazı örnekler ve ölçüler vermek isteriz :

«Bilindiği gibi, İzmir'de Türk bayrağı Amerikalı askerler tarafından yırtılmış, bayrağımıza hakaret edilmiştir. Ama bu, iki devletin siyasal ilişkilerini bozmamış ve hasmane hareket sayılmamıştır.

«Ankara'da bir Amerikan albayı otomobili ile 11 erimizi çiğnemiş ve öldürmüş, bu da iki devletin ilişkilerini zedelememiştir.

«Amerikan subayı Povers, Adana'da İncirlik hava üssünden Türk hükûmetinin haberi ve izni olmadan askerî uçağı ile havalanmış, komşu bir devletin toprakları üzerinde keşif uçuşu yapmış, bu devlet tarafından düşürülerek hapsedilip mahkûm edilmiş ve Türk hükûmeti bu olaydan dolayı protesto edilmiştir. Bu olay da, iki devletin ilişkilerini bozmamıştır.

«Haklı Kıbrıs davamızda, Kıbrıs'a çıkarma yapmak istediğimiz zaman, Amerikan Altıncı Filosu buna engel olmuş ve hükûmetimize verdiği silâhları, izni dışında kullanamayacağımızı ihtar etmiştir. Bu da ilişkilerimizi bozmamıştır.

«Kıbrıs olayları münasebetiyle, Amerikan Devlet Başkanı Johnson, Başbakan İnönü'ye hakaretamiz bir mektup yazmış, bu mektup halkoyuna açıklanmıştır. İnönü de bu mektuptan sonra, verdiği demeçte, Amerika'ya güvenmekle hata ettiğini anladığını söylemiş ve ünlü sözlerini açıklamıştır : Yeni bir dünya kurulur, Türkiye de bu dünyada yerini alır.

«Bu olay da iki devletin ilişkilerini bozmamıştır.

«Bütün bu olaylar, iki devletin ilişkilerini bozamamış iken, acaba, Kommer'in otomobilinin yakılması mı bu münasebeti bozacaktır? Buna inanmak mümkün değildir.

«Bu olaydan sonra, çevremde hiç kimsenin, Amerika ile ilişkilerimizin bozulacağından endişe ettiğini, işitmedim, bu konuda hiç bir yazıya raslamadım. Kaldı ki, Amerika Hükûmeti bu olaylara çok alışmıştır. 11/3/1969 günlü Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan bir yazıda, 1947 yılından beri birçok ülkelerde yakılan veya tahrip edilen Amerikan kütüphanesi ve eğitim merkezi sayısının 97 olduğu bildirilmektedir. Geçtiğimiz günlerde Avrupa gezisine çıkan Amerika Devlet Başkanı Nixon'a karşı yapılan protesto gösterileri o kadar sert olmuştur ki, Roma'da iki kişi ölmüş ve birçok insan yaralanmıştır. Ama, bu ülkelerde, iki devletin ilişkilerini bozmak suçundan kimsenin sorguya çekildiği duyulmamıştır.

«Peki, bütün bunları davayı açan savcı bilmez mi? Elbette bilir. O halde bu davayı neden açmaktadır?

İnancımız şudur ki, bu dava talimatla açtırılmıştır ve öğrencilerin tutuklanmalarının sağlanması için de 128 inci maddeye dayanılmıştır.

Savcı, sanıkların tutukluluk hallerinin devamını istemiştir.

Mahkeme, bütün sanıkların tahliyelerine, karar vermiş ve bazı hususların tahkiki için duruşmayı 2/4/1969 gününe bırakmıştır.

Tahliye kararı verilince, salondaki dinleyiciler, mahkeme heyetini çılgınca alkışlamış ve büyük tezahürat yapmışlardır.

YAKLAŞAN ZİRVE

Şubat ayının son haftası içinde Batı Avrupalı müttefiklerini ziyaret eden Nixon, Mart ayı başında yaptığı basın toplantısında, Sovyetler Birliği ile ABD arasında, iki büyük devletin aralarındaki bütün önemli meseleleri bir çözüme bağlayacak bir zirve konferansının yaklaşmakta olduğunu; son ziyaretleri Batılı müttefiklerinin görüşlerini almak için yaptığını ve bu ziyaretlerin zirve hazırlıklarına dahil olduğunu söyledi.

Nixon'a göre: Sovyetlerle şimdiye kadar yapılan temaslar «cesaret verici» olmuştur. Her iki taraf ta uzlaşıcı bir tutum takınmıştır. İki taraf bakımından «müşterek amaç için birçok alanlarda anlaşmaya» varmak mümkün olacaktır. Zirvede ele alınacak başlıca konular Ortadoğu, Vietnam ve Berlin meseleleridir. Sovyetler gerek Orta Doğu'da, gerekse Vietnam'da savaşı sona erdirmek için bütün imkânlarını kullanmaya hazırdırlar, ancak Çin ile uluslararası sosyalist hareketteki rekabeti buna engel olmaktadır.

17 Mart'ta başlayan Varşova Paktı zirvesi ile Mayıs ayında Moskova'da toplanacak olan Komünist Partileri (ki bu toplantıya Sovyetlerin politik çizgisini izleyen partileri katılmaktadır) toplantısını da, Sovyetlerin zirveyle ilgili hazırlıklarına sahne olacağını düşünmek yanlış olmayacaktır.

Sovyetlerin, bu görüşmeler için şartların olgun olmadığı gerekçesi ile 7 Mart'ta haberleri yalanlamış olmalarına rağmen, 9 Mart'ta verilen haberlere göre Sovyetler Birliği ile ABD arasında Orta Doğu konusundaki görüşmelere Moskova ve Washington'da başlanmıştır. Verilen haberlerin doğruluğuna inanmak gerekirse, bu görüşmeler de zirveye bir çeşit hazırlık niteliğindedir.

Zirvenin mahiyeti ne olacaktır? Nixon'un söylediği gibi, zirve, Sovyetlerle Amerika arasındaki belli başlı anlaşmazlıkların, karşılıklı tavizlerle halledilmesini amaçlamaktadır. De Gaulle zirve için, Nixon'a «yeni bir Yalta istemiyoruz» demiştir. De Gaulle'ün bu sözlerle, Sovyetlere verilecek tavizler konusunda cömert davranılmamasını istediği açıktır.

Zirvenin belli başlı iki konusu olacağa benzeyen, Orta Doğu ve Vi-

etnam meselelerinde Sovyetler, şimdi büyük bir sorumlulukla karşı karşıyadırlar.

Orta Doğu'da son durum nedir? Kurtuluş örgütlerinin öncülüğünde Filistin halkının millî kurtuluş mücadelesi gittikçe kuvvetlenmekte, Arap gerillaları Arap devletlerinden daha etkin ve daha karar sahibi bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumun özellikle ve öncelikle Nâsır ve Hüseyin rejimlerini endişeye sevkettiği, aralarında tam bir işbirliğine giriştikleri gün gibi ortadadır. Gerek Nâsır'ın, gerekse gerici Hüseyin rejiminin ortak endişeleri şimdi bir noktada toplanmaktadır: Gelişen halk hareketi onları ezip geçecek midir? Bunu önlemek için İsrail'e ve Ameri ka'ya tavizler vermek, bir an önce savaş durumuna son vermek gerekmektedir. Nâsır'ın son günlerde Amerika ile iyiden iyiye uzlaşmaya varması boşuna değildir. Şimdi, ABD'nin ve Sovyetlerin baş başa verip bir karar almaları ve ne pahasına olursa olsun savaş durumuna son vermeleri Nâsır'ın tek kaygısıdır. Bir zamanlar kendisine «Orta Doğu'nun Çan Kay-şek'i» denilen Nâsır yine düşman saflarına meyletmiştir.

Vietnam'da son durum nedir? Vietnamlılar ülkelerinin güney yarısında Amerikan emperyalistlerini kovmak ve millî demokratik devrimlerini tam zafere ulaştırmak için 25 yıldır devam eden mücadelelerini tavizsiz bir şekilde yürütmek konusunda her zamanki kadar kararlıdırlar.

Bu şartlar altında, her ne taviz karşılığında olursa olsun, Orta Doğu ve Vietnam halklarının mücadelelerini sonuna kadar götürmelerine engel olacak her türlü politika, hangi ülke tarafından benimsenirse benimsensin proleter devrimciliği ve proleter enternasyonalizmi ile asla bağdaşamaz.

FEDERAL ALMANYA'DA CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

Berlin konusunda Sovyetler Birliği'nin, önümüzdeki aylar içerisinde ABD ile yapılacak görüşmeler arefesinde mevcut politik ortamı gerginleştirmemek için takındığı yumuşak tutum, Amerikan emperyalizminin Avrupa'daki en kuvvetli dayanağı Batı Almanya'nın işine yaramış, ve Federal Cumhurbaşkanının kendi toprakları üzerindeki bir şehirde seçilmek istenmesini gayet haklı olarak protesto eden Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin bütün engellemelerine rağmen, savaş sonrası üçüncü Cumhurbaşkanı hukukî statüsü dört büyük devlet tarafından tesbit edilmiş Batı Berlin'de yapılmıştır.

Seçmenlerin ancak Amerikan askerî uçaklarıyla bölgelerine gidip gelebildikleri bu seçimin Batı Berlin'de yapılmış olabilmesi, şehrin olağanüstü koşulları göz önüne alındığında saldırgan Alman emperyalizminin başarı hanesine kaydedilebilecek bir olay olmaktan uzaktır. Demokratik Alman Cumhuriyeti 26 Şubat'tan seçim günü olan 5 Mart'a kadar karayollarını Batı Alman parlamento, siyasî parti ve askerî kuvvet mensuplarına kapatarak bölgesel egemenliğin kendisinde olduğunu göstermiştir.

Bizce asıl üzerinde durulması gereken olay seçim sonuçlarıdır.

Friedrich Ebert'ten 44 yıl sonra ilk olarak Cumhurbaşkanlığı seçimlerini bir sosyal demokratın kazanması, dolaylı olarak, bu yıl içerisinde yapılacak genel seçimlerin önemini arttırmaktadır. Tekelci devlet kapitalizmi içerisinde «büyük koalisyon» un her iki ortağı arasında büyük bir farkın mevcut bulunmamasına rağmen, seçim sonuçları ülkenin genel politik hayatını etkileyecek niteliktedir.

Gustav Heinemann'ın 6 oy farkla Cumhurbaşkanı seçilmesinde tayin edici rolü 78 oy sahibi Hür Demokrat Parti'nin (FDP) oynadığı açıktır. Ve bu rol tarihlerinde ilk olarak sağcı bir parti karşısında nisbeten sol bir partiyi desteklemekle, Hür Demokratların, şimdiye kadar politik yelpaze içerisindeki yerlerini değiştirme amacında olduklarını göstermektedir. Neo-nazist Nasyonal Demokratların oybirliği ile aldıkları bir karar sonucu 1933-1943 yılları arasında Nazi Partisi'nin faal üyesi Hristiyan Demokrat Parti (CDU) adayı G. Schröder'i desteklemeleri karşısında, Hür Demokrat Parti'nin kamu oyunda olumlu bir etki uyandırmasına yol açmıştır. Tabanını daha ziyade gençlerin teşkil ettiği Hür Demokrat Parti'nin aşağıdan gelecek baskılarla ileride daha da sola yöneleceği muhakkak gibidir. Bu durumda, içlerinde Alman Komünist Partisi'nin (DKP) de bulunduğu birçok ilerici örgütün bir araya gelerek kurdukları «İlerleme için Demokratik Eylem Birliği» ile birlikte Hür Demokratların geniş ölçüde parçalanmış sosyal demokrat oyu toplayacakları düşünülürse, politik geleceğini kurtarmak amacıyla daha bağımsız bir politika yürütmek isteyecek Sosyal Demokrat Parti'nin (SPD) 1969 seçimleri sonrası Hristiyan Demokratlar ile yeni bir koalisyona gitmek istemeyeceği açıktır. Nasyonal Demokrat Parti'nin gün geçtikçe geliştiği hiçbir şüpheye yer bırakmıyacak şekilde bellidir. Hristiyan demokratların ve büyük sermayenin koltukları altında gelişen bu partinin ileride gerektiğinde Hristiyan Demokrat Parti için bir koalisyon ortağı olabileceği ihtimali gözden uzak tutulmamalıdır. Eski Cumhurbaşkanından Başbakanına, Devlet Bakanından Cumhurbaşkanı adayına kadar ileri gelen mensupları çeşitli sürelerle Nazi Partisi üyeliği yapmış bir partinin, tek suçu kişiliğini gerektiğince gizleyememek olan Nasyonal Demokrat Parti (NDP) ile muhtemel koalisyon ortaklığı gerçekten bir sürpriz olarak kabul edilmemelidir.

Yeni Cumhurbaşkanı sosyal demokrat Heinemann'ın da eski bir Hristiyan Demokrat Parti üyesi, hattâ bakanı, olduğu düşünülürse, 5 Mart seçimlerinin bugün için yukarıda değindiğimiz konular dışında büyük bir önem taşımadığı meydandadır. Başbakan Keisinger'in seçimden hemen sonra açıklamak ihtiyacını duyduğu üzere «devlet politikasını yöneten Cumhurbaşkanı değil Başbakandır!». Yani, bundan böyle de Amerikan emperyalizminin yedeğinde intikamcı ve saldırgan dış politika yürütülecek, «olağanüstü hal kanunları» nın desteğinde egemen sınıflar perde arkasından ülkenin ilerici güçlerine karşı 1967 den beri sürdürdükleri teröre devam edeceklerdir. Ta ki emekçi Alman halkı uyanana, gerçekleri görene kadar.

Bütün bunlarla beraber, Heine-

mann'ın Almanya'nın yeniden birleşmesini sağlamak için Batı Almanya'nın NATO'dan çekilmesinden ve ordudan arınmasından söz etmesi, barışçı, birleşik ve demokratik bir Almanya için yapılan mücadele yönünden olumlu sayılabilir. En azından, Batı Almanya'nın Devlet Başkanlığını, eski bir Nazi'nin ve intikamcı güçlerin desteklediği bir kimsenin işgal etmemesi bu hükmü temellendirmektedir.

SURİYE'DE REJİM DEĞİŞİKLİĞİ YOK

Şubat ayının sonunda, Suriye'de iktidarda bulunan Baas Partisi yöneticileri arasında çıkan çatışma, emperyalizm ve emrindeki ajanlar tarafından solu tasfiye hareketi olarak nitelendirildi. Oysa, Suriye Genel Kurmay Başkanı Hafız El Esad'ın, yönettiği hareket sonucunda Millî Savunma Bakanlığı görevini de almasından sonra Şam Radyosu, özellikle Suriye'de bir rejim değişikliği olmadığı üzerinde durdu ve emperyalistlerin Suriye'deki anti-emperyalist rejimin yıkılacağını ancak düşlerinde göreceklerini belirtti. Daha sonraki gelişmeler, bu beyanları doğrular yöndeydi ve emperyalist çevreler ile Türkiye'nin gerici basınının başlangıçta verdikleri «Suriye'de sola karşı darbe» yorumundan belirli ölçülerde vazgeçtikleri görüldü.

Bugün Suriye'de yönetim, asker-sivil-aydın zümrenin elindedir. Suriye Baas Partisi, asker-sivil-aydın zümrenin en ilerici, anti-emperyalist ve anti-feodal kesimini temsil etmektedir. Partinin ve rejimin güçlü adamı Salah Cedit, marksist-leninistlerle güçbirliği taraftarı, radikal bir aydındır ve güçlü pozisyonunu kaybettiğine dair bir emare görülmemektedir. Partinin diğer sol kanat liderlerinden olan İbrahim Makûs'un Dışişleri Bakanlığında kalması ve Cezayir'deki İlerici Partiler Konferansında Suriye'yi temsil etmesi, «sola darbe» şeklinde ifade edilen yorumu ihtiyatla karşılamamızı gerektirmektedir.

Nurettin Attasi yönetiminde, Amerikan emperyalizmine karşı kesin tavır takınmış olan ve anti-feodal mücadeleyi belli ölçülerde başarıya ulaştırmış olan Arap ülkelerinin en ilerici rejiminin varolduğu Suriye'deki gelişmelerin sonucu Baas Partisi toplantısı tayin edecektir.

Bütün bu olaylar, kesin ve dönüşü olmayan millî-demokratik zaferin, şehir ve köy proletaryasının kendi öz örgütleriyle katıldığı bütün millî sınıfların güçbirliğiyle sağlanacağını göstermektedir. Arap halklarının, Amerikan emperyalizmi ve onun Orta Doğu'daki ortağı İsrail'e karşı yürüttükleri millî kurtuluş mücadelesi, Arap halklarının devrimci bilincini ve örgütlenme seviyesini geliştirmekte ve millî-demokratik mücadele bu gelişme içinde sağlam temeline oturmaktadır. Suriye'deki gelişmelerin yönünü en sonunda bu etken tayin edecektir.

ALMAN EMPERYALİSTLERİ İLE İSRAİL ARASINDAKİ ASKERÎ İŞBİRLİĞİ

Alman yazarı **Heinz Pfannschmidt**'in **«Panorama»** basın bülteninde yayınlanan yazısı, Alman emper-

yalistleri ile İsrail arasındaki askerî işbirliğini bütün yönleriyle ortaya koymaktadır. Birkaç yıldan beri nükleer silâh imâl edecek bilim ve teknik kapasitesine ulaşan İsrail'in atom merkezi Dimona, Batı Alman tröstlerinin ve devlet kredilerinin yardımı ile 1963 yılında işletmeye açılmıştı. Devamlı olarak yoğunlaşan Batı Alman - İsrail askerî işbirliği sebebiyle Federal Hükûmet, Alman Merkez Bankasının (Deutscher Bank) ileri gelen malî uzmanlarından Abs'ı İsrail'e yollamıştır. 1963 yılından beri Bonn ile ırkçı Güney Afrika rejimi arasındaki atom alanındaki işbirliğinde önemli rol oynayan Abs, İsrail ile Alman emperyalistleri arasındaki atom mihverinin geliştirilmesi konusunda Tel-Aviv'de görüşmelerde bulunacaktır.

İsrail'le Batı Almanya arasındaki askerî işbirliğinin tarihçesi 1960'a kadar uzanmaktadır. Bu tarihte Amerikan emperyalizminin ortağı Adenauer rejimi ile İsrail Hükûmeti arasında gizli bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma gereğince ve yalnız nükleer silâhların geliştirilmesine yönelen araştırma ve öğretim için, Alman emperyalistlerinin İsrail'e verdiği para, 250 milyon Mark'ı geçmektedir. 1956 yılında Birleşik Arap Cumhuriyetiyle yapılan savaştan sonra İsrail atom merkezinin inşasına başlanmıştı ve iki yıl sonra, gene gizli bir anlaşma gereğince Batı Almanyalı 50 bilim adamı ve 400 silâhlanma uzmanı İsrail'e yollandı. Bunlar nükleer enerjinin askerî amaçlar için kullanılmasında çalıştılar.

Alman emperyalistleri ile İsrail arasındaki askerî işbirliği 1968 yılında Keisinger-Strauss rejimi tarafından daha da geliştirildi. Zamanın Tel-Aviv'deki Batı Alman elçisinin belirttiğine göre, İsrail'in silâhlanmasını desteklemek için yapılan ekonomik yardım o tarihte 3,5 milyar Mark'ı aşmıştı. Ayrıca silâh olarak yapılan yardımlardan da söz etmek gerekir. Çeşitli tipte silâh ve savaş aracı İsrail'e bağış olarak verilmiştir. Ve bu yardımlar 1967 yılındaki İsrail saldırısından sonra da devam etmiştir. Bunlar yanında 5000 İsrail subay ve askeri Federal Almanya silâhlı kuvvetlerine mensup subaylar tarafından Hawk roketleri için eğitime tâbi tutulmuştur. Daha 1964 sonlarından itibaren İsrail'li askerlerin roket ve uçaksavarlar üzerinde Federal Almanya'da eğitim gördükleri bilinmektedir.

Görüldüğü gibi emperyalist blokun geniş askerî desteğiyle, Orta Doğu'da emperyalizmin güvenilir bir ileri karakolu haline getirilmiş olan İsrail, yılda sekiz kilo nükleer madde üretmektedir ki, bunun ifade ettiği anlam, İsrail'in 1963 yılından beri yılda iki atom bombası imâl eden bir nükleer güce sahip olmasıdır.

İsrail, ne kadar nükleer silâh imâl ederse etsin, güçlenen Arap halklarının millî kurtuluş mücadelesi zafere ulaşarak, Arap ve İsrail halklarının kardeşçe yaşadığı emperyalizmden arınmış Filistin gerçekleşecektir.

şahin alpay

XIX. yüzyıl ticaret sözleşmeleri ve osmanlı toplum yapısı üzerine etkileri

1. GİRİŞ

Nasıl ki bağımsız Çin feodal İmparatorluğunun yarı-feodal, yarı-sömürge bir ülke haline dönüşmesi süreci 1840 Asyon Savaşı ve onu izleyen 1842 Nanking Sözleşmesi ile başlarsa, bağımsız Osmanlı feodal İmparatorluğunun yarı-feodal, yarı-sömürge bir ülke haline dönüşmesi süreci de, Osmanlı Devletinin ondokuzuncu yüzyılda yaptığı bir dizi ticaret sözleşmesiyle başlar. Bu sözleşmelerin içinde en büyük önem taşıyan ve diğerlerine örnek olan, 1838'de İngiltere ile yapılan Balta Limanı sözleşmesidir.

Osmanlı İmparatorluğunun sömürgeleşmesinin onaltıncı yüzyıldan itibaren verilmeye başlayan kapitülasyonlarla başlatılıp başlatılamıyacağı sorusu sorulabilir. Bunun için kapitülasyonların başlangıçtaki niteliği üzerinde durmak gerekir. Osmanlı devletinin 1535'ten itibaren vermeye başladığı kapitülasyonlar, başlangıçta, «keşifler sonunda azalmakta olan milletlerarası ticaret hacmini muhafaza etmek amacıyla» (1) verildi. Tıpkı Anadolu Selçuk-

(1) Gündüz Ökçün, **Yabancıların Hukukî Durumu,** (Ders Notları-Teksir), 1967-1968, s. 11.

luları gibi Osmanlılar da Batı ile Doğu arasındaki ticaretin transit merkezi olarak büyük çıkar sağlıyorlardı. Coğrafya keşiflerinin, denizler yoluyla Doğu'ya ulaşım imkânını açması, Osmanlı ülkesi üzerinden yapılan transit ticarete büyük bir darbe vurmuştu. Kapitülasyonlar, bu ölmekte olan ticareti canlandırmak isteğiyle verilmeye başlandı. Kapitülasyonlar, şüphesiz, Osmanlı İmparatorluğu'nu ham madde ithal edip, mamul madde ihraç eden bir ülke durumundan, mamul madde ithal edip ham madde ihraç eden bir ülke haline gelmesini kolaylaştırdılar. Ancak, «Kapitülasyonlar bu durumun doğmasında amil değil, sadece bir alettir. Asıl nedenler Türkiye'nin ve Avrupa'nın iç yapıları ve değişen şartlardır.» (2) Kapitülasyonlar sömürgeci devletlere tam bir ticaret serbestisi vermediler. İleride ayrıntılı olarak göreceğimiz üzere, Osmanlı İmparatorluğu'nda **yed-i vahit** usulünün uygulanması, yani üreticilerin mallarını dilediklerine değil, bu malları satın alma tekeline sahip olan kimselere satmak zorunda oluşu; belirli malların ihracında alınan yüksek gümrük vergileri; yabancı tüccarların Türkiye'de yapacakları ticarette Osmanlı tebası olan kimselerin aracılığını kullanmak zorunda oluşları; **tezkere usulü,** yani mal alıp satmak için mahallî makamlardan belge alma zorunluluğu; **memnuat,** yani belirli mallar üzerindeki ihraç yasağı, v.s. ticareti sınırlamaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret serbestisinin yabancılar tarafından tam olarak elde edilmesi ve Osmanlı ülkesinin açık pazar haline getirilmesi, ondokuzuncu yüzyıl ticaret sözleşmeleriyle gerçekleştirilmiştir. Kapitülasyonlar Osmanlı toplumunda önemli bir yapısal değişmenin «âmil» i olmamıştır; ama ticaret sözleşmeleri, Osmanlı sanayiinin yıkılmasında ve Osmanlı ülkesinde ticaret sermayesinin gelişmesinin engellenmesinde birinci derecede rol oynamış, Osmanlı toplumunun sömürgeleştirilmesinin başlıca âmillerinden olmuştur.

Türkiye toplumunun **temelli** bir değişiklik geçirmeksizin, bugüne kadar devam eden yarı-feodal, yarı-sömürge yapısının ortaya çıkış süreci Türkiye devrimcileri bakımından önem taşır. Bu çalışmada, esas olarak, bu sözleşmelerin yapıldığı ortamı, sözleşmelerin kapsamını ve bunların Osmanlı toplum yapısı üzerindeki etkilerini en ana çizgileriyle inceliyeceğiz. Ancak ele alacağımız bu konuları doğru bir değerlendirmeye kavuşturabilmemiz için ondokuzuncu yüzyıl ticaret sözleşmelerine taraf olan toplumların sosyal-ekonomik yapılarını ve evrimlerini gözden geçirmemiz yararlı olacaktır. Çünkü, hiç şüphe yok ki, yabancı devletlerin Osmanlı ülkesinde kazandıkları ayrıcalık ve üstünlükler, Avrupa'nın ve Türkiye'nin yapısal değişmelerine paralel olarak yürümüştür.

II. BATI AVRUPA'NIN TOPLUM YAPISI VE GELİŞMESİ

Avrupa toplumlarının feodal üretim tarzına geçişi, aşağı yukarı beşinci yüzyıldan itibaren başlar. Onbirinci yüzyıla kadar devam eden dönem, Avrupa feodalizminin şekillenme dönemidir (3). Bu kuruluş döneminde hâkim

(2) Aynı eser, s. 18

(3) Zubritski ve diğerleri, **İlkel Toplum, Köleci Toplum, Feodal Toplum,** Çev.: Sevim Belli, Ankara, Sol Yayınları, 1968, s. 161.

sistemi, Rus asıllı İngiliz hukuk ve tarih bilgini Vinogradoff'tan naklen G. H. Sabine şöyle tanımlıyor: Toprağın tek sahibi kraldır. Toprakların bir kısmı, belirli hizmetleri yerine getirmeleri şartıyla, baronların tasarrufuna verilir. Baronlar kralın bir çeşit kiracısıdır. Aynı şekilde, toprak üzerinde asıl üretimi yapan köylüler, baronun kiracılarıdır. Köylülerin barona karşı belirli yükümlülükleri vardır. Baronun krala karşı yükümlülüğü, genellikle asker sağlamaktır. Her biri, belirli sayıda asker yetiştirmek ve savaşta bu askerlere kumanda etmek zorundadırlar. Bazı hallerde kral baronlara yargı hakkını kullanma yetkisini vermiştir. Kralın yasal feodal yollardan iktidarını arttırma imkânları vardır. Kral, baronun mirasçısı olmadığı takdirde ya da keyfî olarak, baronun tasarrufundaki toprağı geri alabilir, müsadere edebilir (4). Bu sistem, 8. yüzyılda toprağa tasarrufun hâkim biçimi olan **Benefice** sistemidir (5).

Feodalizmin yayılması ve gelişmesi dönemi onbirinci yüzyıldan ondördüncü yüzyıla kadar devam etmiş ve bu tarihten itibaren bir çözülme devresine girmiştir. Onbirinci ve ondördüncü yüzyıllar arasında olgunluk çağını yaşayan feodalizm Maurice Dobb'a göre, Batı Avrupa'da, şu özellikleri göstermiştir:

a) Basit ve ucuz üretim araçlarına dayanan düşük teknoloji düzeyi. Bireysel üretim ve ilkel bir iş bölümü.

b) Pazar için değil, ailenin ya da köyün ihtiyaçları için üretim.

c) **Demesne - farming**: Feodal beyin topraklarının angarya ile işlenmesi.

d) Siyasî adem-i merkeziyetçilik.

e) Feodal beyin belirli bir hizmet karşılığında toprağa tasarruf hakkını alması.

f) Feodal beyin yargı hakları.

Yine Dobb'a göre, feodalizm, merkeziyetçi devlet biçimleriyle ve toprağın veraset yoluyla intikal etmesi sistemiyle bir arada bulunabilir (6). Feodalizmin tanımında ağırlık, «vasalle hükümdar arasındaki hukukî ilişkide değil... doğrudan üretici ile... onun hemen üzerindeki üst ya da bey arasındaki ilişkide ve onları bağlıyan yükümlülüğün sosyal-ekonomik muhtevasında yatar.» Feodalizm, «genel olarak serflik olarak ifade ettiğimiz şeyle aşağı yukarı özdeştir: Bu talepler, görülecek hizmetler ya da aynî veya nakdî olarak ödenecek vergiler biçiminde olsun, bir beyin belirli iktisadî taleplerini yerine getirmesi için üreticiye zorla ve kendi iradesinden bağımsız olarak yüklenen bir yükümlülük» (7).

---

(4) George H. Sabine, **A History of Political Theory**, New York, Henry Holt and Co., 1949, s. 215.

(5) Zubritski ve diğerleri, s. 166 - 167.

(6) Maurice Dobb, **Studies in the Development of Capitalism**, London, Routledge and Kegan Paul Ltd., 1963, s. 36 - 37.

(7) Aynı eser, s. 35.

Feodalizmin ondördüncü yüzyıldan itibaren çözülmeye, dağılmaya başlamasının başlıca sebepleri şunlardır:

a) Dış etken — Uzun mesafeli ticaretin gelişmesi. «Doğal ekonominin» yerini «mübadele ekonomisi» nin alması. [Ancak, ticaretin gelişmesiyle artan pazar için üretim, **tek başına** feodalizmi dağıtamaz. Çünkü, onbeşinci yüzyılın sonunda Doğu Avrupa'da görüldüğü gibi, pazar için üretim feodalizmin yeniden doğmasına, «İkinci Serflik» denilen (Engels) olaya, tahıl ihracı imkânlarının feodal beylerin serf köylüler üzerine daha ağır yükümlülükler koymalarına yol açmıştır (8).]

b) İç etkenler —
i. Feodalizmin bir üretim sistemi olarak yetersizliği.
ii. Feodalitenin artan gelir ihtiyacının, feodal baskıyı arttırması. Bu baskı üzerine, serflerin kitle halinde toprakları terketmeleri (9).

Gerek Sweezy ve gerekse Dobb, feodalizmin 14. yüzyılda çözülmesi ve kapitalizmin 16. yüzyılın ikinci yarısında doğuşu arasında, aşağı yukarı bir buçuk yüzyıl süren bir geçiş döneminin varlığı konusunda görüş birliğindedirler. Bu dönemin özellikleri şunlardır:

a) Feodalizmin ileri bir çözülme safhasında oluşu.

b) Ticaret burjuvazisinin zenginleşmesi ve artan bir etkenlik kazanması.

c) Şehirlerdeki zanaatlerin ve bağımsız çiftçilerin, feodalizmin bağımlılıklarından kurtuluşu.

d) Küçük kiracı köylünün para şeklinde rant ödemeye başlaması.

[Feodal rant biçimleri çeşitlilik göstermiştir. Feodal düzende üreticiler, feodal beyin topraklarında çalışarak hem emek-rant ödemişler, hem de üzerinde kiracı olarak çalıştıkları toprak için aynî rant vermişlerdir. Ticaretin gelişmesi ve senyörün ticaretin getirdiği mallarla ilgilenir hale gelmesiyle, feodalizmin ileri aşamasında, emek-rant ve aynî rant yerini para ranta terketmiştir (10)].

e) Mâlikânelerin çoğunda ücretli emek çalıştırılması.

f) Feodal beye, senyöre ait toprakların (**demesne**) köylüye kiraya verilmesi.

Bu dönem kapitalizmin ve feodalizmin unsurlarını bir arada bulunduruyordu. Ancak, dönemin hâkim niteliği yine feodaldi. Çünkü köylü hâlâ ha-

---

(8) Aynı eser, s. 39.
(9) Sweezy'in bu konuda Dobb'u eleştirileri ve Dobb'un cevabı için bkz.: Paul M. Sweezy», «The Transition from Feudalism to Capitalism», M. Dobb, «A Reply», **Science and Society**, Vol. XIV, No. 2, s. 134-167.
(10) Bkz.: Zubritski ve diğerleri, s. 172-173.

reketlerinde sınırlı ve toprak sahibine bağımlıydı. Toprak sahibiyle köylü arasındaki ilişkinin ekonomik muhtevası değişmemişti. Angaryanın ve aynî rantın yerini para rantın alması, toprağı işleyenlerin serflik yükümlülüklerinden kurtulması ve toprak sahibi ile arasında serbest, sözleşmeye dayanan bir ilişkinin kurulması demek değildi. Angarya biçimindeki hizmetlerin yerini para ile ödemenin alması, serfliğin temel özelliklerinin ortadan kalkması demek değildi (11). Hâkim sınıf yine feodaldi ve devlet feodalitenin bir sınıf aracıydı (12).

Feodal düzen içinde loncalar tarafından sınırlanan ve denetlenen sanayi, ticaretin gelişmesiyle, ticaretin taleplerini karşılayamaz hale gelmişti. 16. yüzyıldan itibaren kapitalizmin sanayi alanında gelişmesi başlıca iki yol tuttu:

a) Zanaatkârların bir kesiminin kapitalistleşmesi, yani gittikçe daha çok sayıda işçi çalıştırmaya başlayarak, üretimi kapitalist bir temel üzerinde örgütlemesi.

b) **Verlag system** ya da **Putting-out system:** Ticaret burjuvazisinin bir kesiminin, üretimi kapitalist esaslara göre düzenlemesi. Dağınık küçük zanaatkârlara ham madde temin edip, bunlardan yapılmış maddeleri satın alması. Daha sonra, bu üreticileri fabrikalarda toplaması (13).

Sanayide kapitalist üretim tarzına geçişle, loncalar içinde düzenlenmiş sanayi yerini manüfaktürlere bıraktı. Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren manüfaktür de gittikçe genişleyen ticaretin taleplerini karşılayamaz hale geldi. «Zaten, kapitalist bakımından, manüfaktürün işçinin teknik maharetine dayanmak gibi bir kusuru vardı... Nihayet, manüfaktür makina imali imkânını da sağlıyordu... Makinalar icat ve ibda edildiği gün yeni bir merhale aşılmış oldu; manüfaktürün yerini fabrika (üzin) aldı. Ve bu (olay) muazzam bir sanayi inkılâbının başlangıcını teşkil etti» (14).

Onsekizinci yüzyılın son üçte birinden itibaren başlayan ve üretim güçlerinde ve ürünlerin dağıtım biçiminde muazzam gelişmeler biçiminde ortaya çıkan olaya Sanayi Devrimi diyoruz. Bu dönemde, önce su gücünün daha sonra da buhar gücünün üretimde kullanılmasına yol açan yeni teknik buluşlar, üretimi «... elle işletilen aletlerle çalışan, bir ya da bir avuç insanın küçük ve çok kez kişisel üretimi yerine, düzinelerle ve daha sonra yüzlerce işçi tarafından yürütülen bir grup-sürecine dönüştürerek, üretim sürecini baştan başa değiştirmiştir» (15).

---

(11) Dobb, **Studies in the Development of Capitalism,** s. 63-67.

(12) Dobb, «A Reply», s. 163.

(13) Dobb, **Studies in the Development of Capitalism,** p. 18. Bu yollardan hangisinin Marx'ın kastettiği «gerçek devrimci» yol olduğu Dobb ve Sweezy arasında tartışma konusudur. Bkz: Sweezy, age., s. 153-155.

(14) Jean Baby, **Kapitalist Ekonominin Tenkidi,** İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1963, s. 65.

(15) Maurice Dobb, **Kapitalizm, Dün Bugün,** Çev.: M. Selik, Ankara, Sosyal Adalet Yayınları, 1965, s. 29.

Sanayi devrimi ilk olarak 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de ortaya çıktı. «Sömürgelerin fethi, dış politikadaki başarılar, İngiltere'ye daha geniş pazarlar açmıştı. Öbür yandan politik rejim burjuvaziye meydanı serbest bırakıyordu. İngiltere'de sanayi devrimini başlatan esas sebepler bunlardır» ([16]). 1733'te John Kay'in uçan mekik denen dokuma makinasını bulmasından sonra, Arkwright'ın suyla işleyen iplik bükme tezgâhı (1771) ve daha sonra Cartwright'ın mekanik tezgâhı (1785) ortaya çıktı. Yün sanayii büyük fabrikalar halinde gelişmeye başladı. 1775'te Watt buhar makinasını icat etti. Kömür madenlerinin işletilmeye başlaması ve çıkarılan kömürün ulaştırılması meselesi, rayın icadına yol açtı. 1784'ten itibaren de, İngiltere'de demir sanayiini kuran buluşlar gerçekleşti ([17]).

Bir süre sonra Fransa da İngiltere'de görülen gelişmeyi izledi ve 1715-1787 yılları arasında Fransa'nın dış ticaret hacmi beş katına çıktı. İngiltere'nin 32 milyon sterlin tutarındaki dış ticaret hacmine karşılık, Fransa'nınki 40 milyon sterlini buldu. 1789 Devrimi Fransa'da burjuvaziyi kesin olarak iktidara getirdi. Napoleon savaşları Fransız sanayiini büyük kayıplara uğrattı. 1792 yılında 1,732 milyon frank olan dış ticaret hacmi, 1814'de 585 milyon franka düştü ve Fransa, İngiltere'nin gerisinde kaldı ([18]).

III. OSMANLI TOPLUM YAPISI VE GELİŞMESİ

Bilindiği gibi, bazı çevreler, feodalizmin Batı Avrupa'ya özgü bir üretim tarzı olduğunu ve sadece Batı Avrupa toplumlarının kapitalizme geçme dinamizmine sahip olduklarını ileri süregelmişlerdir. Emperyalizmin haklı gösterilmesine kadar uzanan neticeler veren bu anti-marksist iddiaları ciddiye almayalım. Dobb şöyle diyor: «... Batı Avrupa feodalizmini ayrı bir **genus** olarak gösterme arzusu ve sadece buna 'feodal' adının verilmesi, burjuva tarihçilerinin işidir ve onların hukukî karakteristikler ve farklar üzerinde durma eğilimlerinin bir özelliğidir» ([19]).

Gerçekten, feodal düzen, kıtaların ayrı bölgelerinde ve ayrı ayrı kıtalarda «hukukî karakteristikler ve farklar» göstermiştir. Ancak bütün bu bölge ve kıtalarda «karşılığı ödenmemiş artı-emeğin üreticilerden zaptedilme biçimi» büyük benzerlik göstermiştir. «... İdare edenlerle, edilenler arasındaki bu ilişkinin biçimi doğal olarak her zaman çalışma metodlarının ve onun üretken sosyal kuvvetinin gelişmesindeki belirli bir aşamaya tekabül eder. Bu, aynı ekonomik temelin, başlıca şartları her yerde aynı olduğu halde, görünüşte sonsuz farklılıklar ve dereceler göstermesine engel değildir...» ([20]).

---

(16) Jean Baby, s. 49.

(17) Aynı eser, s. 66.

(18) Erdoğan Başar, «Feodal Bir İmparatorluktan Bir Yarı-Sömürge Haline Geçiş Süreci», **Sosyal Adalet**, sayı 9 (Aralık 1964), s. 5

(19) Dobb, «A Reply», s. 159.

(20) Karl Marx, **Capital**, Vol. 3, s. 919.

A. Osmanlı Toplum Yapısının Kaynakları

«Osmanlıları, Anadolu'daki diğer Türklerden ayırarak, Selçuk mirası ve Bizansla olan bağlarını inkâr ederek tahlil etmeye imkân yoktur» (21). Osmanlı toprak rejimindeki tımar, «tam anlamıyla bir feodal çiftlikten başka bir şey değildir, tıpkı Bizanslılardaki 'pronoia' ve Selçuklulardaki 'ikta' gibi. Her üç sistemde de şartlı mülkiyet söz konusu olup, ranta sipahi sahip olmaktadır» (22). Gerçekten, Osmanlılar yayılıp hâkim oldukları toprakların üretim biçimine hiç bir yenilik getirmediler. Mevcut üretim ilişkilerini aynen sürdürdüler. Genel olarak denebilir ki, Osmanlılar kendilerine özgü düzenlemelerle, Anadolu'da 'ikta', Rumelinde 'pronoia' sistemini devam ettirmişlerdir.

Aşağıda birbirleriyle büyük benzerlik gösteren **pronoia, ikta** ve **tımar** sistemlerinin ana özelliklerini özetliyeceğiz. Hiç şüphesiz her üç sistem de daha derinliğine ve birinci derecedeki kaynaklara inilerek yapılacak araştırmalarla tam olarak kavranabilecektir.

1. Selçuklu 'İkta' Sistemi

'İkta' kurumunun kaynağı Büyük Selçuklu devletidir. Büyük Selçuklularda toprağa tasarrufun ana şekillerinden birini ikta sistemi meydana getirmiştir. Bu sistemde devlet kendi rakabesinden olan toprakları, Selçuklu ordusuna asker beslemeleri ve savaşta bu askerlere kumanda etmeleri şartıyla ileri gelen devlet memurlarına verdi. İkta sahipleri kendi adlarına para bastıracak, hutbe okutacak ve tasarruf ettikleri topraklarda yargı yetkisini kullanacak kadar kuvvetliydiler. İktalar büyük alanları kapsıyordu ve verasetle intikal ediyordu. Anadolu Selçuklularına gelinince, iktalar küçültüldü ve egemenlik veren nitelikleri kısıtlandı (23). Merkezî iktidar ikta sahipleri ile paylaştığı egemenliği kendinde topladı.

İkta sisteminde, ikta sahibi ile köylü (reaya) arasındaki ilişkileri «toprak sahibi feodal devlet» tayin ediyordu. Reaya, tapu bedeli şeklinde peşin bir kira vermek ve her yıl elde ettiği ürünün belirli bir oranını (en az yüzde on) ikta sahibine vermek şartıyla, «çift» denilen toprak parçasına tasarruf ediyordu. Köylülerin bu toprakları satmak, vakfetmek, hibe etmek hakları yoktu. Köylü toprağa bağımlıydı; üzerinde çalıştığı toprağı terkedemezdi ve işleme zorundaydı. İkta sahibinin iktası elinden alınabildiği gibi, oğluna da mirasla geçebiliyordu (24).

---

(21) Doğu Perinçek, «Werner'e Göre Osmanlı Feodalitesi», **A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi,** Cilt: XXV, sayı: 3-4 (1968), s. 300.

(22) Aynı eser, s. 319.

(23) Gündüz Ökçün, **Doktora Ders Notları,** SBF., 1967-1968.

(24) Ayrıntılı bilgi için bkz.: Muzaffer Erdost, «Türkiye'de Feodalizmin Kaynakları ve Bugünkü Durumu Üzerine Bir Taslak», **Aydınlık,** sayı 5 (Mart 1969), s. 352-356.

2. Bizans 'Pronoia' Sistemi

Pronoia kurumu Bizans'ın son dönemlerinde (11. yüzyıl) ortaya çıktı. Arazi, belirli hizmetler karşılığında (genel olarak devlete silâhlı asker yetiştirme hizmeti karşılığında) önemli kimselere veriliyordu. Bu arazi parçasına **pronoia**, pronoia'ya tasarruf hakkını alan kişiye de **pronoiar** deniyordu. Pronoia belirli bir süre için veriliyordu; devredilemezdi, satılamazdı ve mirasla intikal etmiyordu. Pronoi üzerindeki köylü, yani **proikoi** toprakla birlikte veriliyordu; toprağa bağlıydı; elde ettiği ürünün belirli bir oranını (aynî rant) pronoiar'a veriyordu.

«Osmanlılar Bizans topraklarını fethettiklerinde mevcut üretim ilişkilerine dokunmadılar; sadece, kendi egemenliklerinin kabulünü kolaylaştıracak şekilde rantı azalttılar» (25).

B. Osmanlılarda 'Tımar' Sistemi

1. Sistemin Esasları

Osmanlı devletinde de, Selçuklularda ve Bizans'ta olduğu gibi, başlıca üretim aracı olan toprağa tasarruf şekilleri homojenlik göstermez. Birçok yerlerde özel mülkiyette olan büyük çiftliklerin ve malikânelerin, tımara verilmeyen padişah çiftliklerinin, Doğu bölgelerindeki kürt feodal beyliklerinin, v.s. varlığı bilinmektedir (26).

Ancak toprağa tasarrufun hâkim biçimi, tımar sistemi olmuştur. Sistem ana çizgileriyle şudur: Toprağın rakabesi devlete aittir. Hükümdar işlenebilir toprakları savaşta yararlık gösteren kumandanlara, v.s. 'tımar' olarak verir. Tımar sahibi **sipahi**'nin tasarrufuna verilen bu araziye **dirlik** denir. Sipahinin, dirlik üzerinde kendine ait olan bir **kılıç yeri** vardır. Tımarın geri kalan kısmı, ekip biçmek üzere, o toprakta yaşayan çiftçi ailelerine (reaya) tapu resmi adı altında peşin bir kira ile verilir. Reaya tapu resmi yanısıra, Sipahiye **öşür** ve diğer vergileri öder. Sipahinin devlet karşısındaki yükümlülüğü, **cebeli** denen atlı askerleri yetiştirmek ve savaşta onlara kumanda etmektir (27). Reaya, reaya kalmaya mahkûmdur; çiftini terkedemez; çiftini işlemek zorundadır ve başka bir mesleğe geçemez. Çiftini terkedemez, rehnedemez ve satamaz. Sipahinin reaya üzerinde yargı hakkı yoktur. Tımar 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren babadan oğula geçer olmuştur.

Ana çizgilerini yukarıda verdiğimiz Osmanlı toplum düzeni, hiç şüphe yok ki, feodaldi. «Küçük köylü ekonomisinin ağır basması, tarımın küçük zanaat üzerindeki egemenliği, kırın şehir üzerindeki egemenliği, azınlığın toprak tekeli, köylünün yarattığı artı ürünün egemen sınıf içinde paylaşılması... feodal üretim tarzının varlığını göstermektedir» (28).

---

(25) Gündüz Ökçün, a.g.e.
(26) Ayrıntılı bilgi için bkz.: Muzaffer Erdost, a.g.e., s. 357-360 ve Doğu Perinçek, a.g.e., s. 307-314.
(27) **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, Ankara, I. Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayını, 1938, s. 35-37.
(28) Doğu Perinçek, a.g.e., s. 318-319.

2. Tımar Sisteminde Bozulma

14.-16. yüzyıllarda üretimin artmasında ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynayan tımar sistemi, 17. yüzyılda bozulmaya başladı. 16. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz ticaretinin önemini kaybetmesi, Osmanlı devletinin transit ticaret gelirlerinin azalması, Avrupa'ya olan altın akımı dolayısıyla Osmanlı ticaret rejiminde ortaya çıkan ters yöndeki gelişme, Avrupa'da gelişen manüfaktürün bu gelişmeyi hızlandırması, hazinenin içine düştüğü para sıkıntısı yüzünden reaya üzerindeki baskıyı arttırması, vergilerin toplanmasında bir çeşit vergi müteahhidi olan **mültezimlerin** gittikçe daha geniş çapta kullanılmaya başlaması, tımarların para karşılığında satılması, Osmanlı toprak rejimini altüst etti. Reaya baskıya dayanamayarak toprağı terketti.**Ayân** adını alan derebeyler ortaya çıktı ve bunlar kendilerine geniş feodal çiftlikler kurdular; taşra hayatına hâkim oldular ([29]).

Tımar sisteminin bozulmasıyla, iltizam usulü önceleri birkaç gelire özgü iken, zamanla bütün devlet gelirlerine yayıldı. Devlet birçok gelirlerini bir kaç yıllığına ihaleye çıkardı. Mültezimler ihalesini aldıkları vergiler için, sonradan **Kuyruklu Sarraflar** denilen Galatalı tefecileri (Galata Bankerlerini) kefil gösterdiler. Mültezimlerle tefecilerin kurdukları ortaklık, devlet hazinesine nakit para sağlıyor; karşılığında ödediğinden çok daha büyük miktarları halktan toplayarak, halkı soyuyordu. Bu usül, İmparatorluğun son dönemlerine kadar yaşamaya devam etti ([30]).

C. Osmanlı Toplumunda Ticaret ve Sanayiin Durumu

Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaretin gelişmesini engelleyen belli başlı nedenlerden biri Osmanlı ülkesinin vilâyetleri arasında nakledilen mallardan alınan iç gümrükler (amediye, müruriye, reftiye, masdariye, v.s.) olmuştur. İç gümrük sistemine göre, Türkiye'nin bir limanından diğerine denizden, bir şehirden diğerine karadan nakledilen mallardan gümrük resmi alınırdı. «Böylelikle aynı ülkenin çeşitli vilâyetleri birbirine yabancı duruma gelmişti» ([31]). İç gümrükler devletin önemli gelir kaynaklarından biriydi.

Ticaretin gelişmesini önleyen bir ikinci unsur da **yed-i vahit** yani tekel usulü idi. Bu usule göre, üreticiler mallarını ancak devletin imtiyaz (tekel hakkı) verdiği belirli kimselere satabilirlerdi. Yed-i vahit usulü yanısıra, Osmanlı hazinesinin durumu sarsıldıkça devlet **tezkere** usulünü çıkararak malların alım ve satımı için de devletten para karşılığında tezkere (ruhsat) alma zorunluluğunu koydu. Daha sonra, tezkere verme yetkisini eyalet valileri elde ettiler. Ticaret gibi mal üretmenin de artık kazanç getirmez hale gelmesi, Osmanlı ülkesinde işlenen toprakların miktarını gittikçe azaltmaya başladı. ([32]).

---

(29) Ayrıntılı bilgi için bkz.: Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni,** Ankara, Bilgi Yayınevi, 1968, s. 29-36.

(30) **Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış,** s. 69-70.

(31) Aynı eser, s. 71.

(32) Aynı eser, s. 70.

Ayrıca, ticarî faaliyetler de lonca ve gedikler içinde örgütlendirilmişti. Sanayi ve tarım alanında olduğu gibi, ticaret alanında da ticaret loncalar içinde sınırlı ve kontrol altında idi [33]. Gerek lonca sistemi, gerekse tekeller yerli ticaret erbabı için bir süre yabancıların kapitülasyonlarla elde ettikleri avantajlara karşı koruyucu görev gördüler.

18. yüzyıl sonuna gelininceye kadar Osmanlı ülkelerindeki sanayi kolları İmparatorluğun bütün ihtiyaçlarını karşılıyacak genişlikte idi. 1560-1616 yılları arasında Osmanlı tezgâhlarında yabancı ülkeler için gemiler inşa edilirdi. İpekli, pamuklu ve yünlü kumaş endüstrisi ileri seviyedeydi ve hayli ihracat yapılıyordu. Dokuma sanayii yanısıra, silâh ve orduların teçhizatı da Osmanlı ülkesinde yapılıyordu. 18. yüzyıl sonunda Osmanlı sanayii henüz ciddi bir şekilde sarsılmamıştı. Örneğin, 1788 yılında Fransa'ya 2,3 milyon livrelik pamuklu bez, 1789 yılında, Fransa'nın koymuş olduğu ağır gümrük vergilerine rağmen, 187.000 livrelik ipekli mensucat satılıyordu. Buna karşılık Osmanlı devletinin Fransa'dan ithalâtı hemen hemen yok denecek kadar azdı. Teselya'nın Ambelakya şehri yılda 250.000 kilo pamuk ipliği ihraç ediyordu. Ülkenin ithalâtı genel olarak hırdavat, şeker, saat, kâğıt gibi yapılmış maddelere inhisar ediyordu [34].

Osmanlı sanayiinin çöküşü 19. yüzyılın başlarından itibaren başladı. David Urquhart'a göre, makina üretiminin ilk gelişme devresinden (1815-1825) itibaren Avrupa'nın ve özellikle İngiltere'nin yapılmış malları dış pazarları istilâya başlamıştı ve Türkiye'nin o zamana kadar sarsılmamış olan mensucat sanayii, Manchester fabrikalarının ezici rekabeti ile karşı karşıya kaldı. Türkiye İngiltere'den pamuklu mensucat ithalâtına başladı. Yine Urquhart'ın verdiği tabloya göre, Osmanlıların genel pamuklu mensucat ithalâtı yıllar içinde şu artışı gösterdi:

1828	—	10.834	Sterlin
1829	—	39.920	»
1830	—	95.335	»
1831	—	105.615	»

Mensucat ithalâtındaki bu artış, ipekli ithalâtına ve pamuklu dokumacılığına büyük bir darbe vurdu. İşkodra'da 1812'de 600 tezgâh çalışırken bu sayı 1821'de 40'a indi. Tırnova'da 1912'de 2000 tezgâh varken, 1830'da tezgâh sayısı 200'e indi.

Sanayiin çöküşü kendini daha çok Avrupa Türkiye'sinde gösteriyordu. Nakliye masraflarının yüksekliğinden dolayı Anadolu'da henüz yerli mallar hâkim durumda idi. Pamuklu sanayii şehirlerde yıkılmakla birlikte, ev ekonomisindeki yerini yitirmemişti. İpekli sanayii, işletmecilik, bıçakçılık gibi dallar da henüz ayakta idi [35]. Bunların yıkılması da ünlü 1838 sözleşmesi ile tamamlandı.

---

(33) Erdoğan Başar, s. 5.

(34) Ömer Celâl Sarç, «Tanzimat ve Sanayiimiz», **Tanzimat**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940, s. 423-425.

(35) Aynı eser, s. 425-426.

Avrupa'nın 16. yüzyıldan itibaren girdiği manüfaktür üretimi ile birlikte dış ticareti gelişmeye başlamıştı. 17. yüzyılda Osmanlı devletinin tarım düzeninin çökmesi, tarımsal üretimin düşmesi sonucunu doğurmuştu. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticareti Avrupalı şirketlerin eline geçmeye başlamış ve Türkiye gelişmekte olan kapitalizmin bir ham madde kaynağı ve mamul madde pazarı olma yolunu tutmuştu.

Daha III. Selim zamanında tüccar ve esnaf gediklerinin ticaret serbestisini engelledikleri anlaşıldı ve gedikler kaldırıldı. Bu şekilde, kapitülasyonlar sayesinde ticareti elinde tutan **müstemen**'e (Türkiye'de yerleşmiş yabancı tüccarlara) karşı yerli tüccarların korunacağı ve güçlendirileceği düşünüldü. Oysa, dış ticaretin yabancıların elinde bulunması, dış ticaretle uğraşan yerli bir ticaret burjuvazisinin oluşmasını engellemişti. Bu bakımdan III. Selim'i giriştiği işte destekliyecek güçlü bir sınıf yoktu. III. Selim bu davranışı ile çoğu ticaretle uğraşan yeniçerileri karşısına aldı ve yenik düştü.

Yine de gediklerin kaldırılması, Avrupa ve Hayriye (Anadolu) tüccarı denen yerli ticaret burjuvazisinin filizlenmesine yol açtı. Bu yeni sınıf ile müstemen ve onların yerli adamları arasında önemli bir çelişme doğuyordu ([36]).

II. Mahmut, III. Selim'in deneyinden aldığı dersle Yeniçeri Ocağını kapattı ve III. Selim'e nazaran daha güçlü bir duruma geldi. O'nun zamanında yeni kurulan düzenli ordunun ihtiyaçlarının karşılanması zorunluluğu yerli sanayiin kurulmasını gerektirdi. Ereğli'de ilk kömür madeni 1829'da işletilmeye başlandı ([37]). Daha önce 1826'da İstanbul'da bir fes fabrikası, İzmit ve İslimye'de kumaş fabrikaları kuruldu. Böylece, devlet eliyle bir sanayileşme hareketi başlatıldı. Ancak, nasıl III. Selim gedikleri kaldırırken güçlü bir ticaret burjuvazisinin desteğinden yoksunsa, II. Mahmut da sanayileşme denemesinde bir sanayici sınıfın desteğini görmedi.

IV. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN ONDOKUZUNCU YÜZYIL TİCARET SÖZLEŞMELERİ

A. 1829 Edirne Sözleşmesinin Ticarî Hükümleri

Osmanlı İmparatorluğu'nu açık pazar haline getiren sözleşmelerin, 16 Ağustos 1838'de İngiltere ile yapılan ve daha sonra bütün Avrupalı kapitalist devletlerin katıldıkları sözleşmeler dizisi olduğu konusunda hiç şüphe yoktur. Ancak, Rusya'nın Yunanistan'ın bağımsızlığı meselesine müdahelesi üzerine 1828 yılında patlak veren Osmanlı - Rus savaşı sonunda yapılan 14 Eylül 1829 tarihli Edirne sözleşmesi önemli siyasî hükümler yanısıra bir de ticaretle ilgili maddeyi içeriyordu. Bu sözleşme için Puryear, **France and the Levant** adlı kitabında, aynen şöyle demektedir: «Edirne sözleşmesi yakın doğu tarihinin en önemli sözleşmelerinden biridir. Hükümlerinin çoğu gayet iyi bilindiği halde, günümüzde büyük ilgi uyandıran ve genellikle İngilizlerin

(36) Erdoğan Başar, s. 8 - 9.
(37) Aynı eser, s. 9.

eleştirisine uğrayan, ticarete ilgili hükmün de incelenmesi gerekir. Bu madde ile Rusya ilk defa Türkiye ile olan ticaretinde tam bir serbesti kazandı» ([38]). Bu maddeye göre, Rus tebası tüccarlar, Karadeniz, Boğazlar ve Tuna'daki ticarî nakliyatta tam bir serbesti elde ediyorlardı. Her tonda ticaret gemisi boğazlardan geçebilecek ve hiç bir formaliteye tabi tutulmayacaktı. Türk hükûmeti Türkiye'deki bütün Rus tebasının ve mallarının koruyuculuğunu yükümleniyordu. Rus tüccarları hiç bir sınırlama olmaksızın mallarını Türk topraklarında depolama hakkını alıyorlardı. Ayrıca, özellikle buğday konusunda, tezkere usulü Rus tüccarlar bakımından kaldırılıyordu ([39]).

Görüldüğü gibi, Rusya Türkiye'deki ticaretinde bütün sınırlamalardan kurtuluyordu. Savaştan önce Osmanlı devleti kapitülasyonlarla verdiği imtiyazlar dış ticaret ile iç ticaret arasında bir ayrım yaparak, içeride yed-i vahit usulünü uygulayarak bir dereceye kadar etkisiz hale getirmeye çalışmıştı.

Ayrıca, Osmanlı devleti, bu sözleşmede yer alan hükümlerin uygulanmasında çıkarılacak herhangi bir zorluğun, Rusya'ya saldırıda bulunmak kadar ağır sonuçlar verecek bir davranış sayılmasını kabul ediyordu ([40]). Fransa'nın İstanbul Elçisi Gordon, «sözleşmenin ticaretle ilgili maddesinin, Osmanlı devletini bağımsız bir devlete ait olması gereken hakları kullanmaktan yoksun bıraktığı» nı ([41]) söylüyordu.

Böylece Osmanlı İmparatorluğu üzerinde ilk olarak geniş ticaret imtiyazları kazanan ülke Rusya oluyordu. 1829 sözleşmesinin 1838 sözleşmeleri kadar ağır sonuçlar vermemiş olmasının nedenini Rusya'nın o zamanki ekonomik gelişme seviyesinin geriliğidir. 1829 yılında Rusya henüz kapitalist gelişmenin başlarındaydı ve bir sanayi ülkesi olmaktan çok, ham madde üreticisi olan bir ülke durumunda idi ve ekonomisi Osmanlı ekonomisi ile benzerlikler göstermekteydi.

1833'de yapılan Hünkâr İskelesi sözleşmesi kadar, 1829 Edirne sözleşmesinin de İngiltere'nin dikkatini çekmiş olmasından şüphe duymamak gerekir.

B. 1838 Osmanlı - İngiliz Ticaret Sözleşmesi

1. Sözleşmeyi Hazırlıyan Ortam

a. İngiltere Bakımından :

Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunması ve Osmanlı devletinin bağımsızlığının muhafazası konusunda İngiliz Dışişleri bakanlarının duydukları ilgisizliğin yerini, 1833 yılından itibaren büyük bir ilginin aldığını görüyoruz. Bailey'e göre, bunun nedenlerini iki temel nokta etrafında toplamak

---

(38) John Vernon Puryear, **France and the Levant**, Berkeley, University of California Press, 1941, s. 93.

(39) Aynı eser, s. 94.

(40) Aynı eser, s. 94.

(41) Aynı eser, s. 95.

mümkündür: Bir defa, 1833'de Rusya ile Osmanlı devleti arasında yapılan Hünkâr İskelesi sözleşmesi, Osmanlı topraklarını, Rusya'nın himayesi ve nüfuzu altına sokuyordu. İkinci olarak da, İngiltere'nin Türkiye ile ticareti, Türkiye'nin İngiliz endüstrisi için bir ham madde kaynağı ve bir pazar haline gelmesi yolunda, önemini gittikçe arttırmıştı (42). İngiltere için o güne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün savunulması bir önem taşımamıştı.

1833 yılından itibaren İngiltere açısından Türkiye ile ilgili olarak şu önemli gelişmeler ortaya çıkmıştı: Osmanlı toprakları üzerinde büyük çapta ticarî çıkarları olan büyük İngiliz tüccarları **Blackwood's, The Edinbrough Review** ve **Quarterly** gibi yayın organlarında Türkiye üzerinde daha etkin bir politika izlenmesi için baskı yapmaya başlamışlardı. Ayrıca, 1833 yılının politik olayları İngiliz Dışişleri Bakanı Palmerstone'u bir hayli şaşırtmıştı. Hünkâr İskelesi sözleşmesi ile Rusya'nın boğazların, dolayısıyla bütün yakın doğunun denetimini ele geçirmiş olması, İngiltere'ye bu bölgeye derhal müdahele zorunluluğunu yüklüyordu (43). İngiltere'nin izlediği dış politikanın itici gücü daima artan sınaî üretim için yeni pazarların bulunması idi. Bu bakımdan Türkiye İngiltere için, özellikle Avrupa devletlerinin himayeci bir gümrük politikası izlemeye başlamalarından sonra, büyük bir önem kazanmıştı.

İngiltere'nin Osmanlı devletinin bir parçası olan, Mısır ile ticareti Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın koyduğu sınırlamalarla olumsuz yönde bir hayli etkilenmişti. Mehmet Ali Paşa, diğer Osmanlı ülkelerinde görümeyen bir himaye sistemi kurmuştu. Padişah kendisine söz geçiremediğinden oldukça bağımsızdı. Mısır'da ticareti denetimi altına aldı ve kapitülasyonların yabancılara verdiği ayrıcalıkların sakıncalarını yed-i vahit usulünü yaygınlaştırarak önlemeye çalıştı. Gümrük duvarlarının yükseltilmesi, bir sanayileşme hareketine girişilmesi ve Mısır'ın ekonomik bağımsızlığının sağlanması, İngiltere için muhtemel bir tehlike olarak ortaya çıkıyordu. Mehmet Ali Paşa'nın 1830'da Girit'i, 1833'te Suriye'yi ele geçirmesi ve yed-i vahit sistemini buralara da yayması, İngiltere'nin hiç işine gelmiyordu (44).

Yukarıda da değindiğimiz gibi, Napoleon savaşları ertesinde bütün Avrupa devletleri İngiliz sanayii ile rekabet edebilmek için himayeci gümrük politikaları izlemeye başladılar. İngiltere de onlara karşı aynı politikayı uyguladı. Bu sıralarda İngiltere'nin fetih yoluyla sağladığı dış pazarlar ancak Avrupa'daki kayıplarını karşılamaya yetiyordu. Bu yüzden İngiltere'nin dış ticareti 1819-1835 yılları arasında bir durgunluk dönemi geçirmişti; oysa İngiliz sanayiinin artan üretimi daha geniş pazarların bulunmasını zorluyordu. Bu durgunluğa son vermek ve üretim güçlerinin ulaştığı yeni seviyenin

(42) Frank Edgar Bailey, **The Turkish Reform Movement**, Cambridge, Harvard University Press, 1942, s. 39-41.

(43) Aynı eser, s. 60-61.

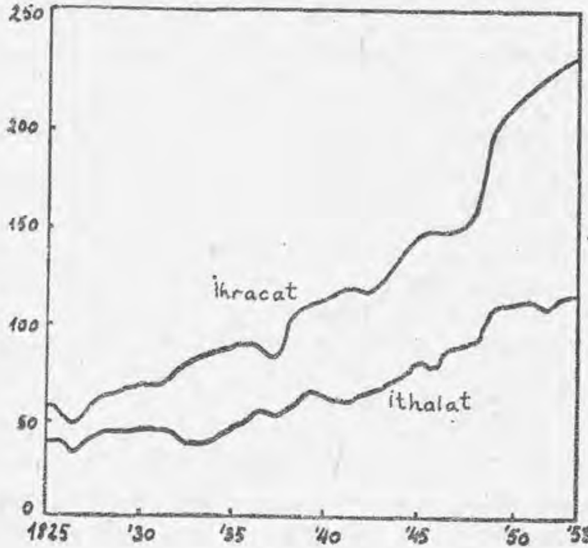
(44) John Vernon Puryear, **International Economics and Diplomacy in the Near East**, New York, Stanford University Press, 1935, s. 113-114.

ihtiyaçlarına cevap verebilmek için girişilen yeni çabada Türkiye pazarının büyük önemi vardı ve İngiltere artık kapitülasyonların sağladığı ayrıcalıklarla da yetinemezdi.

Geniş pazarların sağlanması zorunluluğunun yanısıra, İngiliz endüstrisinde verimliliğin arttırılması için de sürekli ham madde kaynakları bulunması gerekiyordu. Üretilen malların da süratle pazarlara akıtılması gerekliydi. Bu durumda Doğu'ya, özellikle Hindistan'a hızlı ulaşım imkânları sağlanmalıydı. Bu sorunun çözümlenmesi için Palmerstone o sıralarda Dicle ve Fırat yoluyla Basra'ya inilmesini düşünüyordu. Bu plandan dolayı Türkiye coğrafî konumu bakımından önem kazanmıştı (45).

Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında İngiltere uluslararası ticarette tekel kurdu. Karşılaştığı tek mesele, pazarların genişletilmesiydi. Bu durumu en iyi olarak İngiltere'nin 1825 - 1853 yılları arasındaki dış ticaretini gösteren tabloda izleyebiliriz.

İngiltere'nin Toplam İthalât ve İhracatı
1825 — 1853
(Milyon Sterlin olarak)

(Şekil : 1)

KAYNAK : Bailey, **The Turkish Reform Movement**, s. 69.

İngiltere ve genel olarak Avrupa devletleri bakımından Türkiye ile olan ticaretlerinde, önemli engeller vardı. Kapitülasyonlar bu engelleri kaldırmaya yetmemişti. Bu engeller şunlardı :

(45) Bailey, a.g.e., s. 64 - 66.

I. Yed-i vahit usulü, yabancıların yaptığı alım-satımda tekel fiyatlarının hâkim olmasına yol açıyordu. İngiliz Dışişleri Bakanı Palmerstone'a göre: «Üreticiler mallarını, satın aldıkları malların fiyatını tesbit yetkisine sahip olan belirli, ayrıcalıklı kimselere satmak zorunda bırakıldıkça», Türk endüstrisinin gelişmesi engellenecekti. Palmerstone, İngiltere'nin İstanbul Elçisi Ponsonby'den, «bu tekeller kaldırıldığı takdirde Sultan'ın tebasının refahının artacağı ve endüstrinin gelişeceği» hususunun Padişah'a anlatılmasını istiyordu ([46]).

II. Tezkere usulü, yani yerli ürünleri ancak gerekli ruhsatı almış olanların alıp satabilmesi.

III. Belirli ihraç mallarından çok yüksek gümrük resimleri alınması. Örneğin, yün ve Bursa ipliği için yüzde yirmi, zeytinyağı için yüzde otuzüç civarında ihraç resmi alınıyordu.

IV. Yabancı tüccarlar, ülke içinde yapacakları ticarette «iştira mübaşiri» denen Osmanlı tebalı kimseler kullanmak zorundaydılar.

V. Gümrük tarifesinde yer almasına rağmen, afyon üzerinde devlet tekeli vardı.

VI. Kahve ticareti sadece kahve tekeli ile yapılabiliyordu.

VI . İstanbul ve Ankara'daki bazı imalâthaneleri korumak amacıyla yünlü dokumalar konusunda himayeci gümrük politikası uygulanmaktaydı.

VIII. Tahıllar ve bakır madeni gibi belirli malların ihracı yasaklanmıştı. Bunlara **memnuat** deniyordu ([47]).

İngiltere ile Türkiye arasında 1805 ve 1820 tarihlerinde birer tarife sözleşmesi yapılmıştı. Bu sözleşmelerin ondört yıl arayla yenilenmesi öngörüldüğünden, 1834'de yeni bir tarife sözleşmesinin yapılması gerekiyordu. Ancak İngilizler, malların fiyatları yükselmiş olduğu halde tesbit edilen rüsum aynı kaldığından, tarifeyi yenilemeye yanaşmıyorlardı ([48]). 1834 yılında Hariciye Müsteşarı Nuri Efendi yeni sözleşmenin yapılması zorunluluğunu İngiltere'ye hatırlatmıştı. Kapitülasyonlar yüzde üç ithal vergisi ödenmesini öngördüğü halde İngilizler yüzde bir, bir buçuk resim ödemekteydiler.

Osmanlı devleti 1835'te tekrar tarifelerin arttırılması ve belirli maddelerin ihracatının yasaklanmasını (memnuat) içeren yeni tarife sözleşmesinin yapılmasını önerdi ([49]). Gerçekte, İngilizler için asıl önemli olan mesele yüzde üçlük ithal gümrüğünün kaldırılması değil, iç gümrüklerin ve memnuatın yabancı tüccarlar bakımından kaldırılmasını sağlamaktı. Yani, Puryear'in deyişi ile, «en fazla müsaadeye mazhar devlet ilkesini, en fazla müsaadeye

---

(46) Puryear, a.g.e., s. 118.
(47) Aynı eser, s. 121.
(48) Aynı eser, s. 118.
(49) Eynı eser, s. 119.

mazhar teba haline gelinceye kadar genişletmek» ([50]) meselesiydi. İngilizler tek bir ithal - ihraç vergisinin kabulünü ve ülke içinde serbestçe ticaret yapma, bunun için de hiç bir ek vergi ödememe ayrıcalığını almayı istiyorlardı. Böylece yed-i vahit usulünün ve iç gümrüklerin kaldırılması, Türkiye'nin İngiliz mallarına tam olarak açılmasını sağlıyacak iki değişiklik olacaktı.

Bütün bu engelleri kaldıracak bir sözleşme yapmak için Palmerstone'un İstanbul'a yolladığı Bulwer adlı dışişleri memurunun İstanbul'a ulaştığı tarihlerde «sonuca varmak için en ufak bir teşebbüs bile görülmüyordu. Fakat şimdi Mısır'daki hal ile ilgili olarak elverişli şartlar ortaya çıkmıştı» ([51]). Bulwer işi uzatmanın tehlikeli olabileceğini farketmiş, bununla beraber eğer Bâbı Âli «inatla, gayri mâkul taleplerle veya kurnazca ihmallerle» geri dönmeğe kalkışırsa, İngiltere'nin «sert ve müspet bir lisan kullanacağını ve daha yüksek kesin taleplerde» bulunmak için talimat aldığını **Life of Palmerstone** adlı eserinde yazmıştır. Yine aynı eserde Bulwer, «Tekliflerimizin esasları Sultan Mahmut'a arzedildi; azimli, zeki, ihtiyar padişah yed-i vahit usulünün ilgasının... Avrupa ile asi valisini ihtilâfa düşüreceğini gördü. Bir saat bile vakit geçirilmeksizin, işin bitirilip sözleşmenin imzası için emir verdi» diye yazar ([52]).

İngiltere için bütün engelleri ortadan kaldıracak olan formulü Ponsonby ve tecrübeli bir İngiliz hariciyecisi olan Cartwright birlikte çalışarak hazırladılar. Sözleşmenin müzakereleri Mustafa Reşit Paşa'nın Balta Limanındaki yalısında yapıldı. İngiltere'yi Ponsonby, Bulwer ve Cartwright; Türkiye'yi ise, o zaman Dışişleri Nazırı olan, Mustafa Reşit Paşa, Başvekil yardımcısı Kâni Bey ve Hariciye Müsteşarı Nuri Efendi temsil ediyordu.

Balta Limanı sözleşmesi adını alan, tarihimizin en önemli sözleşmelerinden biri olan bu sözleşme, 16 Ağustos 1838 tarihinde görüşmelerin yapıldığı yalıda imzalandı ([53]). Sözleşmenin imzalanmasının hemen ertesinde elçi Ponsonby Palmerstone'a şu heyecan dolu satırları yazıyordu: «... daha fazlasını istemeye hakkımız olmayacak kadar mükemmel ve önceden ümit ettiklerimizin çok üstünde...» Aynı mektupta büyük bir içtenlikle, Türkiye'nin uysallığında Reşit Paşa'nın büyük payı bulunduğunu ilâve ediyordu ([54]).

Görüldüğü gibi sözleşmenin müzakerelerine ve imzasına katılan İngilizler bile elde edilen imtiyazlardan ve haklardan büyük bir şaşkınlık içindeydiler. Bu şaşkınlık daha sonra İngiliz tüccarlarını da kapsadı. İngiltere hükûmeti sözleşmeyi derhal onayladı ve Palmerstone, Ponsonby, Bulwer ve Cartwright'a hararetli teşekkür mektupları yolladı. Palmerstone sözleşmeyi bir «şaheser» olarak nitelendiriyordu.

Palmerstone'un sözleşmenin imzasını haber aldıktan sonra yaptığı ilk

---

(50) Aynı eser, s. 122.
(51) Yusuf Kemal Tengirşenk, «Harici Ticaret Siyaseti», **Tanzimat,** s. 308.
(52) Aynı eser, s. 309.
(53) Aynı eser, s. 305.
(54) Puryear, s. 124.

işlerden biri Fransız Dışişleri Bakanlığına, «yed-i vahit usulünün her yerde ilgasına dair hükmün tamamen yerine getirilmesine Mehmet Ali Paşa'nın herhangi bir itiraz ve muhalefetine İngiltere hükûmetince asla izin verilmiyeceğini» bildirmek oldu (55).

b. Osmanlı Devleti Bakımından :

19. yüzyıla gelininceye kadar Osmanlı devleti himayeci bir gümrük politikası ile yerli üretimi geliştirmek yolunda hiç bir adım atmadı. 1673 kapitülasyonlarından sonra hem ihraç hem ithal malları değer üzerinden (ad valorem) yüzde üç vergilendiriliyordu ki, bu uygulamanın tek benzeri Mançurya'daki uygulama idi. İthalâtçılar yüzde iki tutarında ek bir vergi öderken, ihracatçılar (daha önce görmüş olduğumuz gibi) yüksek ihraç vergileri ile, ihraç yasaklarıyla (memnuat) ve tekel sınırlamaları ile bağlıydılar. Ülke içinde nakledilen mallardan alınan iç gümrük tutarı yüzde sekiz civarında idi. Yukarıda sözünü ettiğimiz şekilde, 1834 ve 1835 yıllarında Osmanlı devleti 1820 tarife sözleşmesinin yenilenmesi ve günün şartlarına uydurulması için İngiltere'ye tekliflerde bulunmuştu. Bu tekliflerde fiyatlardaki yükselişlere uygun olarak gümrüklerin arttırılması ve pamuklu imalâtının bu yolla korunması amaçlanıyordu. Bu lehte düzenlemelerin yapılması için İngiltere hiç bir zaman müzakereye oturmamış olduğu gibi, 1838'de de mahut sözleşme imzalanmıştır (56).

1838 sözleşmesinin imzalanmasında en büyük etken olarak, o yıllarda Osmanlı devletinin içinde bulunduğu politik ortam gösterilmektedir. Mısır'daki gelişmeler ve Osmanlı devletinin Rusya ile olan ilişkileri bu yılların en önemli olaylarıydı.

Mısır'da valiliğini Osmanlı devletine kabul ettiren Mehmet Ali Paşa, kapitülasyonlara karşı yed-i vahit usulünü yaygınlaştırarak ve bir sanayileşme programı uygulayarak Mısır'ın ekonomik bağımsızlığı yönünde ilerlemekteydi. Aralık 1832'de Mehmet Ali Paşa'nın ordularının Beylan ve Konya'da Osmanlı kuvvetlerini yenilgiye uğratması, Mehmet Ali meselesini Osmanlı devletinin bir iç meselesi olmaktan çıkarmıştı. Osmanlı devleti Mehmet Ali Paşa'ya karşı İgiltere'den yardım talep etti. Mehmet Ali Paşa'nın izlediği politikanın tehlikelerinin farkında olan Palmerstone'un ısrarlarına rağmen, İngiliz hükûmeti yardım isteklerini reddetti. Osmanlı devleti bunun üzerine Rusya'ya başvurdu ve Ruslar Nisan 1833'te Beykoz'a çıktılar. Ancak bundan sonradır ki, İngiltere meseleye eğilmiş ve İngiltere'nin baskısıyla 1833'te Osmanlı devleti ile Mısır arasında sözleşme yapılmıştır. Bu sözleşme ile Mehmet Ali Paşa'nın egemenlik alanı Girit, Suriye ve Adana'yı da içine alacak şekilde genişliyordu. Meselenin çözümlenmesi üzerine Rusya askerlerini İstanbul'dan çekerken Osmanlı devleti ile ünlü Hünkâr İskelesi sözleş-

---

(55) Aynı eser, s. 314.

(56) «Anglo-Turkish Commercial Convention of 1838» **The Economic History of the Middle East 1800-1914,** der : Charles Issawi, Chicago, University of Chicago Press, 1966, s. 38-39.

mesini yapmayı unutmadı. Bu sözleşme ile Osmanlı devleti Rusya'nın nüfuzu altına giriyordu.

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa 25 Mayıs 1838'de başlıca devletlerin konsoloslarının bulunduğu bir toplantıda bağımsızlığını ilân edeceğini açıklamıştı. Aynı toplantıda, bağımsızlığını kazandığı takdirde yed-i vahit usulünün de kaldırılacağını söylemişti (57). Mehmet Ali Paşa'nın yed-i vahit usulünün kaldırılacağından söz etmesi politik bir oyun olabileceği gibi, Mısır'ı sokulmak istendiği kapitalist gelişme çizgisinin de zorunlu bir şartı olmasından ileri geliyordu. Himaye görevini yed-i vahit usulü yerine gümrüklerin yükleneceği de tabiîydi. Fakat bu sırada İngiltere için önemli olan Osmanlı İmparatorluğunun bölünmesi değil, aksine bir bütün olarak korunması ve İngiliz sanayiinin açık pazarı haline getirilmesidir. Tam bu sırada da Balta Limanı sözleşmesi için görüşmelere başlanmıştır.

Sözleşmenin imzası için II. Mahmut'un gösterdiği çekingenliğe karşılık, Reşit Paşa hızla sanayileşmenin zor olmıyacağını, açık kapı politikasının tehlikelerinin önlenebileceğini maharetle savunuyor ve Padişahı razı etmeye çalışıyordu; İngiltere'nin istediği ticaret rejimi uygulanacak olursa, İngiltere'nin Mehmet Ali Paşa'ya karşı Osmanlı devletine destek olacağını söylüyordu (58).

Sözleşmenin kabulünü zorlayan dış baskılar ana çizgileriyle bunlardı. Ancak, İngilizlerin elde ettikleri haklar karşısında duydukları şaşkınlık ve umduklarının ötesinde bir başarı kazanmaları, sözleşmenin sadece dış baskıların bir neticesi olmadığını düşündürmeye yeter. Sözleşmenin yapılmasında toprak sahiplerinin ve İstanbul kompradorlarının da çıkarı vardı. Bütün sınırlamalardan kurtulmuş ticaretin, toprak ürünlerinin ihracatını büyük çapta arttıracağı muhakkaktı. Nitekim, öyle oldu.

Sözleşmenin imzalanması sırasında İngiltere'nin başlıca «müttefiki» şüphesiz Mustafa Reşit Paşa olmuştur. O'nun İngiltere'nin çıkarlarını savunmada gösterdiği 'dirayet' gerçekten dikkat çekicidir. Bu konuda İngiliz bilgini Harold Temperley'in Reşit Paşa ile ilgili olarak yazdıkları son derece ilginçtir :

«Reşit... medenî cesaretten yoksun değildi, fakat gerçekten ahlâkî prensipten yoksundu. Yaptığı reformlar birer yenilgiydi ve bu yenilgilerde o'nun karektersizliği büyük ölçüde rol oynadı... 1838'de Akif Paşa'yı rüşvet aldığı için gözden düşürttü; Ponsonby'i, armağan olarak vermek istediği 500 İngiliz lirasını geri çevirerek, bir hayli etkiledi. Fakat bu türlü ahlâksızlığa karşı takındığı gösterişli nefret, batılıların desteğini kazanmak için bir vasıtadan ibaretti... Savunduğu prensiplerle davranışları arasındaki çelişme herkesçe

---

(57) Tengirşenk, s. 305.

(58) Niyazi Berkes, **200 Yıldır Neden Bocalıyoruz**, İstanbul, Yön Yayınları, 1965, s. 22-24.

biliniyordu... Yıllar geçince gerçek anlaşıldı, maske düştü ve Reşit'in gerçek yüzü ortaya çıktı» ([59]).

1838 sözleşmesinin yapılmasından sonra II. Mahmut Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya kaptırdığı toprakları geri alabilmek için üzerine ordular gönderdi. Fakat Osmanlı orduları Nizip'te bir kere daha yenildiler. Bunun üzerine İngiltere, Prusya, Avusturya ve Rusya Londra'da toplanarak 15 Temmuz 1840'da 'Londra Protokolü' nü imzaladılar. Bu protokolün en önemli maddelerinden biri, Osmanlı devletinin imzaladığı bütün sözleşmelerin Mısır ve Akkâ'da da geçerli olacağını öngörüyordu. Bu maddenin neticelerinin ne olacağı ise açıktır.

1838 sözleşmesini uygulamaya karşı direnen Mehmet Ali Paşa'ya karşı bir İngiliz filosu Suriye limanlarını bombalıyarak İskenderiye'ye dayandı ve Paşa'nın sözleşmeyi uygulamasını isteyen ültimatomu verdi ([60]). Boyun eğmek zorunda kalan Mehmet Ali Paşa, bundan böyle Padişahın rahat oturur ve muti bir tebası olacağını, fakat 1838 sözleşmesinin Osmanlı devletine büyük zararlar getirmekte gecikmeyeceğini söylüyordu ([61]).

2. Sözleşmenin Metni

16 Ağustos 1838 Balta Limanı sözleşmesi aynen şu hükümleri içeriyordu:

Madde 1 — Mevcut kapitülasyonlarla ve sözleşmelerle İngiltere tebasına ve gemilerine tanınan bütün haklar, ayrıcalıklar ve muafiyetler, bu sözleşme ile açıkça değiştirilmedikleri takdirde, bugün için ve ebediyen teyid olunur. Ayrıca, Saltanat Makamının herhangi bir diğer devletin gemilerine ve tebasına ihsan ettiği veya ileride edeceği bütün haklar, ayrıcalıklar ve muafiyetler aynı şekilde İngiliz tebasına ve gemilerine de tanınacaktır.

Madde 2 — İngiltere Kraliçesinin tebaları veya onların adamlarına Osmanlı ülkesinin her yerinde (iç ticaret veya ihraç amacıyla), söz konusu ülkelerin ürünlerinden veya mamulâtından olan bütün maddeleri, hiç bir istisnası olmaksızın, satın alma izni verilecektir. Saltanat Makamı, tarım ürünleri veya her hangi bir diğer madde üzerindeki tekelleri, ayrıca her hangi bir maddenin satın alınması veya satın alındığında bir yerden diğer bir yere nakli için mahallî yöneticilerden alınması gereken **Ruhsat**'ları kaldırmayı resmen yükümlenir. İngiltere Kraliçesinin tebalarından her hangi birinin mahallî yöneticilerden ruhsat almaya zorlanması, bu sözleşmenin ihlâli sayılacaktır. Saltanat Makamı böyle bir davranıştan suçlu olan her hangi bir vezir veya memuru derhal şiddetle cezalandıracak ve İngiltere tebalarının uğradıklarını ispat ettikleri bütün zarar ve kayıplarını tazmin edecektir.

Madde 3 — Her hangi bir Türk ürünü veya mamulâtı bir İngiliz tüccar veya onun adamı tarafından yine Türkiye'de satılmak üzere satın alınacak

(59) Harold Temperley, **England and the Near East,** New York, Archon Books, 1964, s. 158.
(60) Başar, s. 11.
(61) Tengirşenk, s. 114.

olursa, İngiliz tüccar veya onun adamı bu malların alınması, satılması veya her hangi bir ticarî işleme tabi tutulması halinde, aynı hallerde müslüman veya reaya olsun, ticaretle uğraşan Türk tebasından en fazla müsaadeye mazhar sınıfın tabi olduğu resimleri ödeyecektir.

Madde 4 — Türk ürünlerinden veya mamullerinden her hangi bir madde ihraç edilmek üzere satın alınacak olursa, bu mal İngiliz tüccar veya adamı tarafından ihraç edilmek üzere, yol üzerinde her hangi bir vergi veya resme tabi tutulmaksızın, bir limana götürüldüğünde, diğer bütün iç vergiler yerine **değer üzerinden** yüzde dokuz oranında sabit bir vergi alınabilecektir.

Madde 5 — Çanakkale ve İstanbul boğazlarından geçen İngiliz ticaret gemilerine ferman verilmesini öngören hükümler, bu gemilerin geçişlerini her hangi bir şekilde geciktirmiyecek şekilde düzenlenecektir.

Madde 6 — Bu sözleşmede yer alan hükümlerin Avrupa Türkiyesi'ni ve Asya Türkiyesi'ni, Mısır'ı ve Saltanat Makamına ait olan diğer Afrika ülkelerini kapsıyacağı ve cinsleri ne olursa olsun Osmanlı ülkelerinin bütün tebalarına uygulanacağı Türk hükûmeti tarafından kabul edilmiştir.

Madde 7 — İngiliz tebası tarafından Türk ülkelerinden ithal edilen veya Türk ülkelerinden ihraç olunan malların değerini tesbitte doğacak bütün güçlükleri ve gecikmeleri önlemek amacıyla, ondört yıllık süreler için, iki ülkenin ticaretini yakından tanıyan kimselerden kurulan ve Büyük Sultan'ın parasıyla her madde için ödenecek resim tutarını bir tarife ile tesbit etmiş olan bir komisyonun tayini, İngiltere ve Saltanat Makamının âdetleri olduğundan ve söz konusu tarifenin son düzenlemesinin yürürlükte kaldığı ondört yıllık süre sona erdiğinden, sözleşmenin Yüksek Tarafları, İngiliz tebası tarafından ithal veya ihraç edecekleri bütün mallar için ödeyecekleri resim miktarını para olarak tesbit ve tayin edecek olan komisyonun yeni üyelerini birlikte seçmek için anlaşmışlardır. Komisyonun yeni üyeleri bu sözleşme ile, ihraç edilecek Türk mallarına konulan iç resimleri tayin eden âdil bir düzenleme yapacaklar ve ayrıca bu resimlerin tahsili bakımından en elverişli olan limanları da tesbit edeceklerdir. Tesbitinden itibaren yedi yıl yürürlükte kalacak olan bu tarifenin süresi dolduğunda, taraflardan her hangi biri tarifenin yeniden gözden geçirilmesini isteyebilecektir; fakat, ilk yedi yılın sona ermesinden itibaren altı ay içinde her iki taraftan da böyle bir istek gelmeyecek olursa tarife, eski sürenin dolmasından itibaren başlamış sayılan, yedi yıllık yeni bir süre için yine yürürlükte kalacaktır ve bu her yedi yıllık süre sonunda böyle olacaktır ([62]).

3. Sözleşmenin Tahlili

Kapitülasyonlarla kurulan sistemden öteye, 1838 sözleşmesinin İngiltere ve diğer Avrupa devletleri için getirdiği yeni hükümleri şu noktalarda toplıyabiliriz :

---

(62) Issawi, s. 39-40; Great Britain, Parliementary Papers, 1839, L, s. 291-295'dan.

I. İngiltere'ye «en fazla müsaadeye mazhar devlet» statüsü tanınarak, diğer her hangi bir devlet için yapılacak gümrük indirimlerinin İngiltere için de geçerli olacağı peşinen kabul edildi.

II. Yed-i vahit usulü ve memnuat, tezkere usulü ve ihraç malları üzerine konulan ek vergiler tamamen kaldırıldı.

III. Devlet, tahıl, donyağı, v.s. gibi maddeler üzerindeki ihraç yasağını ve öncelikli satın alma hakkını (pro-emption) kaldırdı.

IV. Yeni kurulan gümrük sistemi düşük ve yeknesak vergileri içeriyordu (63).

V. İngiliz tebaası ve onların Türkiye'deki adamları iç ticaretle uğraşmak hakkını aldılar. Eskiden yabancı tüccarlar iç ticarete girip, yerli tüccarlarla rekabet edemezlerdi. Şimdi, iç ticarette yerli tüccarların karşısına yabancı tüccarların rekabeti çıkarılıyordu.

VI. Yed-i vahit usulünün kaldırılması tekel fiyatlarını da kaldırdığı için, yabancılar ham madde sağlamada büyük avantajlar elde ettiler.

VII. İç gümrüklerin sadece yabancı tüccarlar bakımından kaldırılması, buna karşılık yerli tüccarlar bakımından yürürlükte kalması, yerli tüccarları rekabette çok güçsüz bir durumda bıraktı. Bu şekilde, yerli tüccarlara bırakılan tek açık kapı, yabancı tüccarlara aracılık yapmak oluyordu (64).

VIII. Sözleşmenin yapıldığı tarihten itibaren yabancı tüccarlarla rekabet imkânını kaybeden yerli tüccarlar, yabancı tüccarların ortağı, komisyoncusu olmaya başladılar ve Türkiye'de yerli komprador burjuvazinin temelleri atıldı.

IX. Diğer Avrupa devletlerinin tebasına da bu sözleşmeden yararlanma hakkının açık bırakılması iki gerekçeye dayanıyordu: Bir defa, Avrupa henüz tekelci kapitalizm çağına girmediğinden, serbest rekabet anlayışı hâkimdi. İkinci olarak ta, İngiltere, Rusya, Avusturya ve Fransa'yı ürkütmek istememişti (65).

4. Sözleşmeye Diğer Devletlerin Katılması

16 Ağustos 1838 tarihinde imzalanan Balta Limanı sözleşmesi 1 Mart 1839'da yürürlüğe girdi (66). İngiltere ile yapılan bu sözleşme diğer Avrupa devletleri için de bir tip, örnek sözleşme oldu ve aynı sözleşme şu kronolojik sırayı izliyerek diğer Avrupa devletleri ile de imzalandı (67):

---

(63) Puryear, s. 124.

(64) Başar, s. 9.

(65) Aynı eser, s. 11.

(66) Tengirşenk, s. 310.

(67) Aynı eser, s. 289.

25	Kasım	1838	Fransa
18	Mayıs	1839	Lübek, Bremen, Hamburg, Hansa
2	Eylül	1839	Sardenya
31	Ocak	1840	İsveç, Norveç
2	Mart	1840	İspanya
14	Mart	1840	Felemenk
22	Kasım	1840	Prusya (18 Alman devletini temsilen)
1	Mayıs	1841	Danimarka
7	Haziran	1841	Toskana
27	Safer	1841	Belçika

25 Kasım 1838'de sözleşmeyi imzalıyan Fransa, 6 Nisan 1839'da tarife sözleşmesini de yaptı. İngiltere ile tarife sözleşmesi ise 13 Mart 1839'da yapılmıştı ([68]).

Avusturya'nın Tutumu

Metternich 1838 sözleşmesine varan müzakereler yapıldığı sırada, bu sözleşmenin amacının Mehmet Ali Paşa'ya karşı İngiltere'nin desteğini kazanmak (Osmanlı devleti açısından) ve Rus nüfuzunun yerine İngiliz nüfuzunu geçirmek (İngiltere açısından) olduğunu söylüyordu. O'na göre, Padişahın malî kayıplara başka türlü göz yumması̧na imkân yoktu. Avusturya'nın ise İngiltere'yi izlemekte acele etmesine bir gerekseme yoktu. Çünkü Avusturya'nın zaten, özellikle Tuna Prenslikleri (Eflâk ve Boğdan), Bosna, Hersek ve Sırbistan üzerinde, pek çok ayrıcalıkları vardı. Avusturya Ticaret Bakanlığı Bâbı Âli'ye, Tuna Prenslikleri dışındaki alanlar için İngiliz sözleşmesinden ayrı bir sözleşmenin yapılmasını, Prensliklerdeki ayrıcalıkların bu sözleşmenin dışında bırakılmasını öneriyordu. İngiltere ile yapılan sözleşmenin ilânı üzerine Avusturya, ileride Avusturya - Osmanlı ticaret sözleşmesi yapılana kadar, İngiliz - Osmanlı ticaret sözleşmesinin getirdiği hükümlerden yararlanacağını 27 Ağustos 1839'da Türkiye'ye bildirdi. Osmanlı devleti de 13 Eylül 1839 tarihinde verdiği cevabî nota ile bunu kabul etti.

1840 yılında Avusturya - Osmanlı ticaret sözleşmesi için yapılan müzakerelerde Avusturya'nın ileri sürdüğü istekler Mustafa Reşit Paşa tarafından savunulduysa da, diğer Osmanlı nazırlarının isteklere karşı çıkmaları sonucunda görüşmeler yarıda kaldı. Avusturya Prensliklerdeki ayrıcalıklarından yararlanmaya devam etti ([69]). Osmanlı - İngiltere ticaret sözleşmesi hukuken bütün Osmanlı ülkelerini kapsadığı halde, sözleşme fiilen Tuna Prensliklerinde uygulanmadı ([70]).

Metternich'in 1838 sözleşmesi ile ilgili şu görüşü ilginçtir: Metternich'e göre, sözleşmenin yabancılar için sağladığı büyük çıkarlar açıktır; ancak böy-

(68) Puryear, s. 127.
(69) Aynı eser, s. 140 - 141.
(70) Tengirşenk, s. 289.

lelikle Türklerin elinden rekabet imkânlarının alınmış olması, Osmanlı devletinin yaşamasına yardımcı olmayacaktır. Görüldüğü gibi Metternich meseleye daha çok önemli bulduğu Osmanlı devletinin yaşatılması açısından bakmıştır.

Avusturya'nın Odessa konsolosu da 1838 sözleşmesi hakkında şunları yazıyordu: «1838 sözleşmesi, 1829 Edirne sözleşmesinden daha çok Türk sanayiine zararlı olacaktır. 1829 sözleşmesi yabancı mallara bir ayrıcalık vermemişti... Şimdi, bir Belçikalı tüccar Osmanlı ülkesinde sattığı mallar için sadece yüzde beş vergi ödüyor. Oysa, Osmanlı tüccarı, ihraç edeceği veya bir beylikten diğer bir beyliğe nakledeceği mallar için yüzde oniki vergi ödüyor» (71).

Rusya'nın Sözleşmeye Katılması

Bazı farklar taşımasına rağmen, 1838 ticaret sözleşmesine benzeyen bir ticaret sözleşmesi 1846 yılında Osmanlı devleti ile Rusya arasında imzalandı (72).

C. 1861 - 1862 Sözleşmeleri

Kırım savaşının ertesinde yapılan 1856 Paris Kongresinde Osmanlı Devleti mağlûp devlet muamelesi görmüştü. Kongreyi izleyen yıllarda ve 1861 - 1862 dönemi diye anacağımız devrede yapılan ticaret sözleşmeleri, 1838 sistemini Osmanlı devleti aleyhine ve Avrupa devletleri lehine olarak tamamladı. Bu sözleşmelerin getirdiği yeni hükümleri şöyle özetliyebiliriz:

İthalât vergisi eski toplam yüzde beşlik seviyeden, yüzde sekize çıkarıldı. Transit nakliyatta ve tuz, tütün, silâh ve mühimmat ithalinde bazı sınırlamalar getirildi. Buna karşılık, 1838 sisteminde yüzde üç ihraç gümrüğü ve yüzde dokuz munzam rüsum olarak tesbit edilen ihracat vergisi, toplam olarak yüzde sekiz oranına indirildi ve her yıl yüzde bir azalarak sonunda yüzde bir seviyesinde sabit kalması kabul edildi. Görüldüğü gibi Batılılar ucuz ham madde sağlamada daha da büyük avantajlar elde ettiler (73).

V. ONDOKUZUNCU YÜZYIL TİCARET SÖZLEŞMELERİNİN SONUÇLARI

A. İngiltere Bakımından

İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu ile olan ticareti 1838 yılından itibaren büyük bir artış gösterdi. Bu, İngiltere'nin dış ticaretinde 1819 - 1835 yılları arasında görülen durgunluğu sonu da demek oluyordu. Puryear, İngiltere'nin Rusya ve Türkiye ile olan ticaretindeki miktar değişikliklerini karşılaştırarak, 1838'den itibaren Türkiye'nin İngiltere için Rusya'dan çok daha önemli bir pazar haline geldiği sonucuna varmaktadır (74).

---

(71) Aynı eser, s. 314.
(72) Aynı eser, s. 289.
(73) Aynı eser, s. 296.
(74) Puryear, s. 127.

İngiltere'nin İhracatı

Yıl	Rusya'ya	Türkiye ve Yunanistan'a
1827	7.500.000	2.500.000
1845	10.750.000	11.050.000
1849	7.500.000	12.000.000

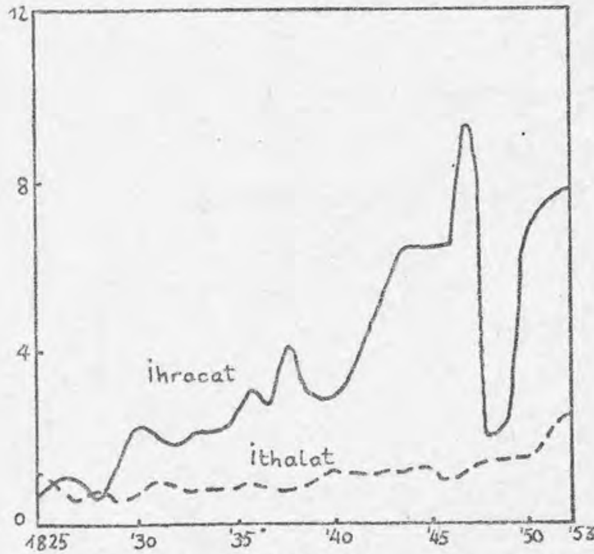
(Sayılar **Dolar** miktarlarını ifade etmektedir.)

Puryear, ayrıca, İngiltere"nin Türkiye ile artan ticaretini Türk limanlarına uğrayan İngiliz ticaret gemilerinin miktarı ile de gösterir ([75]).

Yıl	Gemi Sayısı	Tonajı
1837	432	86.253
1848	1.397	358.422
1856	2.504	898.753

Karl Marx ise, 1849 - 1859 yılları arasında **New York Tribune** gazetesine yazdığı ve Doğu meselesi ile ilgili ünlü makalelerinden biri olan **Türkiye'deki Gerçek Anlaşmazlık Noktası** adlı yazısında, **London Economist**'e dayanarak, Mısır ve Tuna Prenslikleri de dahil olmak üzere, İngiltere'nin Türkiye'ye yapmış olduğu ihracat ile ilgili olarak şu sayıları veriyor ([76]) :

İngiltere'nin Türkiye ile Ticareti
1825 — 1853
(Milyon Sterlin olarak)

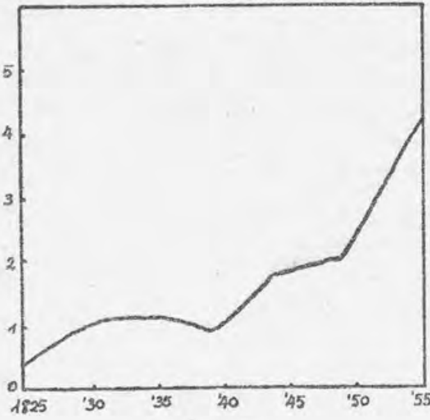
(Şekil : 2)
KAYNAK : Bailey, s. 75.

(75) Aynı eser, s. 127.
(76) Karl Marx, **Türkiye Üzerine**, Çev. : S. Hilâv - A. Tokatlı, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1966, s. 30 - 31.

Yıl	İhracat Tutarı
1840	1.440.592 Dolar
1842	2.068.342 »
1844	3.271.333 »
1846	2.707.571 »
1848	3.626.241 »
1850	3.762.480 »
1851	3.548.595 »

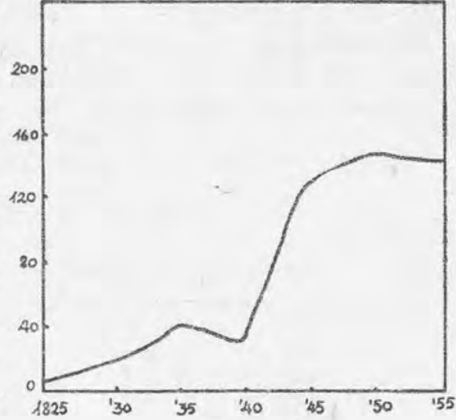
Bailey ise İngiltere'nin 1825 - 1835 yılları arasında Türkiye ile olan ticaretini gösteren şu tabloyu vermektedir :

İngiltere'nin Türkiye'ye Pamuklu İhracatı 1825 — 1855
(Milyon Sterlin olarak)

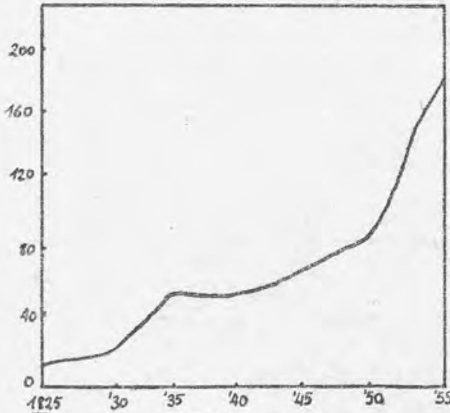
(Şekil : 3)

İngiltere'nin Türkiye'ye Yünlü İhracatı 1825 — 1855
(Bin Sterlin olarak)

(Şekil : 4)

İngiltere'nin Türkiye'ye Demir ve Çelik İhracı 1825 — 1855
(Bin Sterlin olarak)

(Şekil : 5)

KAYNAK : Bailey, s. 86, 87 ve 88.

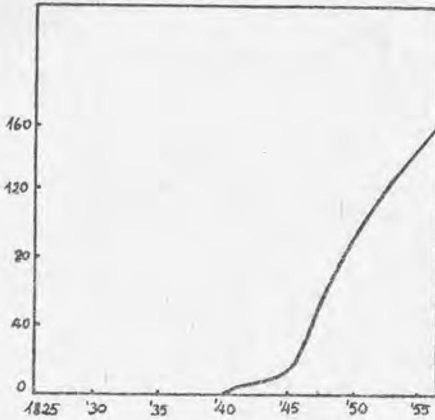
Verilen sayıların ve genel olarak Türkiye ile İngiltere arasında yapılan ticaretin incelenmesinden şu iki sonuç çıkıyordu :

a) Türkiye'nin İngiltere'den ithal ettiği malların sayısı gittikçe artmaktaydı.

b) İngiltere'nin Türkiye'den ithalâtında ham maddeler büyük bir çoğunluk meydana getiriyordu. Buna karşılık, İngiltere'nin Türkiye'ye ihracatı yapılmış maddelerdi (77).

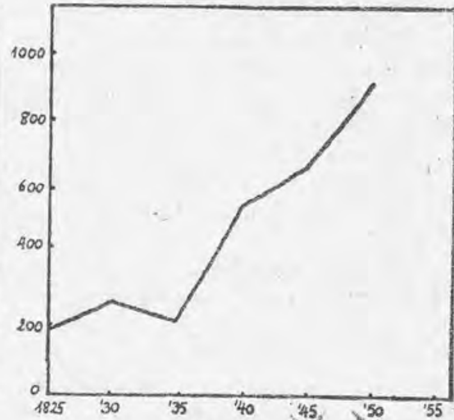
Şekil 3, 4 ve 5'te verilen üç tablo, İngiltere'nin üç temel sanayi ürünü alanında (pamuklu ve yünlü dokumalar, demir ve çelik) Türkiye'ye yaptığı ihracatın, 1838 ticaret sözleşmesi ile ne kadar arttığını açıkça göstermektedir.

İngiltere'nin Türkiye'den Buğday İthalâtı 1825 — 1855
(Bin Sterlin olarak)

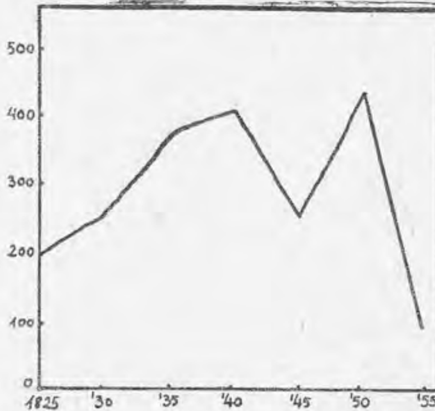
(Şekil : 6)

İngiltere'nin Türkiye'den Boyakökü İthalâtı 1825 — 1855
(Bin Sterlin olarak)

(Şekil : 7)

İngiltere'nin Türkiye'den Ham İpek İthalâtı (1825 — 1855
(Bin Sterlin olarak)

(Şekil : 8)

KAYNAK : Bailey, s. 76, 90 ve 91.

(77) Bailey, s. 84.

Bir de İngiltere'nin Türkiye'den yaptığı ihracat incelenecek olursa, Şekil 6, 7 ve 8'de görüldüğü gibi, 1838 sözleşmesi ile tahıl ihracatı üzerindeki yasağın kaldırılması derhal Türkiye'den İngiltere'ye buğday akımına yol açmış ve buğday ithalâtı süratle artmıştır. Kumaş sanayiinde dokumaların renklendirilmesinde kullanılan boya kökü 1840'tan itibaren İngiltere'nin Türkiye'den ithal ettiği başlıca ham madde haline gelmiştir (78). Ayrıca, Türkiye ham ipek bakımından da İngiltere'nin başlıca ham madde kaynağı durumundaydı. 1845 yılında İngiltere toplam ithalâtının yarısından fazlasını Türkiye'den yapıyordu. Ancak 1850'den sonra, Çin ve Mısır'ın da İngiltere'nin ham madde kaynağı haline getirlmesi, Türkiye'nin ham ipek bakımından İngiltere için önemini azalttı (79).

B. Osmanlı Devleti Bakımından

Bailey şöyle yazar: «Türkiye'nin, gümrükleri yükseltme yönündeki genel eğilimin aksine davranmasının nedenleri hiç bir zaman tamamiyle izah edilememiştir. Artan idarî masrafların baskısı bile Türkiye'nin gümrük politikasını değiştirmesine yetmemiştir. Gelir sağlamak için gümrük resimlerinin arttırılması yerine, diğer vergileri arttırma ya da paranın devalüasyonuna gidilmiştir. Böyle bir ticaret politikası Türkiye'yi yoksullaştırırken, İngiliz tüccarlarının servetlerini arttırmalarına yol açmıştır» (80).

Osmanlı İmparatorluğu daha 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'dan yapılmış eşya ithal etmeye başlamıştı. Avrupa'ya ihraç edebildiği yapılmış eşya, dokuma sanayii ürünlerine münhasırdı. 1761'den itibaren Fransa'nın dokuma sanayiini himayeye başlaması ve 18. yüzyılda İngiltere'de makinalaşmanın ilerlemesi, Osmanlı devletini kumaş ihraç eder durumdan, işlenmemiş pamuk ihraç eder duruma düşürdü. 1830'lardan itibaren ise İngiltere artık Türkiye'ye tekstil ürünleri satmaya başlamıştı. 1838 sözleşmesi ile de İngiliz fabrikatörlerinin Türkiye'ye egemen oluşları kesinleşti (81).

Pamuklu sanayiinin çöküşü yanısıra, Viquesnel, 1848-1855 yılları arasında Şam, Halep, Amasya, Bursa ve Diyarbakır'daki dokuma (ipekli) tezgâhlarının da süratle azalmaya başlamasını tesbit eder. Daha sonra ipek ipliği imalâtı da çöker (82). Bu yıllarda Türk sanayiindeki buhran Avrupa Türkiyesi'ni ve kıyı bölgelerini aşmış, bütün Türkiye'yi etkisi altına almıştır. Aile bünyesi içinde yürütülmekte olan sanayiin de ortadan kalkmasının en açık kanıtı, ipek ipliği imalâtının hızla düşüşüdür (83). M A. Ubicini'ye göre, Bulgaristan ve Bosna'daki Samakov ve Fognitza demir imalâthaneleri, Mostar ve Travnik'teki silâh fabrikaları 1850'lerde Avrupa Türkiyesi'nin tek önemli sanayi merkezleri olarak kalmıştır. 1812'de Üsküdar ve Tırnova'daki 2000

---

(78) Aynı eser, s. 91.
(79) Aynı eser, s. 92-93.
(80) Aynı eser, s. 79.
(81) Issawi, s. 41-42.
(82) Ömer Celâl Sarç, s. 427.
(83) Aynı eser, s. 428.

dokuma tezgâhından 1841'de geriye 200 tezgâh kalmış; 1851'de Selânik'te 25-28 adet ipek tezgâhı varken, bu sayı da 1855'te 18'e düşmüştür. Kadife, saten ve ipekli mamullerle ün yapmış olan Diyarbakır ve Bursa 1850'lerde 30-40 yıl önceki üretimlerinin onda birini dahi yapamaz hale geldiler. Osmanlı sanayiinin bu hızlı çöküşünde Avrupa sanayiinin ezici rekabeti yanısıra, Osmanlı devletinin kendi kendine giriştiği birtakım sözde reformların da etkisi büyük oldu. Örneğin, askerlerin ve sivillerin giyinişinde yapılan değişiklikle ortaya çıkan yeni ihtiyaçları Osmanlılar kendileri üretemediklerinden bunları Avrupa'dan ithalâtla karşılamak yoluna gittiler (84). Osmanlı sanayii bir çırpıda yıkılıvermişti.

İthalâtın ihracata nazaran büyük bir hızla büyümesi, ithal mallarının ihraç mallarına nazaran pahalılığı, Osmanlı devletinin dış ticaret açığını yıldan yıla arttırdı ve hem halkı hem de hazineyi yoksul bir duruma düşürdü. Devletin malî yönetimi mevcut vergilerle ve alışılmış malî kombinezyonlarla artık yürüyemez hale geldi (85). Malî güçlüğü halletmek için başvurulan yollar da Türkiye'yi artık sermaye ihracına dayanan emperyalizm çağına giren kapitalizmin kıskacına iyice soktu.

1854 Kırım savaşı sonrasında Osmanlı devleti ilk dış borçlanmayı İngiltere'ye yaptı ve yüzde altı faizle iki buçuk milyon Osmanlı altını borç aldı. Bu borca karşılık olarak Mısır'dan elde edilen vergi gelirleri gösterildi. 1855'te tekrar, yüzde dört faizle 5 milyon 650 bin altın borç alındı ve bu borca karşılık ta Mısır vergilerinin geri kalan kısmı ve İzmir limanı gümrük gelirleri gösterildi (86). Bu tarihten sonra borçlanmalar bir önceki borçların faizlerinin ödenmesi için yapılmaya başlandı. 1875 yılına gelindiğinde, Osmanlı devletinin yılda 14 milyon altın faiz ödemesi gerekiyordu; oysa, devletin gelirlerinin yıllık tutarı 18 milyon altın civarındaydı. Sadrazam Mahmut Nedim Paşa faizlerin ödenmesini 1875'te kısmen, 1876'da da tamamen durdurdu (87).

1856'da ilân edilen İslâhat Fermanı malî alanda da reform yapılmasını öngörüyordu. Bu malî reforma dahil olarak 1856'da İstanbul'da İngiliz sermayesi ile **Ottoman Bank** kuruldu. Bu banka daha sonra Türkiye'nin bütün maliyesini denetimi altına aldı. 1863'te çıkarılan bir ferman ile adı **Banque Imperiale Ottomane** oldu (88).

1882 yılında Abdülhamit, Osmanlı devletinin tamamen iflâs ettiğini ilân etti ve durum Osmanlı devletinden alacaklı olan bütün devletlere bildirildi. Bu devletler bir malî korporasyon kurarak, Türkiye'den alacakları olan paraları bu korporasyonun sermayesi haline getirdiler. Korporasyonun adı Düyûn-u Umumiye (Kamu Borçları) İdaresidir. Korporasyon Osmanlı devletinden, borçlar ödeninceye kadar, Türk kaynaklarının idaresi hakkını alıyordu. Bu korporasyon her yıl faiz ve borçları ödediği gibi, pay sahibi devletlere borç verecek kadar da kazanç sağladı; örneğin İtalya, Osmanlı devletine karşı yaptığı Trablus savaşını Düyûn-u Umumiye İdaresinden aldığı borçla yürüttü!

---

(84) M. A. Ubicini, «Letters On Turkey», Issawi, s. 43-45.
(85) Başar, s. 13.
(86) Refii Şükrü Sulva, «Tanzimat Devrinde İstikrazlar», **Tanzimat,** s. 270.
(87) Aynı eser, s. 271.
(88) Aynı eser, s. 269.

ali orhan yücelalp

çağdaş bilim ve materyalizm

Çağımızda materyalizmin durumuna bir göz atmak istiyoruz. Bu bir öğretiler karşılaştırılması ya da sistematiği açısından olmayacak; daha çok çağımız biliminin materyalizme ilkece verdiği yorum olanağı bakımından olacak. Çünkü felsefenin hemen tüm görevi bilimin yorumudur. Bilim kavramının kapsamına giren alanlar ise sürekli gelişim durumundadır. Yeni yeni kuramların katıldığı, bunların karşısındaki kuramların ikinci plâna atıldığı ya da temelli kaldırıldığı bir alandır bilim alanı. Bundan ötürü materyalizmin belirli bir devirdeki tanımlanması sonraki devirler için yetersiz kalabilir. Örneğin, bir Demokritos'un ya da Epiküros'un materyalizmiyle bir Engels'in materyalizmi arasında tanımlayış farkları vardır. Hattâ Engels'ten Lenin'e kadar bile tanım inceliği farkı görüyoruz. Ne var ki materyalizm ilk çağlardan bu yana ilkece aynıdır.

Engels, «Her büyük bilimsel buluşta, doğa bilimlerindeki her dönüşümde materyalizm yeniden ele alınmalı, derinleştirilmeli, onun temel kavramları doğrulanıp geliştirilmelidir» ([1]) diyor. Yüzyılımızda bilimde büyük gelişmeler oldu. Bunların en önemlileri fizikte olmuştur. Yüzyılımız başlarında ortaya atılan iki fizik kuramı, bilimde, felsefede önemli değişikliklere neden oldu. Bunlardan biri 1900'lerde ilk kez Max Planck'ın ortaya attığı ve sonra Heisenberg, Jordan, Born, Schrödinger, ... v.b. tarafından geliştirilen Quan-

(1) Henri Lefevbre, Lenin'in Hayatı ve Eserleri, Çev.: R. Nuri İleri, Anadolu Yayınları.

tum Kuramı; ikincisi 1905'te Albert Einstein'in ortaya attığı Rölativite Kuramıdır. Bu kuramları yorumlamamız, geçerliliğini savunduğumuz materyalizm ile bağdaşırlığını göstermemiz gerekir. Yüzyılımızda birçok filozof bilimlerin ortaya çıkardığı bazı olguları ve bulguları idealistçe yorumlamışlar, bilimsel olmayan (anti - marxist) dünya görüşlerinin savunucuları bu acayip yorumlarıyla materyalizmin geçersizliğini (!) ilân etmişlerdir. Öyle garip yorumlarda bulunulmuştur ki, bunların bilimin çöktüğünü ilân etmemeleri çok şaşırtıcıdır. Maddenin en küçük ögelerinden olan elektronlara serbest irade yükleyenler mi dersiniz... Doğa yasalarının geçersizliğinden söz edenler mi dersiniz...

Bu yazının amacı, yüzyılımızda dikkatleri en çok üzerine çekmiş olan ve çağdaş fiziğin ilkelerini tüketircesine kapsayan iki fizik kuramının materyalizmle ilkece çelişmediğini, yani çağdaş fiziğin materyalizmi doğruladığını ana çizgileriyle göstermektir. Formel Mantık ve Salt Matematiğinin (2) dışında bütün bilimler fiziğin yöntemini kullanırlar; bilgi sürecini temelleyen algıdır. Algı, doğa bilimlerinde doğruluk kavramını temelleyen en önemli etkendir. Bundan ötürü, bir devirde materyalizmin durumuna bakmak için daha çok o devrin doğa bilimlerine (özellikle fiziğe) bakmalıdır.

II

Eski çağlarda ortaya atılan materyalist kuramlar, «enerji» kavramını bu günkü anlamda hesaba katmadan, çevremizde gördüğümüz katı cisimler ya da dolaysız algılayabildiğimiz cisimler esas alınarak yapılan madde tanımları üzerine kurulmuşlardı. Bu materyalist kuramlarda bu günün biliminin en temel yasası olarak bildiğimiz «madde ya da enerji sakımı yasası» geçerliydi. Yalnız «madde» kavramını temelleyen «şey» (fiziksel anlamda madde) kavramı dolaysızca algılayabildiğimiz cisimler için söz konusu ediliyordu. Ama sarsılmaz bir ilke konularak materyalizm tanımlanmıştı. Bu, tüm olayları ilkece şey'ler ve onların süreçlerine indirgemekti. Çağımız materyalizmi de dahil, bütün materyalist kuramlar bu temel ilkeye uyarlar. Bunun için yukarıda materyalizmin her devirde ilkece aynı olduğunu söylemiştim.

Orta çağda bilimin gelişmesinin, Avrupa için tamamiyle durmuş olduğu söylenebilir. Ve biz bu devirde materyalist düşünüşün durumunun ne olduğunu bilmesek de o devirde materyalizmin gelişemiyeceğini bu gerçekten yapacağımız bir usavurmayla çıkarabiliriz. Çünkü materyalizm bilimin yorumu olabilecek felsefelerin başlıcasıdır. Orta çağda bilimin Batı ülkelerinde sönük geçmesine karşılık, Doğu ülkelerinde bazı bilimsel çalışmalar görülür. Özellikle İslâm ülkelerinde, Eski çağ Yunanından, Eski çağ Hindinden, Mezopotomya uygarlığından etkilenilerek hiç olmazsa insan için en zorunlu ilgi alanlarında (Tıp, Astronomi, ... gibi) bilimsel çalışmalar sürdürülmüştür. Bilimin gelişmesiyle burada da metafiziğe karşı yönelimleri olan kişi-

(2) Evren Modeli olmak iddiasında olmayan, içeriksiz, salt kurgusal sistemler. Örneğin, bugün matematikte öyle alanlar vardır ki, gerçeklikle arasında tekabül kurulamıyor.

lere rastlanır. Örneğin, bu devrin büyük bilgini kimyacı Ebubekir Râzî gibi.

Bilimsel çalışmalarda en büyük atılım, yeni ve yakın çağlarda olmuştur. Yeni çağda bilimin gelişmesiyle birlikte materyalist görüşler de başlamıştır. Yeni çağ felsefesinin başlangıcında devrin ilk büyük sistemcisi olan Descartes görülür. Descartes'ın sistemi, idealizme olduğu gibi materyalizme de açık, düalist bir nitelik taşır. Felsefe tarihinde sonraki yıllar, adeta O'nun sisteminin bir uzantısı olmuş ve bu sistemden türlü felsefe sistemleri geliştirilmiştir. Bu çağda ortaya atılan materyalist kuramlar da hiç değilse bu gelişimden etkilenmiştir. Yeni ve yakın çağlar materyalizminin hareket noktaları, bu devir bilimi, felsefesi ile ilk çağ materyalizmi olmuştur. Yeni çağın sonlarına doğru fizik, «Klâsik Mekanik» adı altında sistemleştirilmişti. Bu devir biliminde «mekanizm» son sınırlarına vardırılmıştı. Bundan etkilenerek, 17. ve 18. yüzyıllarda materyalizm, «Mekanist Materyalizm» şeklinde ortaya çıktı. Mekanist materyalizm, ilkece materyalist bir öğreti olsa da çok kaba tanımlanmış bir sistemdi. Bu sistem, birçok yerde idealizmin yaptığı hatayı başka yönden yapıyordu. Örneğin, düşünme süreci, beynin bir salgısı olarak yorumlanıyordu. Bu ise, bir niteliği cevherleştirmektir; idealist öğretilerin ruh diye tinsel cinsten bir varlık kabul etmelerine benzer. Nitelik ancak bir varlığın niteliğidir, kendisini temelleyen madde gibi ele alınamaz.

Yeni ve yakın çağlarda gelişen bilimin en sağlam yorumu olan felsefe, Marx'la Engels'in çizdiği, asıl Engels'in geliştirdiği diyalektik materyalizm olmuştur. Diyalektik materyalizm, tümel (küllî) bir kuramdır, olabildiğince içeriklidir. O, insanın türlü etkenlik alanlarından edindiği bilimsel bilgilerin bir sentezidir. Burada materyalizm yalnız fiziksel olaylara değil, toplumsal ve tarihsel olaylara da uygulanmıştır. Zaten tersi bizi metafiziğe götürür. Toplumsal olgularla fiziksel olgular arasında ilkece ayrılıklar bulunduğunu savunmak, doğal - dışı ya da doğa - üstü bir alanın varlığını kabul etmek olurdu. (Ama unutmayalım ki, bu kuram Marx'taki, Engels'teki durumuyla 19. yüzyıl biliminin yorumudur). Bilim tarihinde 1900'leri bir dönüm noktası olarak kabul edersek —ki kabul etmek zorundayız— ondan sonraki yıllarda olan gelişimlerin yorumlanması, değerlendirilmesi gerekir.

Lenin, yirminci yüzyılın başlangıç yıllarını yaşadı. «Materyalizm ve Ampriokritisizm» adlı eserinde çağdaş fiziğin verilerinin, diyalektik materyalizmin yorumlaması gereken sorunlar olduğu belirtilmiştir. Ama çağdaş fizik, Lenin hayattayken yeni başlayan gelişimini tamamlayamamıştı.

Dolaysız olarak algıladığımız cisim kavramını esas alan materyalizm tanımları (yirminci yüzyıl öncesi tanımlar) ile yüzyılımızda geliştirilen yeni alanlar (örneğin, atom - altı alan) arasında istenilen uygunlukta tekabül kurulamıyor. Bunun nedeni, doğrudan algıladığımız cisim kavramından bir takım extrapolasyon ([3]) larla atom - altı alana geçmenin bu günkü koşullarla olanaksızlığıdır. Çünkü atom - altı ögelerini etkiliyen faktörlerin çokluğu, et-

(3) Bu deyimin dilimizde tam karşılığı yoktur. Burada kullanılışı, bir alandaki özelliklerin başka bir alana yayılması anlamındadır.

kileşmenin karmaşıklığı, doğrudan gözlemleyebildiğimiz alandan çok çok farklıdır. Şüphesiz bu ilkece bir farklılık değildir. Günümüzde materyalizmi çağımız biliminin gerektirdiği açıdan ele alıp savunanlar Marxistlerdir. Materyalizm, bilimsel bir evren ve hayat anlayışının en derli toplu ifadesi olmayı amaçlayan Marxizmin sinesinde yer alır. Bundan birçok metafizikçi, anti - marxist düşünür, bu tümel (küllî) kuramın (Marxizmin) sosyal yönleri kadar, doğa ve evren üzerine görüşlerinin dile geldiği materyalist anlayışa da çatmaktadırlar. Bu konuda yaptıkları eleştiriler de sosyal konularda yaptıkları eleştiriler gibi dayanaksızdır. Fiziksel konuların yorumlanması sosyal konular kadar popüler olmadığından, çağımızda birçok burjuva düşünürü, çağdaş fizikteki gelişmeleri işlerine geldiği gibi yorumlayıp, materyalizmin geçersizliğini savunmuşlardır. Çoğunun amacı Marxizmi bu yönden yıpratmaktır.

Daha önce de belirttiğim gibi fizikte söz konusu bu iki kuram, Quantum Kuramıyla, Rölativite Kuramıdır. Biz yazımızın bundan sonraki bölümünde bu iki kuram üzerinde durmak istiyoruz. İlkin konumuz bakımından daha önemli olan Quantum Kuramını ele alacağız.

Materyalizm, tüm olguları temelleyen etkenin «şey» ler ve onların süreçleri olduğu aksiyomuna dayanan bir sistem olduğundan, bilimlerin gelişmesiyle ortaya çıkan yeni bilgileri yorumlamada birbirini tamamlayan iki bakış açısı var demektir (4) : Bunlardan birincisi, olguların işleyiş biçiminin dile getirilmesi demek olan bilimin yorumu, ikincisi bundan yararlanarak materyalizmin gerçeklik anlayışının (nesne anlayışının) belirlenmesidir. Biz de bu iki bakış açısına uyacağız. Hans Reichenbach, Quantum fiziğinin felsefî sorunlarını yukarıda belirttiğimiz bakış açılarına uygun olarak, iki ana noktada toplar (5). Bunlardan birincisi, «nedensel yasaların olasılıklı niteliğe girmesi»; ikincisi ise «gözlemlenemeyen nesnelerin yorumu» dur. Bu iki ana nokta Quantum fiziğinin felsefî sorunlarını tüketir. Şimdi bu iki açıdan bu kuramın materyalizme verdiği yorum olanağını inceleyelim.

1. Bilim yasalarının nedensel özellikleri üzerine : İlkin nedensel yasa deyimini açıklayalım. Herhangi bir bilim konu alanı üzerine söylenmiş bir dildir, bir önermeler bütünüdür. Her bilim yasası ya da önermesi günlük dil ile söylersek, «A ise B» şeklinde dile getirilmiştir; bu ana kalıba uyar. Anlamı, A ön - şartları sağlanır ise B sonucu elde edilir demektir. Örneğin, «Bü-

(4) Aslında yeni ortaya çıkan dil felsefeleriyle, onlardan biraz daha eski olan mantıkçı pozitivizm dışta, her felsefe öğretisi için bu durum geçerlidir.

(5) Hans Reichenbach, Philosophic Fundations of Quantum Mechanics, s. 7, University of California Press, 1965. Yazar çağdaş bilim adamı ve filozoflardandır.

tün cisimler, boşlukta $S = 1/2\ g\ t^2$ bağıntısına göre düşerler» ([6]) yasası ya da önermesi aslında, «Bir cisim boşlukta düşmeye bırakılır **ise** aldığı S yolu, $1/2\ g\ t^2$ niceliğine eşdeğerdir» demektir. Ya da «Tüm madenler ısı karşısında genleşirler» yasasını ele alalım. Aslında bu «Bir maden ısı karşısına konur **ise** genleşir» demektir. Bütün doğa yasalarının ana formu olan bu bağıntıya uygun ilk yasa örneğini veren Galilei olmuştur. Bundan dolayı Galilei çağdaş anlamda bilimsel tasvirin ilk başlatıcısı sayılır. Kolayca görüleceği gibi, tüm bilim yasalarının temeli olan bu bağıntı, bir ön - şartlar - sonuç ya da klâsik felsefenin kullandığı bir deyimle, neden - eser ilintisini dile getirir. Bu bağıntıya «nedensellik» bağıntısı denir. Şimdi asıl konumuza ara vererek yeri gelmişken, bu bağıntı üzerinde başka bir yönden biraz durmak istiyorum.

«Bilim için bilim» anlayışının ateşli savunucuları, bilimin temelinde yatan asıl amacı yadsıyanlar, Marxist felsefenin «bilim toplum içindir» savına karşıdırlar. Bunu bir aşırılık olarak nitelerler. Bilimin, bize verdiği en somut yanını ikinci plâna atarak yorumlamak gerektiği düşüncesindedirler. Oysa bilimin en temel bağıntısına bir bakalım şimdi. Burada biz, «A ise B» demekle bir öngörü (prediction) yapmak durumundayız. Bundan ötürüdür ki, bilimin insan için bir anlamı vardır. Eğer biz onların dediği gibi yalnız olanları tespit etmiş olsak, ard arda gelen olaylar süreci içinde yapacağımız tespitler, «A ve B», «A ve B», ... olacaktı. Ve bu da bir şeye yaramayacaktı. Bilim toplum içindir, anlayışı bilimin yapısında yer alan onsuz olunamaz bir özelliktir. Bilim tarihi de bize, bilimin doğadan yararlanmak amacıyla zorunlu olarak başladığını gösterir ([7]). Bundan dolayı ilk başlayan bilim dalları insanlar için en zorunlu olan alanlarda (Tıp, Astronomi, ...) olmuştur. Şimdi asıl konumuza dönelim.

Quantum fiziğinin verdiği sonuçlardan biri yukarıda üzerinde durduğumuz nedensellik bağının niceliği üzerinedir. Quantum fiziği göstermiştir ki, yeni konu alanında (atom - altı alan) elde edilen yasaların uygulama süreçlerinde ön - şartlar yeterince sağlanamıyor. Bu bakımdan elde edilecek sonuçlar da yaklaşıktır, yüzde yüz pekin değildir. Örneğin, sorunumuz bir elektronun $E = 1/2\ mv^2$ kinetik enerjisini ([8]) ölçmek ise, bunu sağlıklı olarak yapabilmek için m'nin ve v'nin tam olarak tespiti gerekir. Yani E'nin ölçümü, m'nin ve v'nin tam olarak tespiti gibi ön - şartlara bağlıdır. Her fiziksel formülün temelinde «gözlem terimleri» diye adlandırabileceğimiz doğayla dolaysız tekabül kurulabilen terimler vardır. Bir fiziksel formülde geçen terimler ya doğrudan gözlem terimleridir, ya da gözlem terimlerinden türetilen, onlara dayalı terimlerdir. Temelde mutlaka doğal karşılığı (tekabülü)

---

(6) Fizikte «serbest düşme» ya da «Galilei yasası» olarak adlandırılan yasadır. Burada S yolu (düşme yolunu), t geçen zamanı, g (yer üzerinde az farkla değişen yer çekim ivmesini temsil eder.

(7) Aydın Sayılı, İlim Tarihi, Cilt : I, DTC Fakültesi Yayınları, 1968, s. 16.

(8) Burada E enerjiyi, m kütleyi, v hızı, temsil eder.

olan terimler vardır. Yukarıdaki formülde m, gözlem terimidir (elektronun kütlesi), v ise iki gözlem teriminin birbirine bölünmesiyle elde edilmiş türev bir terimdir (Bu iki terim uzunluk ile zaman; hız uzunluğun zamana bölümüdür). Buna göre yukarıdaki formülün bir elektron üzerinde tam doğrulanabilmesi, ancak temeldeki gözlem terimlerinin doğayla tam tekabülünün kurulabilmesiyle, gözlem teriminin olgu sürecindeki doğal karşılığını tam dile getirebilmesiyle mümkündür. İşte bu gün için, atom - altı alanda bunun yüzde yüz sağlanamadığı görülüyor. Eğer m ve v tam ölçülebilse, E için pekin bir sonuç elde edilmiş olacaktı. Bunun nedeni, söz konusu alan üstüne bilgilerimizin bu günkü koşullarla sınırlı oluşu, o alandaki olguları etkiliyen faktörlerin çokluğu, karmaşıklığıdır. Büyük boyutlarda, olayların oluşumunu etkilemeyen nice faktörler bu alanda çok önemli rol oynarlar. Örneğin, bir ışık ışını bir elektronu etkilerse onu deli etmeye yeter (yerini değiştirir). Bu gerekçelerden ötürü atom - altı alanın olayları üzerine elde ettiğimiz ölçü sonuçları yaklaşık olarak doğrudur. Elbette yapılacak öngörüler de olasılıklı olacaktır. Anlaşılacağı gibi bütün bu söylediklerim doğa yasaları için değil, tamamiyle bizim ölçme süreçlerimizle ilgilidir. Ne var ki atom - altı gibi yeterince gözlemlenemeyen, büyük boyutlarda olduğu gibi «nesne dili» kapsamına giren terimlerle, nesneler arasında dolaysız tekabüllerin kurulamadığı bir alanda bunlar pek doğaldır. Bir atom'un çapının 10^{-8} cm olmasına karşılık, daha yapılabilen en kuvvetli elektron mikroskobu bize çapı 10^{-7} cm olan cisimleri gösterebiliyor (9). Bir atomu görebilmek için mikroskobun görme gücünün on kat daha arttırılması gerekir. Bütün bu yetersizliklere karşın, o alanda gene bağıntılar kurup, bilimsel çalışma yapabilmemiz, bu bilgilerin pratik geçerliliği, doğada nedensel yasaların varlığının kanıtıdır.

Bir parçacık, uzaysal genişliği, kütlesi, bulunduğu nokta, ... ile belirlidir. Büyük boyutlarda bu terimlerin doğayla istenilen yeterlikte tekabülü kurulabiliyordu. Parçacığın hacmi, kütlesi, bulunduğu yer ölçülebiliyordu. Çağdaş atom fiziğinde ise ölçme süreçlerinde belirli bir yanılma payı konulmak zorunda kalınıyor. Elde edilen sonuçlar asıl elde edilmek istenene yakın değerlerdir. Bir atom - altı parçacığın yeri tam bir kesinlikle söylenemez, belli sınırlar arasında olduğu söylenebiliyor. Bir doğa yasası «A ise B» şeklinde ise, ölçme süreçlerinde A ön - şartları tam olarak sağlanamıyor. Çağdaş fizik diye adlandırılan atom - altı fiziğin doğadaki yasalılık konusundaki durumu bu. Klâsik fizik diye adlandırılan büyük boyutlar fiziğinde ise, böyle güçlüklere rastlanmıyor. «Klâsik fizikte bir parçacığın durumunun ve yerinin mükemmel bir tayini vardır. Eğer bir t_0 anında koordinatları, hareket miktarı, filân değere malik iseler ve eğer etkisi altında bulunduğu kuvvet

(9) Z. Bucher, Atomların İç Alemi (Çev.: A. Refik Bekman), AÜ Fen Fakültesi Yayınları 1953, s. 29.

(10) Lois de Broglie, Madde ve Işık, (Çev.: Nusret Kürkçüoğlu), İTÜ Yayınları, s. 220.

alanı biliniyorsa, mekanik kanunları sayesinde daha sonraki bir t anında filân değere malik olacağı söylenebilir» ([10]).

Çağımızda materyalizm dışı felsefeler, doğada nedenselliğin sarsıldığını, terkedilmesi gereken bir kavram olduğunu savunmaktalar. Tüm anti-marxist, metafizik yanlı öğretiler, materyalizm nedenselliği bilimin onsuz olunamaz bir temeli olarak kabul ettiği için, ona savaş açmayı fırsat bilmişlerdir. Bakıyorsunuz bir kilise papazı bile, de Broglie'i, Heisenberg'i kendisine göre yorumluyor ve nedensellik bağının savunulamıyacağından dem vuruyor. Bilime katkıda bulundukları halde, kendilerini bilim-dışı yorumlara kaptıranlar vardır. Çağımızın önemli bilginlerinden astronom, matematikçi Sir A. Eddington bunlardan biridir. O'na göre ([11]), biz hiç deneye başvurmadan her türlü fiziksel yasayı elde edebiliriz. Gene diğer önemli bir bilgin Sir James Jeans'a göre, elektronların serbest iradeye sahip oldukları söylenebilir ([12]). Bu görüşler günümüzdeki durumu, idealist felsefeye açık tutabilme çabalarıdır. Bu yargıları kabul eden biri, bilimi inkâr etmiş demektir. Çünkü bilim nedensellik bağı üzerine kurulmuştur. Bunu yukarıda açıkça gördük. Nedensellik bağının inkârı bilimin köküne dinamit koymaktır. Quantum kuramı, bize doğa yasalarının nedensellik özelliklerinin sarsılmasıyla ilgili hiç bir şey sözlemezken, ölçme süreçlerinin istenilen pekinlikte gerçekleştirilemeyişini doğa yasalarına yüklemek, çok kaba bir yanlıştır.

Bu tür eğilimler, felsefe tarihinde çok görülür. Bu eğilimi temsil edenler evrendeki olaylar arasındaki neden-eser (çağdaş deyimle ön-şartlar-sonuç) bağıntısını kabul etmek zorunda kaldıkları zaman da, ona metafizik bir eklenti yapmışlardı. Bütün olaylar arasındaki nedensellik zincirinin en son halkasına tanrı kavramı koymaya çalışmışlardı. Ama neden ille doğa-üstü ya da doğal-dışı bir kavram sokulmaya çalışılıyor? Bu eskiden beri süregelen, gittikçe azalan geleneksel bir tutumun sonucudur. Çünkü insanlığın düşünce tarihi metafizikten bilimselliğe doğru gidiyor.

2. İkinci soruna gelelim. Bu «gözlenememiş nesnelerin yorumu» üzerinedir. Gözlenememiş nesne deyiminden anlatılmak istenilen, elektron, proton, ... gibi atom-altı ögeler, ya da onların birer düzeni olan atom gibi nesnelerdir. Bu gün bunların hiç birini dolaysız olarak gözleyemiyoruz. Ama bu alan üzerine kurduğumuz ve deneylerin doğruladığı bir bilgiler bütünü var elimizde. Bu bilgiler bütünü, o alanın içerdiği özellikler kadar zengin olmasa bile, ana hatlarıyla o alanın yasalarını dile getirir.

Çağdaş fizik, enerji kavramını çok hızlı bir şekilde geliştirirken, bu gelişimin ilk yıllarında, madde ile enerji ayrı şeyler olarak biliniyordu. Enerjiye tinsel (manevî cinsten) bir varlık gözüyle bakılıyordu. Bu bilgisizlik durumunu gören materyalist olmayan felsefeler, kendilerine dilediklerince bir

---

(11) Sir James Jeans, Fizik ve Filozofi (Çev.: A. Refik Bekman), AÜ Fen Fakültesi Yayınları, s. 81.

(12) Sir James Jeans, Fizik ve Filozofi (Çev.: A. Refik Bekman), AÜ Fen Fakültesi Yayınları, s. 223.

alan açıldığını sandılar. Oysa karşılaşılan alan, ilkece ayrı bir alan değildi. Çünkü enerji, maddenin başka türlü bir görünüşüdür; madde için geçen yasalar enerji için de geçerlidir.

Elektrik enerjisi ilk bulunduğu zaman, insanları çok şaşırtmıştı. Ama bu gün elektrik tartılabiliyor; bir maddeden başka bir maddeye, bir madde aracılığıyla aktarılabiliyor ([13]). Aslında bu her enerji türü için geçerlidir. Enerji sakımı yasası, madde - enerji eşdeğerliliği yasası bunun dile getirilişidir.

İdealist filozoflar enerji kavramının geliştirilmeye başladığı ilk zamanlarda doğa yasalarını çiğneyen yorumlarda bulunmuşlardı. Bu gün de aynı bilimsel olmayan yorumları Quantum kuramının maddenin en temel ögelerinin yapısı üzerine verdiği tanımlara yapmaktadırlar.

Quantum kuramı çerçevesi içinde, maddenin yapısının temelde nasıl olduğu üzerine iki görüş var: Birincisine göre, madde temelde parçacık özelliğinde bir yapıdadır; ikincisine göre dalgasal yapıdadır. Bu gün iki görüş de birer kuram olarak savunulmaktadır. Bu görüşlerden yalnız başına biri tüm atom - altı olgulara uygulanamıyor. Bazı alanlarda biri, bazı alanlarda öbürü kullanılmaktadır. Bunlardan dalga kavramının konması bir kavrayış kolaylığı için olmuştur, bir gerekliliğin sonucudur. Yoksa denel verilerden dolaysızca elde edilmiş, doğayla tekabülü kurulabilmiş bir kavram değildir. Fiziksel varlıktan yoksun salt bir kurgudur (konstrüksiyon). Hiç bir zaman dalga kavramıyla tekabülü kurulabilecek bir «şey» e raslanılmamıştır. Oysa parçacık kavramı için bu olabilmiştir. Parçacık kavramı, felsefede «şey» diye kullanılan fiziksel anlamda madde kavramını karşılamaktadır. Bazı idealist filozoflar, bu pratik geçerlilik için kullanılan sembolik kavramın fiziksel anlamda madde kavramını zedelediğini öne sürdüler. Oysa dalga kavramını kullanan fizikçiler, bunun yanısıra, «şey» kavramını karşılayan «dalga düğümü» kavramını kullanmak zorunda kalmışlardır. Bu ise parçacık kavramına eşdeğer bir kavramdır. İster dalga düğümü ister parçacık olsun, doğayla tekabül kurulabilen kavramlardır; kütle, boyut, işgal ettiği yer, hız, ... gibi temel özellikleriyle fiziksel anlamda maddeyi temsil ederler. Fiziksel anlamda madde ise materyalizmin gerçeklik (realite) anlayışını temellendirir. Bundan ötürü günümüz fiziği materyalizme daha da ince tanımlar kazandırmıştır. İlkece bir değişiklik getirmemiş, kavram çerçevesini genişletmiştir.

Sonuç olarak, bu gün fizik biliminin maddenin en temel yapı taşları üzerine verdiği tanımlar materyalizmi doğrulamaktadır. Atom - altı alanda da yine büyük boyutlarda olduğu gibi, fiziksel bir olayı karakterize eden kavramlar (kütle, momentum, eylemsizlik, boyut, ...) geçerlidir. Bütün işlemler bunlarla yapılmaktadır. Bütün bilgiler, mutlaka tanımladığımız anlamda nesneler üzerinedir.

Çağımız fiziğinin getirdiği ikinci önemli kuram, **A. Einstein'in Rölativite kuramı**dır. Aslında bu kuram, Einstein öncesi fizik çerçevesinde ele alınır,

---

(13) Said Ali, Ankara, Denel Fizik Elektrik Bilgisi, AÜ Fen Fakültesi Yayınları. Deneyin yapılış süreci her denel fizik kitabında bulunabilir.

onun bir uzantısıdır. Einstein öncesi fiziğe «Klâsik Mekanik» denir. Klâsik Mekanik, Galilei ile başlayıp gelişen, Newton'da en yüksek doruğuna ulaşan fiziğin adıdır. Quantum kuramı ise yepyeni bir alandı. Rölativite kuramının getirdiği yenilik asıl, hareket, uzay, zaman kavramları üzerine olmuştur.

Uzay ve zaman kavramı ilk çağlardan bu yana, felsefe tarihinde üzerinde çokça durulan bir kavramdır. Bu gün de önemli bir felsefe sorunu olarak kabul edilmektedir. Einstein öncesi fiziğin uzay, zaman tanımı Newton'da karekteristik biçimini almıştı. Bu görüş, doğayla tekabülsüz, salt kurgusal bir görüştü. Newton'a göre uzay, mutlak, olaylardan, şey'lerden bağımsız, kendi başına var olan bir yapıydı; hiç değişmeyen eylemsiz bir yapı. (Bu varlık tanımı içine boş uzay da dahildir.) Aynı şekilde zaman da olaylardan, nesnelerden bağımsız, kendi başına vardı. Ve bir türlü zaman vardı. Başı, sonu olmayan bir şerit gibi akıp giderdi bu zaman. Ayrıca bunlar, (uzay ile zaman) tanrının duyu organlarıyla da.

Elbette böyle bir uzay, zaman tanımına göre olaylarda rölativiteye (göreliliğe) yer olmayacaktır. Evrende olagelen olaylar bu koordinatlara göre değerlendirildiği zaman, nerede, ne zaman olursa olsun tek anlamlı olacaktı. Bir gezegenin hareketi üstüne elde edeceğimiz ölçü sonuçları, mutlak olacaktı.

Einstein, evrende bütün cisimlerin harekette oldukları gerçeğinden davranarak, hareket kavramındaki göreliliği ortaya koydu. Özellikle astronomik boyutlarda elde edilen ölçü sonuçlarının göreli olduğunu gösterdi. Bir G gezegeninin hızı dediğimiz zaman, bu mutlak, duran bir başvurma sistemine [14] göre elde edilmiş hızı anlatmış olmuyoruz. Çünkü evrenimizde hareketli olmayan sistemler yoktur. Her şey sürekli hareket durumundadır. Eğer o sistemi değil de, başka bir sistemi kullansaydım, bu kez elde edeceğim ölçü sonuçları bu yeni sisteme göre olacaktı. Eski devirlerde bilim adamları güneşi, sabit yıldızları uzaydaki cisimlerin hareketlerini ölçmek için başvurma sistemi olarak kullandılar. Bu gün biliyoruz ki, bu cisimlerin yer değiştirmedikleri savunulamaz [15]. Böyle sürekli hareketli cisimlerden oluşan bir uzay nasıl mutlak olabilir? Bundan ötürü elde edilecek bilgiler de göreli olacaktır. Einstein, özellikle astronomik boyutlar üzerine bilgilerimizin bağıl (Bir tek değerlendirme sistemine göre değil de, biri ötekine göre) bir bilgiler bütünü olduğunu ortaya koydu. Olguları tasvir ederken, mutlak bir başvurma sistemi yok, birbirine bağlı olarak dile getirilebiliyor. Yerin hızı Güneş'e ya da başka bir gök cismine göredir. Elde edilecek ölçü sonuçları aldığımız başvurma sistemlerine göre değişirler. (Bu değişimin bilimin ya-

(14) Başvurma sistemi, referans sistemi karşılığında.

(15) Örneğin, Güneşin (ve beraberinde gezegenlerin) saatte 20 km hızla Lyr burcuna doğru gitmekte olduğu tespit edilmiştir. (Bkz.: Astronomi Russel - Stewart, İÜ Fen Fakültesi Yayınları, s. 236)

pısıyla ilgili hiç bir yanı yoktur. Metre sistemi yerine, inç sistemi kullanmak gibidir.)

Zaman için de aynı sorunla karşı karşıyayız. Bizim kullandığımız zaman (yıl, ay, gün, saat, ...) yerin ard arda gelen periyodik hareketleriyle elde edilmiştir. Eğer biz evrende periyodik hareketler görmeseydik, zaman kavramımız olmayacaktı.

Eski kuramın hatası, uzay, zaman tanımının sakatlığından ileri geliyordu. Yeni kuram ise uzay ile zamanı olayların dışında ele almanın ne kadar saçma olduğunu gösterdi. Rölativite kuramına göre, uzay ile zaman, «şey» lerin ve onların süreçlerinin bir düzenidirler; nesnelerin dışında ayrı birer varlığa sahip değildirler. Uzayın ve zamanın varlığı, nesnelerin varlığına bağlıdır. «Uzayı cisimlere bağlı olmadan başlıbaşına bir varlık diye düşünmek, bilim öncesi düşünceye aittir.» «Maddesel cisim kavramı uzay kavramından daha önce teşekkül etmiştir» ([16]). Temeldeki nesneler kaldırılınca ne uzaydan ne de zamandan söz edilebilir. Bu bakımdan uzay ile zaman ayrı cins değillerdir. İkisi de nesnelerin bir düzenidirler.

Rölativite kuramının felsefeyle en çok ilgili olan yanı, getirdiği uzay, zaman görüşü olmuştur. Açıkça görüldüğü gibi çağdaş uzay, zaman görüşünün gerektirdiği yorum materyalist bir yorumdur.

III

Çağımızda idealist dünya görüşlerini savunanlar, bilimsel sonuçları işlerine geldiği gibi yorumlayıp, materyalizmin geçersizliğinden söz eder oldular. Bir yanda, bilimsel verileri kanıt göstererek, bilimsel olmayan bir alanın varlığını öne sürmek gibi komik savları da var. Bir çoğunun amacı, materyalizmin tükendiğini ilân ederek, Marxizme vurmak. Marxizmin belirli bir devrin biliminin yorumu olduğunu söyleyerek, onun eskidiğini, aşıldığını öne sürmek. Bu ise Marxizmde asla görülemiyecek bir özellik. Çünkü Marxizm, «aşma kuramını» içinde taşıyan bir dünya görüşüdür. Henri Lefevbre, «Sosyalist Dünya Görüşü» adlı eserinde böyle düşünenlere cevap verir:

«Aşma nazariyesini kendi içinde taşıyan bir hareket nazariyesi olduğu için, oluruna hareketli olmayı gözeten ve eğer dönüşecekse kendi oluşumunun iç kanunlarına göre dönüşecek olan bir dünya görüşü nasıl aşılır?»

Marxizmin amacı, bilimsel gelişimin ürünü olan bir dünya görüşü olmaktır. Onun en belirgin özelliği, bilimin gelişmesinden sürekli yararlanarak gelişmektir. Onu belirli bir devrin bilimsel yorumu durumuna getirmeye çalışmak, çağdaşlığı hesaba katmadan dondurmaya çalışmak, düşünülecek en ters tutumdur.

---

(16) A. Einstein, Rölativite Teorisi, s. 153.

louis althusser

devrim silâhı olarak felsefe

(SEKİZ SORUYA CEVAP)

SORU : 1

Kişisel gelişmen hakkında bir iki kelime söyler misin? Marksist felsefeye nasıl geldin?

1948'de 30 yaşımda felsefe hocası oldum ve Partiye girdim..

Felsefe ilgimi çekmekteydi : Bunu meslek edinmeye çalışmaktaydım.

Siyasetin cezbesi altındaydım : Bir proleter sosyalist militan olmaya çalışmaktaydım.

Felsefede beni ilgilendiren, materyalizm ve onun **ideolojik** bilginin topyekûn uydurmacalarına karşı **bilimsel** bilgiden, yalanların ve masalların ahlâki açıdan reddine karşı, bunların kesin ve aklî eleştirisinden yana olmasıydı.

Politikada beni cezbeden, sosyalizm uğrundaki mücadelesinde işçi sınıfının gösterdiği içgüdü, zekâ, cesaret ve kahramanlıktı. Savaş ve uzun esaret yılları işçiler ve köylülerle temas halinde yaşamamı ve proleter sosyalist militanları tanımamı sağlamıştı.

Sonunda herşeye damgasını vuran politika oldu. Genel olarak politika değil tabiî, bilimsel sosyalist politika.

(*) Bu yazı Althusser'in İtalyan Unita gazetesinin muhabiriyle yaptığı görüşmenin La Pensée dergisinin Nisan 1968'deki 138'inci sayısında çıkan fransızca çevirisinden türkçeye aktarılmıştır.

Önce bu politikayı bulmak ve anlamak gerekti. Bir aydın için bu, daima çok zor bir iştir. 1950-60 yıllarında bu, bilinen nedenlerle, «kişiye tapmanın», XX. Kongrenin, sonra da Uluslararası İşçi Sınıfı Hareketinin içine düştüğü buhranın sonuçları yüzünden daha da güçtü. Çağımızda ideoloji alanındaki «hümanist» saldırıya, burjuva ideolojisinin marksizm alanındaki diğer hücumlarına karşı koymak özellikle kolay olmayan bir şeydi.

Bilimsel sosyalist politikayı kavradıktan sonra felsefeye **de** büyük ilgi göstermeye başladım; çünki artık, Marx'ın, Lenin'in ve Gramsci'nin büyük tezini, felsefenin esas itibariyle **politik** olduğunu anlayabilmekteydim.
Önce tek başıma, sonra daha genç dost ve arkadaşlarımla birlikte, her ne yazdımsa, denemelerimizin bütün «soyutluğuna» rağmen, hepsi de bu son derece somut sorunların etrafında döner.

SORU : 2

Belirtebilir misin, felsefede proleter sosyalisti olmak neden bu kadar zordur?

Felsefede proleter sosyalisti olmak marksist felsefenin, yani diyalektik materyalizmin partizanı ve zanaatkârı olmak demektir.

Lenin'in «aydınlar» hakkında ne dediğini bilirsin. İçlerinden ferden cesur ve kendini açıkça ortaya koyan (siyasî) **devrimciler** çıkabilir. Fakat kütle olarak ideolojileri «şifa bulmaz» şekilde küçük burjuva niteliği gösterir. Kaabiliyetine hayran olduğu Gorki bile, Lenin'e göre bir küçük burjuva devrimcisiydi. «İşçi sınıfının ideoloğu» (Lenin), proletaryanın «organik aydını» (Gramsci) olabilmek için, aydınların düşüncelerinde köklü bir devrim yapmaları; uzun, acılı, çetin bir yeni eğitimden geçmeleri gerekir. Kişinin **kendi içinde** ve **dışında** sonsuz bir mücadele.

Proleterlerin, proletaryanın «sınıf durumuna» geçişlerini kolaylaştıran «sınıf güdüleri» vardır. Aydınlarda ise bu geçişe şiddetle karşı duran bir küçük burjuva sınıf güdüsü bulunur.

Proletaryanın sınıf durumu, proletaryanın sınıf güdüsünden çok ötede olan bir şeydir. Proletaryanın sınıf mücadelesinin objektif **gerçeğine** uygun bilinç ve pratiktir. Sınıf güdüsü sübjektif ve kendiliğindendir (Spontané). Sınıf durumu objektif ve aklîdir. Proletaryanın sınıf durumuna geçebilmek için proleterlerin sınıf güdülerinin eğitilmesi yeter; buna karşılık, küçük burjuvaların, dolayısıyla aydınların sınıf güdülerinin **devrim geçirmesi** gerekir. Bu eğitim ve devrim, son tahlilde, bilimsel sosyalizmin teorisinin ilkelerine dayanarak yürütülen proletarya sınıf mücadelesi tarafından belirlenir.

Manifesto'da dendiği gibi bu **teorinin** bilinmesi **bazı** aydınların işçi sınıfının durumuna geçişine yardım edebilir.

Bilimsel sosyalizmin teorisi bir bilimden (Tarihî materyalizm) ve bir felsefeden (Diyalektik materyalizm) oluşur.

Demek ki, bilimsel sosyalizmin felsefesi, proletaryanın sınıf mücadelesinin zaruri iki **teorik** silâhından biridir. Proleter sosyalist militanlar, teorinin (bilimsel ve felsefe) ilkelerini hazmetmek ve kullanmak zorundadırlar.

Proletaryanın mücadelesinin, teorinin gelişmesine ve savunulmasına yardım edecek bilgin (Tarihî materyalizm) ve felsefeci (Diyalektik materyalizm) militanlara ihtiyacı vardır.

Bu felsefecilerin yetişmesi iki büyük zorlukla karşılaşır.

1. Birinci zorluk : Siyasî partiye kaydını yaptıran meslekten bir felsefeci ideolojik bakımdan küçük burjuva olarak kalır. Felsefede işçi sınıfının durumuna yerleşmesi için düşüncesinde devrim yapması şarttır.

Bu siyasî güçlük «her şeyi tayin edici niteliktedir.»

2. İkinci güçlük : Teorik. Felsefede bu sınıf durumunu tanımlamak için hangi yönde ve hangi ilkelerle çalışılacağını biliriz. Ne var ki, bilimsel sosyalizmin felsefesini geliştirmek te gereklidir : Bunun teorik ve siyasî önceliği vardır. Yapılması gereken iş çetin ve büyüktür. Çünki bilimsel sosyalist teoride felsefe, tarih bilimine göre gecikme halindedir.
Bu, bugün için ülkelerimizdeki «hâkim» zorluktur.

SORU : 3

Anlaşılan bilimsel sosyalist teoride bir bilim, bir de felsefede olduğunu düşünüyorsun. Bu ayırıma bugün karşı çıkıldığını biliyorsun.

Biliyorum. Ama bu «karşı çıkma» eski bir hikâyedir.

Çok **şematik** olarak denebilir ki, sosyalist hareketin tarihinde bu ayırımın reddi, ya bir sağ sapmayı, ya da bir sol sapmayı ifade eder. Sağ sapma felsefeyi kaldırır : Ortada sadece bilim kalır (pozitivizm). Sol sapma bilimi kaldırır : Ortada sadece felsefe kalır (sübjektivizm). «İstisnalar» vardır («Tersine çevirme» örnekleri), fakat bunlar da kuralı «doğrular».

Marx ve Engels'in günümüze kadar bilimsel sosyalist işçi hareketinin büyük yöneticileri daima şunu söylemişlerdir : Bu sapmalar burjuva ideolojisinin bilimsel sosyalizm üzerindeki etki ve hâkimiyetinin sonuçlarıdır. Onlara gelince, onlar daima bu ayırımı (bilim, felsefe) yalnız teorik nedenlerle değil, **fakat aynı zamanda** hayatî politik nedenlerle savunmuşlardır. **Materyalizm** ve **Ampiriokritisizm**'de ve **Çocukluk Hastalığı**'nda Lenin'i düşün. Bu nedenler göz çıkaracak kadar açıktır.

SORU : 4

Bilimsel sosyalist teoride bilimle felsefe arasındaki bu ayırımın sence gerekçesi nedir?

Sana birkaç geçici şematik tezle cevap vereceğim.

1. Bilimsel sosyalist teori ile işçi hareketinin kaynaşması bütün sınıf savaşları tarihinin, yani hemen hemen bütün insanlık tarihinin en büyük olayıdır (İlk sonuçları: Sosyalist devrimler).

2. Bilimsel sosyalist teori (bilim ve felsefe), insan bilgisinin tarihinde benzeri olmayan bir devrimi temsil eder.

3. Marx yeni bir bilimin temellerini atmıştır: Tarih bilimi. Bir imge kullanacağım. Bildiğimiz bilimler birkaç büyük «kıta» nın üstüne kurulmuştur. Marx'tan önce bilimsel bilgiye açılmış iki kıta vardı: Matematik kıtası ve fizik kıtası.Birincisini Yunanlılar (Thalès), ikincisini Galile açmıştır. Marx bilimsel bilgiye üçüncü bir kıtayı açmıştır: Tarih kıtasını.

4. Bu kitanın açılması felsefede bir devrime yol açmıştır. Bu bir kanundur: Felsefe daima bilimlere bağlıdır.

Felsefe (Platon'da) matematik kıtasının açılmasıyla doğmuştur. Fizik kıtasının açılmasıyla (Descartes'ta) şekil değişikliğine uğramıştır. Bugün Marx tarafından tarih kıtasının açılmasıyla devrime uğramıştır. Bu devrimin adı diyalektik materyalizm'dir.

Felsefedeki değişmeler daima büyük bilimsel buluşların yankısıdır. Demek oluyor ki, **esas itibariyle sonra** ortaya çıkarlar. Bu nedenle, bilimsel sosyalist teoride felsefe bilime göre geri kalmıştır. Herkesin bildiği başka nedenler de vardır. Fakat bu neden bugün için egemendir.

5. Marx'ın bilimsel buluşunun devrimci önemini kütle olarak yalnız proletarya militanları kavramışlardır. Bu onların pratiklerini değiştirmiştir.

Meslekleri bu olduğu halde, kütle olarak aydınlar (felsefeciler, insan bilimleri uzmanları) mahkûm ettikleri, hâkir gördükleri, sözünü ettikleri zaman tahrif ettikleri Marx'ın bilimsel buluşunun büyük önemini kavramadılar, kavramak istemediler. İşte bu, çağdaş tarihin en büyük **teorik** skandalıdır.

Bazıları bir yana bırakılırsa, **«Kapital»** den elli yıl sonra hâlâ iktisat, sosyoloji, etnoloji, «antropoloji», «psiko-sosyoloji», v.s., v.s. alanlarında çerden çöpten işlerle uğraşıp durmaktadırlar; nasıl ki, Galile'den **elli yıl sonra Aristocu** «fizikçiler» fizik alanında «çerden çöpten işlerle uğraşmaya» devam etmişlerse... Bunların «teorileri» ültra-modern matematik tekniklerle ve fikir incelikleriyle gençleştirilmiş ideolojik hurdalardan ibarettir.

Ne var ki, teorik skandal hiç te bir skandal değildir. Bu ideolojik mücadelenin bir görüntüsüdür, çünki iktidarda, «hegemonya» durumunda bulunan burjuva «kültürü», burjuva ideolojisidir. Bilimsel sosyalist aydınların birçoğu da dahil olmak üzere, **istisnalar** dışında, aydınlar kitlesi, teorilerinde burjuva ideolojisinin hakimiyeti altındadırlar. **İstisnalar dışında** «insan bilimleri» de böyledir.

6. Felsefede de durum aynıdır. Marx'ın bulgusunun başlattığı muazzam felsefî devrimi kimler kavramıştır? Yalnız proleter militanlar veya proletarya yöneticileri. Halbuki meslekten felsefeciler kitle olarak böyle bir şeyden

şüphe bile duymamışlardır. İstisnalar dışında, ne zaman Marx'tan söz etseler, bunu, ya yıkmak için, ya mahkûm etmek için, ya «eritip etkisiz kılmak için», ya kötüye kullanmak için veya revizyonist bir görüşle yaparlar.

Engels ve Lenin gibi diyalektik materyalizmi savunmuş olanlara felsefe alanında kaabiliyetsiz kimseler muamelesi yapılır. Gerçek skandal şuradadır ki, bazı bilimsel sosyalist felsefeciler de «dogmatikliğe karşı çıkmak» bahanesiyle aynı salgın hastalığa uğramaktadırlar. Burada da aynı nedeni görmekteyiz: İdeoloji alanındaki sınıf mücadelesinin etkisini. Çünki iktidarda olan burjuva ideolojisi, burjuva «kültürüdür».

7. Teori alanında proleter sosyalist hareketinin başlıca görevleri:

— Bilimsel sosyalist felsefe ve bilimin devrimci teorik önemini kabul etmek ve bilmek.

— Bilimsel sosyalist teoriyi daima tehdit eden ve günümüzde derin bir şekilde etkisine alan burjuva ve küçük burjuva dünya görüşüne karşı savaşmak. Bu dünya görüşünün **genel** biçimi: Ekonomizm (günümüzde «teknokratizm») ve onun «manevî tümleyicisi» olan **Ahlâkî İdealizm** (günümüzde «Hümanizmacılık»). Ekonomizm ve ahlâkî idealizm burjuvazinin ilk başlardan beri burjuva dünya görüşünün temel ikilisi olmuştur. Bu dünya görüşünün şimdiki **felsefî** biçimi: **Neo-pozitivizm** ve «onun manevî tümleyicisi» olan fenomenolojik/egzistansiyalist subjektivizm. İnsan bilimleri alanındaki çeşidi: «Strüktüralist» adı verilen **ideoloji.**

— Marx'ın bize anahtarını verdiği Tarih-kıtasını, istisnalar dışında, haksız olarak işgal eden insan bilimlerini ve her şeyden önce sosyal bilimleri bilime kazanmak.

— Yeni bilim ve felsefeyi, devrimci sınıf mücadelesi pratiğinin bulgularına ve gereklerine bağlayarak cüret ve kesinlikle geliştirmek.

Teoride can alıcı halka: Bilimsel sosyalist felsefe.

SORU: 5

Görünüşte zıt veya hiç olmazsa farklı iki şey söyledin: 1) Felsefe özü bakımından siyasidir; 2) Felsefe bilimlere bağlıdır. Bu ikili ilişkiyi nasıl anlıyorsun?

Buna da geçici şematik tezlerle cevap vereceğim.

1. Sınıflararası mücadelede karşı karşıya gelen sınıf durumları (dinî, ahlâkî, hukukî, siyasî, estetik, v.s.) pratik ideolojiler alanında hasmane **dünya görüşleri** tarafından temsil edilirler: Biri son tahlilde idealist (burjuvazininki), diğeri materyalisttir (proletaryanınki). Herkesin isetese de istemese de bir dünya görüşü bulunur.

2. **Teori** alanında (Bilimler + bilimlerle bilim adamlarının içinde yüzdükleri «teorik» ideolojiler) dünya görüşleri **felsefe** tarafından temsil edilir. Felsefe, teorideki sınıflar mücadelesini teşkil eder. Bu nedenle felsefe bir mücadele (**Kampf** derdi Kant), üstelik özü bakımından siyasî bir mücadele, sınıf mücadelesidir. Herkes kendiliğinden felsefeci olmaz, felsefesi olabilir.

3. **Teorik** alan varolunca ve (tam anlamında) bir **bilim** varolunca, felsefe varolur. Bilimler olmayınca felsefe de olmaz; yalnız dünya görüşleri olur. Savaşta kazanılacak veya kaybedilecek olan şeyle, savaş alanını birbirinden ayırmak gerekir.

Felsefî mücadelede kaybedilecek, kazanılacak olana gelince, felsefî mücadele, dünya görüşlerindeki iki büyük eğilim (materyalist ve idealist) arasında bir **hegemonya** mücadelesidir. Bu mücadelenin **başlıca** savaş alanı, bilimsel bilgidir. Bilimsel bilgiden yana veya ona karşı olunur. Şu halde bir numaralı felsefî savaş, bilimsel ile ideolojinin sınırında verilir. Bilimleri kötüye kullanan idealist felsefeler, orada bilimlere hizmet eden materyalist felsefelere savaş açarlar. Felsefî mücadele, dünya görüşleri arasındaki sınıf mücadelesinin bir kesimidir. Geçmişte materyalizm, daima idealizmin **hâkimiyeti altında bulunmuştur.**

4. Marx'ın temellerini attığı bilim, teorik alanda bütün durumu değiştirmiştir. Onunki yeni bir bilimdir: Tarihin bilimi. Dünyada ilk defa, toplumsal teşekküllerin ve tarihlerinin yapısının bilgisini mümkün kılmıştır; teoride felsefenin temsil ettiği dünya görüşlerinin bilimsel olarak tanınıp bilinmesine imkân vermektedir; felsefenin bilinmesine imkân vermiştir. Dünya görüşlerinin değiştirilmesi için gerekli araçları sağlamaktadır (bilimsel sosyalist teorinin ilkelerine göre yürütülen devrimci sınıf mücadelesi). Bu, felsefede iki bakımdan devrime yol açmıştır. «Tarih alanında idealist olan» mekanist materyalizm, diyalektik materyalizm haline gelir. Güç ilişkileri tersine dönmüştür: Artık felsefede materyalizm, idealizmi hâkimiyeti altına alabilir. Ve eğer siyasî koşullar varsa, dünya görüşleri arasında hegemonya için verilen sınıf mücadelesini kazanabilir.

Bilimsel sosyalist felsefe veya diyalektik materyalizm, **teoride** proletaryanın sınıf mücadelesini temsil eder. Bilimsel sosyalist teori ile işçi hareketinin birliği içinde (teori ile pratiğin birliğinin en üstün gerçekleşişi), Marx'ın dediği gibi felsefe «dünyayı yorumlamayı bırakır». Onun «değiştirilmesi» için bir silâh haline gelir: Devrim denen silâh!

SORU : 6

Bu sebepler dolayısıyla mı günümüzde «Kapitali» okumak (*) gerekir dedin?

Evet, **Kapital**'i okumak ve incelemek gerekir:

— Proleter militanların pratik içinde uzun zamandan beri kavramış oldukları şeyi, bilimsel sosyalist teorinin devrimci niteliğini bütün bilimsel ve felsefî sonuçları ve kapsamıyla kavramak için.

— Onu bugün derinden derine tehdit eden bütün yorumlara, yani burjuva ve küçük burjuva revizyonculuğuna, her şeyden önce de Ekonomizm/Hümanizm ikilisine karşı korumak için.

— Bilimsel sosyalist teoriyi geliştirmek, bizim ülkelerimizde ve başka yerlerde bugünkü sınıf mücadelelerini tahlil için gerekli bilimsel kavramları yaratmak için.

(*) «Kapital'i okumak» Althusser'in çıkan kitabının adıdır (çevirenin notu).

Kapital'i okumak ve incelemek gerekir. Şunu da ekleyeceğim: Lenin'i ve dünya işçi hareketlerinin sınıf mücadelesi tecrübesinin saklı bulunduğu eski veya günümüze ait bütün büyük metinleri okumak ve incelemek gerekir. Devrimci işçi hareketinin bütün pratik eserlerini kendi gerçeği, sorunları ve çelişkileri, geçmiş tarihi ve bilhassa **şimdiki** tarihi içinde incelemek gerekir.

Ülkelerimizde bugün devrimci sınıf mücadelesi için sonsuz kaynaklar vardır. Ancak onları oldukları yerde arayıp bulmak gerekir: Yani sömürülen kitleler içinde. Bu kitlelerle sıkı bir ilişki kurulmadan, bilimsel sosyalist teorinin silâhları olmadan onlar «keşfedilemiyecektir». «Sanayi toplumu», «Neo-kapitalizm», «yeni işçi sınıfı», «yoğaltım toplumu», «yabancılaşma» ve bütün benzeri ideolojik burjuva kavramları bilime karşı, bilimsel sosyalizme karşı, devrimcilere karşı savaş için yaratılmış kavramlardır.

Son bir düşüncemi, ama hepsinden önemlisini de eklemeliyim.

Bu teorik, politik ve tarihî eserlerde ne «okuduğunu» ve ne incelediğini gerçekten anlayabilmesi için, insanın kendisinin onları bütünüyle belirleyen iki **gerçeği** yaşaması gerekir: Somut yaşantısında teorik pratiğin (bilim, felsefe) gerçeğini, somut yaşantısında kitlelerle sıkı ilişki halinde **devrimci sınıf mücadelesi pratiğinin** gerçeğini yaşamalıdır. Çünki teori, tarihin kanunlarını kavramaya imkân verirse de, tarihi yapanlar, teorici olsalar bile aydınlar değil, **kitlelerdir.** Teoriden öğrenmek gerekir, ama aynı zamanda kitlelerden öğrenmek gerekir ki, hayatî bilgi buradadır.

SORU: 7

Kesinliğe, hattâ kelimelerde bile çok önem veriyorsun. Neden?

Felsefî pratiğin ana fonksiyonunu özetleyebilecek eşsiz bir söz var: Doğru düşüncelerle yanlış düşünceler arasında **«bir ayırım çizgisi çekmek».** Lenin'in sözü.

Bu söz sınıf mücadelesi pratiğinin yönetiminin esas işlemlerinden birini de özetler: Hasım sınıflar arasında «bir ayırım çizgisi çekmek». Sınıf dostlarımızla sınıf düşmanlarımız arasında.

Söz aynı sözdür. Doğru fikirlerle yanlış fikirler arasında ayırım çizgisi. Halk (proletarya ve müttefikleri) ile halk düşmanları arasında ayırım çizgisi.

Felsefe halkın teori alanındaki sınıf mücadelesini temsil eder. Buna karşılık **teoride** ve (siyasî, ahlâkî, estetik, v.s. bütün **fikirler** içinde halkın doğru fikirleri yanlış fikirlerden ayırmasına yardım eder. İlke olarak, doğru fikirler daima halkın yararına, yanlış fikirler daima halk düşmanlarının yararınadır.

Neden felsefe kelimelerle dövüşür. Sınıf mücadelesinin gerçekleri kelimeler tarafından «temsil edilen» «fikirler» tarafından temsil edilir. Bilimsel ve felsefî akıl yürütmelerde kelimeler (kavramlar, kategoriler) bilginin «araçlarıdır». Fakat siyasî, ideolojik ve felsefî mücadelede kelimeler aynı zamanda silâh, patlayıcı veya uyuşturucu madde ve zehirdir. Bazen sınıf mücadelesi bir kelimenin diğer bir kelimeye karşı mücadelesinde özetlenir. Bazı kelimeler kendi aralarında iki düşman gibi dövüş yaparlar. Başka kelimeler vardır ki, **anlam karışıklığına** yol açarlar, hayatî fakat sonuca bağlanmamış **bir muharebenin ortada olan kaderi gibi.**

Örnek: Proleter sosyalistleri **sınıfların** ortadan kalkması, bir gün herkesin hür ve kardeş olacağı bir toplumun kurulması için mücadele ederler. Ne var ki, bilimsel sosyalizmin bir **hümanizma** olduğunu söylemekten kaçınmıştır. Neden Çünki **pratikte**, yani **olaylar alanında** hümanizma kelimesi burjuva ideolojisi tarafından doğru olan ve proletarya için hayatî önemde başka bir kelimeyle mücadele etmek, yani onu öldürmek için kullanılmıştır: **Sınıf mücadelesi** terimini.

Örnek: Devrimciler bilirler ki, **son tahlilde** herşeyi tayin eden teknikler, silâhlar, v.s. değil, militanlar, onların sınıf bilinci, davaya bağlılığı ve cesaretidir. Ne var ki, bilimsel sosyalist gelenek baştan sona tarihi «insanın» yaptığını söylemekten kaçınmıştır. Neden? Çünki **pratikte**, yani **olaylar alanında** bu deyim, burjuva ideolojisi tarafından kötüye kullanılmış, doğru olan ve proleterya için hayatî önemde başka bir deyime karşı savaşmak, yani o deyimi yoketmek için kullanılmıştır: Bu, «Tarihi yapanlar kitlelerdir» deyimidir.

En soyut, en zor ve uzun teorik eserlerine kadar, felsefe kelimelerle dövüşür: Yalan kelimelere karşı, anlam karışıklığına yol açan kelimelere karşı, doğru kelimelerden yana. «Nüanslarla» dövüşür.

Lenin demiştir ki: «Nüansların kesin sınırlarının çizilmesini ve fraksiyon tartışmalarını gereksiz veya zamansız saymak için miyop olmak gerekir. Uzun, çok uzun yıllar Rus sosyal demokrasisinin geleceğini şu veya bu nüansın kökleşmesi tayin eder». (Ne yapmalı?).

Kelimeler üzerindeki bu savaş siyasî mücadelenin bir parçasıdır. Bilimsel sosyalist felsefe, teorik, soyut, kesin, sistematik çalışmasını hem son derece «bilimsel» kelimeler (kavram, teori, diyalektik, yabancılaşma, v.s.) hem de son derece basit kelimeler (insan, kitleler, halk, sınıf mücadelesi) üzerinde kavga vermekle tamamlayabilir.

SORU : 8

Nasıl çalışıyorsun?

Felsefe hocası olan üç dört dost ve arkadaşla birlikte çalışıyorum. Şu sıralar bilhassa Balibar, Badiou, Macherey ile. Anlattığım düşünceler ortak çalışmamızın sonucudur.

Tabii ki, bütün yazdıklarımız bilgisizliklerimizin, deneysizliklerimizin izlerini taşıyor. Bu nedenle onlarda hatalar, doğru olmayan noktalar da vardır. Bunun için yazdığımız metinler, bulduğumuz formüller geçicidir ve düzeltilecektir. Felsefede de siyasetteki gibidir: Eleştiri olmadan düzeltme olmaz. Bize bilimsel sosyalist eleştiriler yöneltilmesini isteriz.

Devrimci sınıf mücadelesinde yeri olan militanların eleştirilerine en büyük önemi vermekteyiz. Örneğin, bazı militanların Merkez Komitesinin Argenteuil toplantısında bize yönelttikleri bazı eleştirilerin bize büyük yardımı oldu. Başka eleştirilerin de. Felsefede proletaryanın sınıf durumu dışında hiç bir şey yapılamaz. Devrimci teori olmadan devrimci hareket olmaz. Fakat devrimci hareket yoksa, devrimci teori de yoktur - hele felsefede. Sınıf kavgası ve bilimsel sosyalist felsefe dişle dudak gibi birbirine yapışıktır.

TARİHİMİZDEN

türkiye işçi ve çiftçi ve orta halli halk kitlelerine

«Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası ilk defa 1335 intibahatından evvel, sizin hukukunuzu müdafaa etmek üzere meydanı mücadeleye atılmıştı. O zamana kadar memleketimizde orta halli ve fakirlerin, bir kelime ile ezilenlerin, ayaklar altında çiğnenen menfaatlerini himaye vazifesini deruhte eden hiç bir siyasî teşkilât vücut bulmamıştı. Pek ulvî ve insanî gayeler takip eden partimiz, bir mevcudiyeti resmiye ihraz etmezden evvel, bin türlü müşkülâta maruz kalmıştı. Ferdî saltanat makamını işgal eden kara sultanın vezirleri, hakikî hâkimiyeti milliyeyi istihdaf eden siyasî akaidimizden kuşkulanarak, teşkilâtımıza mani olmak istemişlerdi. Nihayet azmimiz galip gelerek ruhsatı resmiyeyi istihsal ile intihap faaliyetine atılabilmiştik. Zayıfların hakkını tanıtmak hususundaki gayret ve faaliyetimiz, aranızdan bir çoklarını partiye rabtetmişti. Bu teveccühünüzü intihabatta reylerinizi namzetlerimize vermek suretiyle alenen izhar etmiştiniz.

Fakat sizin mukadderatınızla oynayanlar, bunca senelerden beri sizi menfaatlarına ve ihtiraslarına alet gibi kullananlar millet ve memleketi karanlık ve feci bir vaziyete düşürmüşlerdi. Bu keşmekeş içinde bir taraftan ölüm ihtilâçlarıyla kıvranan Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılma uğultuları ortalığı sararken, ötede akur bir düşmanın tasallutuna uğrayan Anadolu'da, milletin en zinde unsurları derin bir iman ve sebatkâr bir azim ile millî varlığımızın temellerini kurmaya çabalıyorlardı.

Bu şerait altında, onaltı Mart 336 tarihinde millî davayı boğmak için, can çekişen hanedan hükûmetiyle anlaşan İngiliz ordusu İstanbul'umuzu bilfiil işgal ve Meclisi Millîyi sed etmişti. Bu matemengiz hâdise ile başlayan meşum devrede, milletin en pâk ve en mümtaz efradıyla beraber, size rehberlik etmekle iftihar eden partimiz azaları da Ferit hükûmetinin takibat tazyikatı-

na maruz kalmıştı. Parti heyeti idaresi, milletimizin mevcudiyetine suikast edenlerin dahilî ve haricî bir hiyanet çemberi içine aldıkları İstanbul'da, mücadeleye devam ile kuvvetlerimizi israf etmekten ise tahdidi faaliyet etmeyi, selâmeti milliye namına daha müreccah bulmuştu. Bu sayede bir çok şuurlu arkadaşlarımızın Anadolu'da istiklâli millî mücadelesine iştirak etmeleri imkânı hazırlanmış oluyordu. Nitekim ameleden ve münevverlerden, sizin teşkil ettiğiniz mazlum sınıfların müdafaasıyla iştihar etmiş müteaddit parti azaları millî mücadele cephesinde ahzı mevki edebilmişlerdi.»

Arkadaşlar! Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'nin size karşı deruhte etmiş olduğu vazifeleri ne suretle ifa etmiş olduğunu kısaca hatırlatmayı faydadan hali görmedik. Bugün göğsümüzü gere gere kaydettiğimiz bu mazi, ne gibi emeller beslediğimizi millî kurtuluşumuzu ne şekilde idrak ettiğimizi göstermek ve bundan sonraki hattı hareketimizi tenvir etmek itibarıyla pek büyük ehemmiyeti haizdir. Kazanılan istiklâl ve millî mevcudiyet haklarımızdan azami istifadenin temini ve siyasî inkılâbımızın irtica kuvvetlerine karşı şiddetle müdafaası ve derinleştirilmesi mevzuubahs olduğu önümüzde açılan imar ve icraat devresinde de olduğu gibi sizin yine kat'i müzaheretinize mazhar olursak ve kesif kütleler halinde bize iltihak ederseniz, iktisadî inkişafımız nisbetinde, münferiden müdafaası kesbi müşkülât edecek hukuk ve menefiimizi teşkilâtımızın kuvvetiyle korumamız mümkün olacaktır.

Arkadaşlar; ciddi bir tarzda faaliyete başlamak zamanının hulûl ettiğini takdir eden partimizin İstanbul'da mevcut azaları 10 Nisan 339 tarihinde akd ettikleri içtimada, menfaatleri müşterek olan işçi ve çiftçilerin ve bütün yoksul ve orta hallilerin siyasî hakları, ancak siyasî kuvvetli bir parti tarafından müdafaa edilebileceğini takdir ederek muvakkat bir heyeti idare intihap etmiş ve sizi tesanüt ve teşriki mesaiye davet etmekle tavzif edilmiştir.

Şimdiden heyetimiz, İşçi ve Çiftçi Partisi'nin hali hazır için asgari program olarak kabul ettiği esasat ve şiarları hülâsaten tesbit ve size arz etmeyi muvafık bulmuştur.

1: 1 Teşrinisani 338 tarihinde BMM'nin müttefikan verdiği karar ile tahakkuk eden siyasî inkılâp esasatı: ferdî saltanatın ilgası, hâkimiyetin bilâ kaydüşart millete aidiyeti, hukuku hâkimiyet ve hükümranînin hakiki millet mümessillerinden mürekkep meclisi millînin şahsiyeti maneviyesinde mündemiç bulunması esas umdemizdir. Ve partimiz bu esasatı her türlü münakaşanın fevkinde tutulması icap eden lâyetegayyer düsturlar gibi telâkki ettiğini ve tebdil ve tağyir teşebbüslerine karşı hiç bir fedakârlıktan çekinmeyerek mücadele edeceğini efkârı umumiyeye ilân eder.

2: Meclisi millî azalarının onsekiz yaşını mütecaviz kadın ve erkek bütün efradı millet tarafından doğrudan doğruya reyi hafî ile intihap edilmesine ve temsilî nisbî usulünün tatbikine taraftarız.

3: Âşarın ve işçi ve köylü ve orta halli halkı ezen mevcut temettü vergilerinin ilgasıyla, membaı ne olursa olsun tekmil irat yekûnuyla mebsuten mütenasip ve müteyazit bir tek irad vergisi istifasını ve senevî beş yüz liraya kadar olan iradın bu vergiden istisnasını arzu ederiz.

4: Reji ve alelumum inhisarların ilgasıyla, yalnız devletin bizzat inhisar vazına hakkı olmasını ve şimdiden ticareti hariciyenin devlet inhisarı usulüyle idare olunmasını muvafık buluyoruz.

5: İktisat Vekâletinin, devletin idare edeceği sanayi, ticaret ve vesaiti nakliyeyi bir fabrikacı zihniyetiyle idare eden bir iktisadî müessese haline ifrağı lâzımdır.

6: Ziraatta, ticarette ve sanayide kooperatiflerin teşkiline devletin yardım etmesini iktisadî inkişafımızın en mühim şartlarından biri telâkki ederiz.

7: Amele ve köylü derneklerinin ve dernek birliklerinin bilâkaydü şart teşekkülü ve inkişaf imkânına mazhar olması ve grev hakkının mahfuziyeti müstacelen halledilmesi icap eden mesaildendir.

8: İş gününün sekiz saat olaark tahdidi, gece işinin iki misli addi, kadın ve çocuk işinin ciddi bir tarzda himayesi ve ondört yaşından dûn olup hafif işlerde istihdam edilen çocukların işleticiler tarafından günün muayyen saatlerinde tahsil ettirilmesi ve bu saatin iş saatleri misûllu ücrete tâbi olması, eyyamı resmiyenin ücret verilmek suretiyle tatili gibi işçi grubunun iktisat kongresinde müdafaa ettiği hayatî noktaların mesaî kanununa ithal olunmasına gayret edeceğiz.

9: İşçi nümayişlerinin ve halk tezahüratının ihlâli hâkimiyeti milliye ile gayri kabili tevfik olduğundan, bunların serbestii tam dahilinde cereyanlarının teminini isteriz.

10: Memur ve muallimlere dernek teşkili hakkının tanınması bir zarurettir.

11: İptidai tahsilin meccaniyet ve mecburiyeti usulünün bilfiil tatbiki icap eder.

12: Mükellefiyeti askeriye devresi tenkis ve mühim bir kısmı genç işçi ve köylülerin tahsil ve terbiyei içtimaiyesine hasrolunmalı ve ordu, tahsilden mahrum kalmış olanlar için bir mektep yerine geçmelidir.

13: Eytam, eramil ve malûlin maaşları maişet pahasıyla mütenasip miktarlara iblâğ olunmalı ve darülacezelerin ve hastahanelerin teksiri suretiyle fıkaranın meccanen tedavi ve takviyesi temin olunmalıdır.

14: Bilcümle memurların azil ve nasbı mesaili ve hukuku siyasiyeden istifadeleri hususu salim bir usul dahilinde hal ve tesviye edilmelidir.

15: Derebeylik bakayası olan ve köylüleri feci bir tarzda yağma ve gasp eden mütegallibenin ferdî teşebbüslerle asayişi ihlâl etmelerine meydan bırakmayacak bir şekilde, usulü inzibat ıslâh edilmelidir.

17/16/: Milletin hakiki mümessilleri doğrudan doğruya halkın intihap ettikleri vekilleri olduğuna nazaran, millet meclisi intihabatının her türlü tesirattan ve resmî müdahalelerden azade olarak icra edilmesi icap eder.

Arkadaşlar! Bu esasat dahilinde çalışmayı kabul ediyorsanız hemen partiye dahil olunuz ve tanıdıklarınızı da irşat ve tenvir ile beraber getiriniz.

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi

15 Mayıs 1923 **Muvakkat Heyeti İdaresi**

düşünceye baskı rejimi köylerde

Aşağıda okuyacağınız belge, 1961 Anayasasının getirdiği demokratik hak ve hürriyetlerin ne derecede geçerli olduğunu ifade etmektedir. Kütahya'nın Değirmenözü köyü halkının kitaplığı, jandarma tarafından müsadere edilmiştir. Savcının verdiği arama kararı, **jandarma tarafından keyfî olarak yorumlanmış ve çeşitli baskılara maruz bırakılan devrimci bir köylü arkadaşın, Mevlüt Karakaya'nın kitapları, yasak olmadığı halde elinden alınmıştır. Ve jandarma, bu kanunsuz hareketi, bu eşkiyalığı o kadar fütursuz yapmaktadır ki, kitapları müsadere ettiğine dair bir tutanak dahi düzenlemekte sakınca görmemiştir. Faşizm o derece cüretlidir ki, toplumu temsil etmesi gereken savcılar, köylüye niçin kütüphane açtığını ve niçin sosyalist faaliyetlerde bulunduğunu» sormaktadır.**

Türkiye'nin millî-demokratik mücadelesine ışık tutan, yol gösteren devrimci teorinin eserleri artık köy kitaplıklarına girmiştir ve bu eserler, köylülerimizin elinde devrimci bir silâh olmaktadır. Amerikan emperyalistlerinin Türkiye'deki ortakları, millî-demokratik mücadelemizin halka mal olması karşısında, halkımızı devrimci düşüncenin ışığından yoksun bırakmak için, elinden gelen her zorbalığa başvurmaktadır. 27 Mayıs Anayasasının getirdiği demokratik hak ve hürriyetler, bugün millici güçlerin bu haklara sahip çıktıkları ve demokratik mücadelenin gücü oranında fiilen işlemektedir. Devrimciler, Değirmenözü'nün uyanık köylülerini mücadelelerinde yalnız bırakmıyacaklardır. Devrimci gençler, Değirmenözü'ne giderek köylü arkadaşlarına devrimci kitaplar armağan edecekler ve kanunsuz kitap müsadere eden jandarmanın tutumunu protesto edeceklerdir.

Düşünceleri ve millî kurtuluş yolunda mücadeleleri dolayısıyla aydınları hapse atan zulûm çarkı, kitap okuyan, emekçilerin davasını kavrayan köylülere karşı da işletilmektedir. Mihri Belli'yi konferans vermesin diye tutuklayan kuvvet, Şadi Alkılıç'ı hapseden 141., 142. maddeler, Deniz Gezmiş'i, Rasih Nuri İleri'yi hapse atan baskı rejimi, grev yapan işçilere saldıranlar, kitap okuyan köylülere baskı yapanlar, hepsi emperyalizmin, faşizmin kara elleridir.

Kahrolsun zalimler ve uşakları!

Yaşasın İşçi + Köylü + Gençlik dayanışması!

TUTANAK (*)

18 MART 1969 günü Kütahya Merkez Değirmenözü Köyünde Kütahya Cumhuriyet Savcılığının 12/3/969 gün ve 268 Hz. Sayılı arama emirleri gereğince yapılan arama neticesinde aşağıda isimleri yazılı bulunan kitap, dergi ve broşürler müsadere edilmiştir,

KİTAPIN ADI	Yazarı
TÜRKİYEDE KAPİTALİZM	Dr. Hikmet KIVILCIMLI
YAŞAMAK HIRSI	Jack LONDON
KÜBAYI ANLATIYOR	J. Paul SARTRE
KARL MARX'ın ÖZEL DÜNYASI	Dr. Hikmet KIVILCIMLI
KAPİTAL (Özet)	Karl MARX
MİLLİYETCİLİK	Yıldızhan YAYLA tercümesi
KORKULU GECE	A. ÇEHOV
LENİN 1924	MAKSİM GORKİ
SOSYALİSTLİK YOLLARI	Cemil Sait BARLAS
Fareler ve İNSANLAR	John STEİNBECK
UYANMAK İÇİN UYARMALI	Dr. Hikmet KIVILCIMLI
T. İŞÇİ PARTİSİ PROGRAMI	TİP
AŞKIN METAFİZİGİ	SCHOPENHAUER
FAZİLETNAME	Fevzi GÖRGEN

BROŞÜRLER

Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü
Marxsizm Sosyalist Dünya görüşü
İşsizlik ve pahalılıkla mücadele derneği ana tüzüğü (4)
İPSD'nin kuruluş gerekçesi
4 aded şiir Şemdi BELLİ'nin ANAYOSO'su (1 Aded)
3 Adedi Eyüp DEMİR imzasını taşımaktadır.

Ahmet ÇELENK Uzm. J. Çvş. Değirmenözü J.K.K. (İmza)	Tahir SALTIK Köy Muhtarı (İmza)	Salih KURT Aza (İmza)
Mevlüt KARAKAYA Kitap sahibi (İmza)	İbrahim ÇİMEN J. ER (İmza)	Mehmet AKKOÇ Şahit (İmza)

(*) Tutanak AYDINLIK'a aynen alınmış olup, aslı elimizdedir.

değirmenözü köyü halkından mevlüt karakaya'nın anlattıkları

Kütahya'ya bağlı Değirmenözü istasyonunda ikamet etmekte olan biz köy halkının, yakınlarımızda bulunan devrimci dostlarımızın yardımı ile açtığı kütüphane, Kütahya Jandarma Merkez Kumandanlığından görevli olarak yollanan bir jandarma teğmeni tarafından gerekçesiz ve şifahî fermanlarla ikinci defadır kapatıldı. Aynı teğmen, özellikle konuklarımızın ağırlandığı köy odası olarak kullandığımız bu kütüphanede bir daha oturur, kitapları kaldırmazsak ve buradaki jandarma karakol uzatmalı çavuş Ahmet Çelenk'in buyruklarına itaat etmezsek evlerimizi bile kapatacağını söyledi. Teğmene, «karakol çavuşu Ahmet Çelenk, açıktan açığa silâh kaçakçılığı yaparken ve biz bunu, şahidi ispatı ile ortaya koymuşken, ona bir şey denmiyor da, bize yapılan bu zulüm nedir?» dedik. Teğmen: «Odanızı değil, sizi burdan kaldırır, parça parça dağıtırım! Alın götürün bunları karakola!» dedikten sonra, karakola götürülüp bir müddet sonra çıkarıldıklarında Mıstan Duman, teğmen tarafından dövüldüğünü söyledi. Ve devam eden sistemli sindirme ve zulüm mekanizması altında hayvanlarımızı mer'aya salamayacak, köy odasında oturamayacak duruma sokulduk.

Yine bu işgüzar çavuşun öncülüğü ile İhsaniye köyü (Bu muhtarlığa bağlıyız) muhtarı Tahir Saltık ve aza Salih Kurt tarafından, komünizm propagandası yaptığımız gerekçesiyle 10-12/3/1969 tarihleri arasında ben, Seydiahmet Akkoç, Mehmet Akkoç ve Aliosman Karakaya, Kütahya Savcılığına jandarma nezaretinde götürüldüğümüzde, savcı: Komünizm propagandası yaptığımızı iddia etti. Niçin kütüphane açtığımızı ve niçin sosyalist faaliyetlerde bulunduğumuzu sordu.

Kütahya Savcılığının 12/3/1969 tarih ve 268 Hz. sayılı arama emri ile, benimle birlikte, Seydiahmet Akkoç, Mehmet Akkoç ve Aliosman Karakaya'nın da (18/3/1969 tarihinde) evleri arandı.

Görevli olarak yollanan jandarmalar evimi arayarak mevcut kitaplardan bir kısmını müsadere ettiler. Bu müsadere sırasında, Değirmenözü karakol çavuşu Ahmet Çelenk, duvarda camlı çerçeve içinde bulunan devrimci şehidimiz Vedat Demircioğlu'nun resmini alıp hızla yere atması üzerine, Kütahya'dan görevli yollanan raportör jandarma eri Ünal Yavuz'un müdahalesi ile resmin kırılması önlendi. Bunun üzerine benim, **«Duvardaki Atatürk'ün de resmini alıp atın; çünkü o da size göre, gençliğe vermiş olduğu görevden dolayı suçludur»** demem üzerine, ifademin karakolda alınmamasını ısrar ettiğim halde karakola götürülerek, Mehmet ve Seydiahmet Akkoç, Aliosman Karakaya, muhtar Tahir Saltık, aza İbrahim Bilgiç, Salih Kurt, Mehmet Şahin, raportör Ünal Yavuz ve 9 jandarma eri yanında J. K. çavuşu Ahmet Çelenk tarafından dövüldüm.

Bu zulüm mekanizması içinde, toplumun fikir özgürlüğü ve kişisel güvenlikten yoksun bırakılması; siyasî hukuku elinden alınan vatandaşın, doğa hukukuna sarılmasını zorunlu kılacak şartları yaratmaktan başka birşeye yaramayacaktır.

AYDINLIK (CİLT: 1)

İÇİNDEKİLER